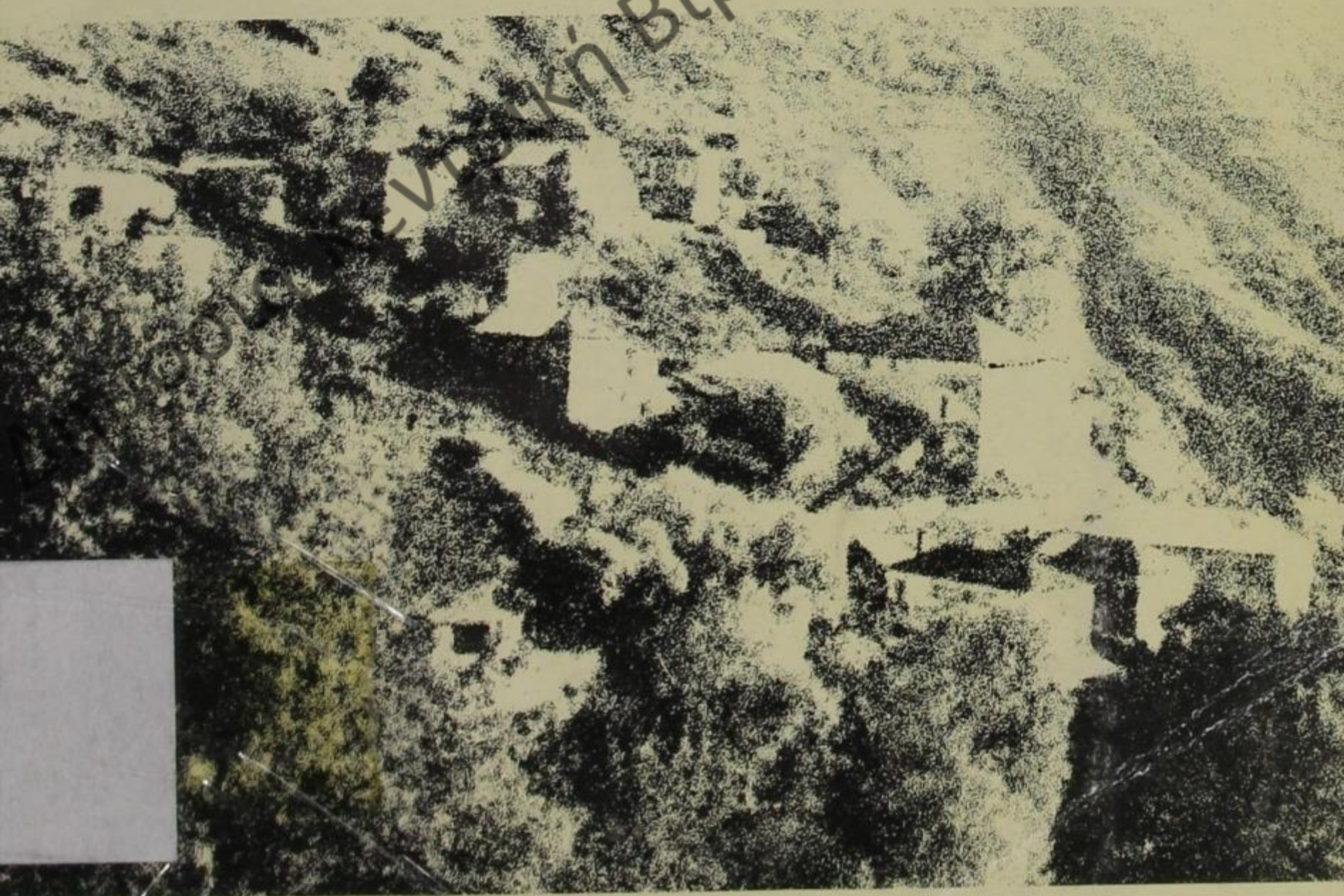

Γρηγόρης Δ. Γκατζουγιάννης

**ΤΟ
ΧΩΡΙΟ
ΖΕΡΜΑ (ΠΛΑΓΙΑ)**

Κόνιτσας Ηπείρου

ΑΘΗΝΑ 1982

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ

**ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΖΕΡΜΑ (ΠΛΑΓΙΑ)
ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ**

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, ΜΝΗ-
ΜΕΙΑ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ, ΑΣΧΟΛΙΕΣ
ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ, ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΘΥ-
ΣΙΕΣ ΣΤΟΥΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ
ΛΑΟΥ ΜΑΣ, ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΧΩΡΕΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΜΕ-
ΤΑ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ, ΤΕΧΝΙΚΗ-ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ-
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΑΘΗΝΑ 1982

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
Α/Σ 930
8/9/35
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 94953 ΓΛΑ
κωδ. εγγ. 7042

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Αφιέρωση

*Οτι είμαι στη ζωή αυτή
το οφείλω στους γονείς μου
Πανάγω και Δημήτρη.*

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΑΥΤΩΝ

αφιερώνω τούτο το βιβλίο

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η γνώση της ιστορίας ενός τόπου, έστω και ενός μικρού χωριού, από τους ανθρώπους που τον κατοικούν ή που οι «ρίζες» τους κρατούν απ' αυτόν τον τόπο, αποτελεί απαραίτητο όρο προαγωγής, καλύτερης προκοπής και πολιτιστικής ανόδου των ανθρώπων του. Κινούμενος από την αγάπη προς τη γενεατεριά μου, το χωριό όπου είδα για πρώτη φορά το φως του ήλιου, τη Ζέρμα (τώρα Πλαγιά) της επαρχίας Κόνιτσας Ιωαννίνων Ηπείρου, σκαρφαλωμένο σε μιιά γραφική πλαγιά του Γράμμου, θεώρησα καθήκον μου να γράψω την πολυκύμαντη ιστορία της. Επιθυμώντας να εξάρω τις αρετές των συγχωριανών μου, να αποθανατίσω τους ωραίους αγώνες τους για τη ζωή και την Πατρίδα, να περιγράψω τα θέλγητρα του χωριάτικου βίου με τα θαυμάσια ήθη και έθιμα, που, δυστυχώς, στην εποχή μας, πολλοί τα αποποιούνται, δε λογάριασα κόπους προκειμένου να συγκεντρώσω, στις συνθήκες της ξενιτειάς, το υλικό που χρειάστηκε για τη συγγραφή αυτής της Μονογραφίας. Οι λόγοι που με παρακίνησαν να αποδυθώ στην προσπάθεια αυτή, παρά τα λίγα γράμματα που έμαθα (Δημοτικό), είναι οι παρακάτω:

1. Στην περίοδο του Ελληνοϊταλικού πολέμου, της Εθνικής Αντίστασης και της εμφύλιας σύρραξης (1940-1949) το χωριό αυτό έγινε γνωστό σε δεκάδες χιλιάδες Έλληνες και Ελληνίδες που πολέμησαν στην περιοχή του Γράμμου. Ήταν γνωστό και προηγούμενα, γιατί οι φίλεργοι κάτοικοι του ασχολούνταν ευδόκιμα με την κτηνοτροφία, τη γεωργία, διαθέτοντας τα προϊόντα τους σε άλλα χωριά και αστικά κέντρα, και με την μαστορική (χτιστάδες, την άριστη πρωτότυπη τεχνική και εργατικότητά τους γνώρισαν πολλές

περιοχές της Ελλάδας (Ηπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα), αλλά και επειδή στο έδαφός του περνούσαν από παλαιά δύο δρόμοι: ο βατός δρόμος που συνδέει την Ηπειρο με τη Δυτική Μακεδονία και η Εγνατία οδός, γνωστή από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (τώρα δημόσιος δρόμος).

2. Η συμμετοχή των κατοίκων στους απελευθερωτικούς αγώνες του ελληνικού λαού και οι θυσίες τους για τη λευτεριά, την πρόοδο και την δημοκρατία είναι, αναλογικά, μεγάλες και αξίζει να περιγραφούν.

3. Η δίνη των πολέμων, ιδιαίτερα του **εμφύλιου**, σκόρπισε τους κατοίκους του σε πολλές χώρες και στο εσωτερικό της Ελλάδας με αποτέλεσμα να ρημάξει σχεδόν, για μερικά χρόνια, ο τόπος που γεννήθηκαν, αλλά και να σημειωθούν «επαναστατικές αλλαγές» στην κοινωνική σύνθεση των Ζερμιωτών, που παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, όχι μόνο για τους συγχωριανούς μου, αλλά και για κάθε έναν, που θα λάβει τον κόπο να γνωριστεί με το περιεχόμενο αυτής της Μονογραφίας.

4. Τέλος, επιθυμία μου είναι να μείνει η ιστορία του χωριού στους μεταγενέστερους, όπου κι αν ζουν. Να ζωντανέψει στη μνήμη όσων γεννήθηκαν και έζησαν στο χωριό, η παλαιά (προπολεμική) Ζέρμα με τις αξέχαστες ομορφιές και χάρες της. Γιατί μπορεί να ήταν τραχειά και δύσκολη η ζωή στην πλαγιά αυτή του Γράμμου (απ' όπου και η νέα ονομασία - Πλαγιά), είχε όμως μιά απεριγράφητη θαλπωρή που θέρμαινε τους μόνιμους (ολοχρονίς) κατοίκους της και τραβούσε σα μαγνήτης τους ταξιδεμένους.

Η Μονογραφία αυτή γράφτηκε στην Τασκένδη της Σ.Σ.Δ. του Ουζμπεκιστάν (ΕΣΣΔ) με βάση μνήμες του συγγραφέα, συγχωριανών, οι οποίοι έζησαν σε αναγκαστική υπερορία πάνω από 30 χρόνια (μερικοί επαναπατρίστηκαν, άλλοι έμειναν για πάντα στη φιλόξενη ασιατική γη και άλλοι συνεχίζουν να ζουν σ' αυτή σαν πολιτικοί πρόσφυγες). Σε πρώτη σειρά βασική ήταν η βοήθεια του αείμνηστου πατέρα μου Δημήτρη Χριστόδουλου Γκατζουγιάννη (1879-1971) με τις αφηγήσεις του, για την προέλευση, τη ζωή των κατοίκων στα παλαιά χρόνια, και με πολλά άλλα στοιχεία. Σημαντική υπήρξε η συμβολή του καλού φίλου και εκλεκτού παιδιού της Ζέρμας δημοδιδάσκαλου θωμά Θεοδώρου Μήτση, κατοίκου τώρα της

Ηπειρώτικης πρωτεύουσας-Γιάννενα, ο οποίος είχε την καλωσύνη να με εφοδιάσει με πλήθος στοιχείων, όπως και πολλοί άλλοι χωριανοί, που ζουν στο χωριό ή σε διάφορα κέντρα, άλλοι που ζουν στις σοσιαλιστικές χώρες — Πολωνία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Σοβιετική Ένωση και με εφοδίασαν με διάφορα στοιχεία και φωτογραφίες, παρά τις αποστάσεις που μας χώριζαν.

Στη Μονογραφία δίνονται σύντομα στοιχεία από την ιστορία του χωριού Ζέρμα με βάση την παράδοση και τα μνημεία που διασώθηκαν. Ακολουθεί περιγραφή της προπολεμικής ζωής του χωριού και των εξελίξεων που σημειώθηκαν κατά τον πόλεμο και στα μεταπολεμικά χρόνια.

Την επιμέλεια του βιβλίου έκανε ο φιλόλογος - δημοσιογράφος Κώστας Ιωάννου Τζούρας (Μουργκανιώτης), Ηπειρώτης, από το χωριό Βαβούρι Φιλιατών Θεσπρωτίας.

Κλείνω, αγαπητέ αναγνώστη, τον πρόλογό μου με την ελπίδα, ότι τούτο το πόνεμα-ένδειξη τιμής και αγάπης προς το πατρικό χωριό μου, θα αποτελέσει μέσο ηθικής και υλικής συνδρομής για την ανάπτυξη της σημερινής Πλαγιάς.

Επιθυμία μου είναι τα έσοδα που θα προκύψουν από την έκδοση αυτού του βιβλίου να διατεθούν για κοινωφελή έργα στην κοινότητα Πλαγιάς και σε πρώτη σειρά να χτιστεί στην πλατεία του νέου οικισμού Μνημείο των πεσόντων Ζερμιωτών με τα ονόματα όλων.

Ο συγγραφέας

Γκατζούγιαννης Γρηγόρης

Γεωγραφική θέση — έκταση — τοπωνυμίες

Το χωριό Ζέρμα μετονομάστηκε Πλαγιά το 1955. Είναι χτισμένο σε υψόμετρο 980 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας στη νοτιοδυτική πλαγιά του ορεινού όγκου Μπουχέτσι (υψ. 1700 μ.) της οροσειράς του Γράμμου, στη λεκάνη του ποταμού Σαραντάπορου. Συνορεύει ανατολικά με το Επταχώρι (Μπουρμπουτσικό), βόρεια με το χωριό χρυσή (Σλάτινα) του νομού Καστοριάς, δυτικά με το Κεφαλοχώρι (Λυκόραχη, ή Λούψκο) και νότια με τα χωριά Δροσπηγή (Κάντσικο) και **Φούρκα** της επαρχίας Κόνιτσας. Έχει έκταση περίπου 29 τετραγωνικά χιλιόμετρα, από τα οποία τα δέκα είναι δάση. Πάνω από το χωριό και στην τοποθεσία Κουρί υπάρχει δάσος από βελανιδιές και άλλα δέντρα, όπου απαγορευόταν η ξύλευση και η βοσκή ζώων, — «απαντιμένο», όπως το έλεγαν οι χωριανοί.

Από την ανατολική πλευρά, από το ύψωμα Ζιάσιακα στα ριζά της κορυφής Μπουχέτσι, κατεβαίνει προς τον ποταμό Σαραντάπορο το αντέρισμα Μεγάλη Ράχη. Από τη δυτική πλευρά από τα ριζά της κορυφής Κάτω Αρένα (υψόμετρο 2075 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας) προς τον Σαραντάπορο κατεβαίνει ένα σχετικά ομαλό αντέρισμα. Τα δυο αυτά αντερίσματα, τα οποία με τις διακλαδώσεις τους ενώνονται χαμηλά στο ποτάμι, αφήνοντας ένα στενό, δημιουργούν ένα αμφιθέατρο, στο άνω μέρος του οποίου βρίσκονται οι κορυφές Κάτω Αρένα και

Μπουχέτσι, στη συμβολή των οποίων αρχίζει ένα ρέμα, ο Μεγαλάκος, που περνάει δίπλα από το χωριό, αφήνοντας το Μοναστήρι, η Κοίμησις της Θεοτόκου δεξιά, καταλήγει στο Σαραντάπορο, περνώντας μέσα από το στενό. Το ρέμα αυτό χωρίζει τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις της περιοχής του χωριού. Ένα άλλο ρεματάκι, που ξεκινάει από τα υψώματα Καραούλι και Ντόβρι, χωρίζει το χωριό σε δύο γειτονιές (μαχαλάδες) η μία μεγαλύτερη από την άλλη το οποίο μαζί με άλλα δύο ρεματάκια που ρέουν από τις δύο άκρες του χωριού πέφτουν στο ρέμα Μεγαλάκος.

Ο ποταμός Σαραντάπορος διαρρέει ημικυκλικά την περιοχή του χωριού από την ανατολική και νότια πλευρά του, χωρίζοντας ένα κομμάτι το Κουσαρτσικό και Κούτσουρο στα νοτιοανατολικά, από την υπόλοιπη περιοχή, το οποίο στη σειρά του χωρίζεται σε δύο μέρη από τον παραπόταμο του Σαραντάπορου, το Κουσαρτσιότικο.

Στο κέντρο του χωριού διακρίνονται το διτάξιο σχολείο και η εκκλησία Άγιος Δημήτριος, που χτίστηκε το 1863. Εκεί κοντά είναι και η κεντρική βρύση (το πηγάδι) με το κρουστάλλινο νερό της που το θυμόνταν οι ταξιδεμένοι χωριανοί, όταν βρίσκονταν

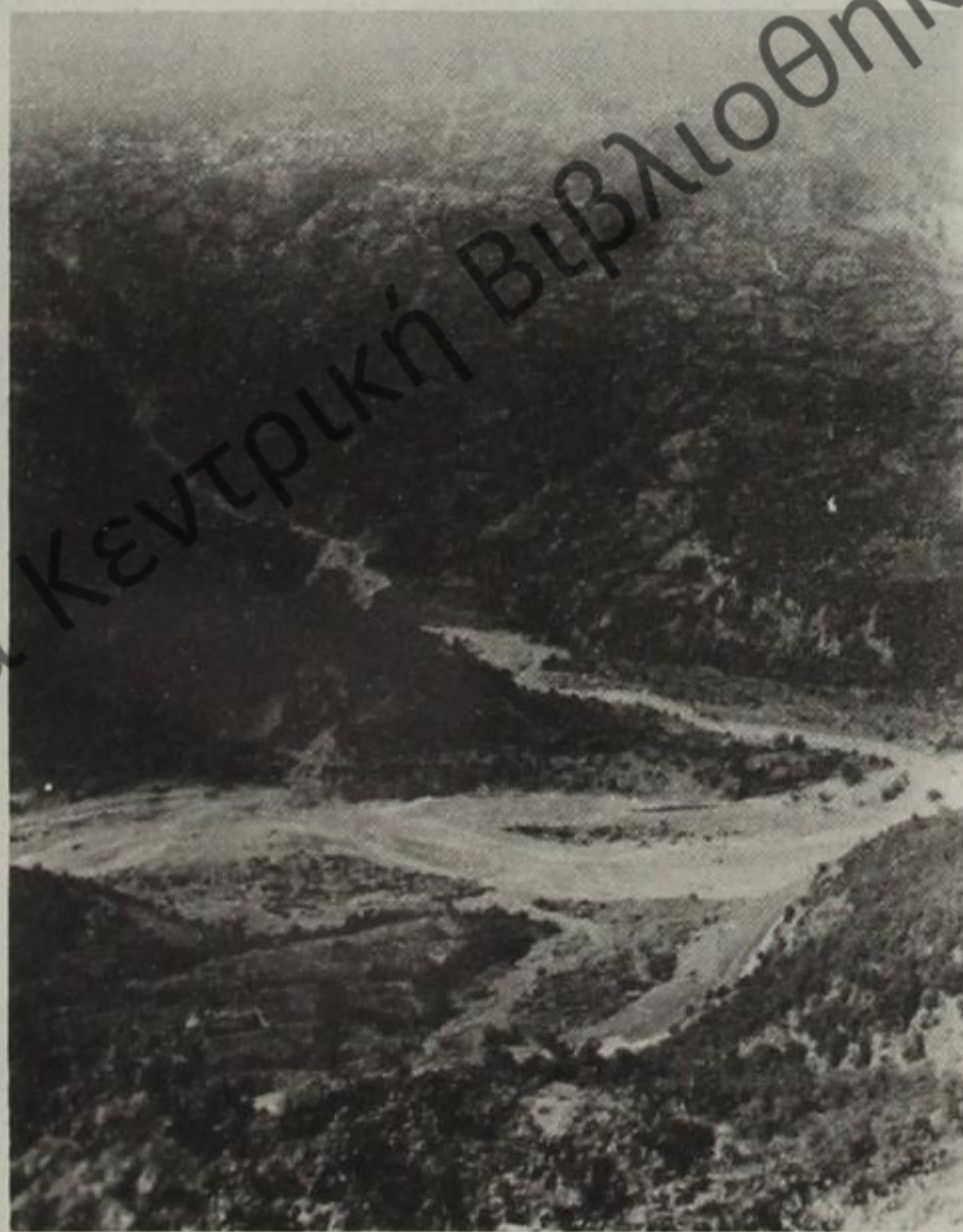

Διακρίνεται η Κάτω Αρένα χιονισμένη.

μακριά από την αγαπημένη τους γενέτειρα. Τα σπίτια χτισμένα σχεδόν όλα με το ίδιο σχέδιο, δίπατα, με το πρώτο πάτωμα (κατώγι) όπου το χειμώνα διανυκτέρευαν τα ζώα της οικογένειας, και το δεύτερο για κατοικία. Έτσι, είναι χτισμένες οι κατοικίες σε όλα σχεδόν τα ορεινά χωριά και ιδιαίτερα της επαρχίας Κόνιτσας. Χτισμένα συνήθως σε μέρη με αρκετή κλίση τα σπίτια από το ένα μέρος έχουν ύψος που κυμαίνεται γύρω στα 8-10 μέτρα, ενώ η αντίθετη πλευρά, στην οποία βρίσκεται η πατροπαράδοτη γωνιά, που χρησιμοποιείται για θέρμανση και μαγείρεμα, έχει ύψος 2-3 μέτρα.

Εξαιρεση αποτελούν 20-25 σπίτια τα οποία είναι χτισμένα σε επίπεδη επιφάνεια.

Βασικές τοποθεσίες στην περιοχή του χωριού, αρχίζοντας από τη βορειοδυτική πλευρά, είναι: Σκάλα, Γκουστερίτσα, Χαρίσι Πηγάδι, Μητσοπέβιτα, Μοναστήρι, Παλιοπέβιτο, Κρούσιανα,

Ο Μεγάλακος όπως κατεβαίνει προς το Σαραντάπορο. Στο βάθος δεξιά το χωριό Κάντσικο

Πετράλωνο, Λειβάδια, Πηγαδίτσα, Βόγκουρνος, Τσέρος, Παλαιό Αχούρι, Σταυρός, Αρκουδόπετρα, Φτελιάς Καλόγηρου — εκεί βάζαν στρούγκα — Μακελάρι, Στρούγκα Γκατζουγιάννη, Σιόπωτο, Κλεινιά, Λάλος, Βαρσάμη Μηλιά, Βιρός, Μαρίας Πηγάδι, Ταμπούρι, Κανάλια, Μπάτι, Βλαχόστρατα, Πριάσωπος, Γκουγκουρούτζος, Πάτωμα, Αρένα.

Ανατολικά και νότια του χωριού: Τσερώνι, Τζιόρι, Καρατζιούλι, Αϊ-Δήμος, Βαθύλακκος, Καρυές, Φώτη, Αδάμ Πηγάδι, με τη βρυσούλα, η οποία δρόσιζε τους περαστικούς, που ξεκουράζονταν για λίγο, ύστερα από τη διαδρομή της μεγάλης καγκελωτής ανηφοριάς, από την τοποθεσία Καρυές ως το Αδάμ Πηγάδι, Τραγασιά, Μεγάλη Ράχη, Ζιάσιακα, Ντόβρι, Σιλιά, Πρίπορος, Καραούλι, Λευτοκαριά με το κρύο της νερό, Αη Λιάς, Κοκκινόπετρα, Τσομάν-Πηγάδι, με το ελαφρό χωνευτικό νερό, που ζυγίζει η οκά 300 δράμια, όπως έλεγαν οι γερόντοι, Βρύση, Μότσαλη, Στουλνάρα, Πλάτωνας, Ρόκα, Μηλιώνη, Λιανούρα, Μπουχέτσι, Πόρτες, Φακές.

Την τοποθεσία Κουσαρτσικό, που όπως, αναφέραμε τη χωρίζει από τη μεγάλη περιοχή ο Σαραντάπορος. Τη χωρίζει, επίσης, στο εσωτερικό της, ο παραπόταμος του Σαραντάπορου — Κουσαρτσιότικο — στο Ανήλιο και Προσήλιο. Εκεί ονομασίες μικρότερες τοποθεσιών είναι: στο Ανήλιο-Τσαπουρνιά, Παπαθανασάδικα, Τσούκαρη, Ούσαλη, Αλώνια, Λίμνες, Κενό, Διακόπη, Αρσέλια.

Στο Προσήλιο-Παλιόμυλος, Παλιοχώρι, Γκούβες, Ρέπιτο, Κούτσουρο, Καραπέτσ, Κοκκινόπετρα, Τσαγγάδικα, Γκατζουγιάν, Τσαούς, Βιρός, Πατούν, Χαρίς, Γκοφίνα, Σανίδια, Ποδαρικό.

Το νέο χωριό χτίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα. Ακριβώς χρονολογία δεν διασώθηκε κάπου. Υπολογίζεται, βάσει των αφηγήσεων, ότι άρχισε να χτίζεται γύρω στα 1810-1820, όταν είχε ωριμάσει ο Ξεσηκωμός του '21.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΖΕΡΜΑΣ

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η Παλιά Ζέρμα

Το παλιό χωριό βρισκόταν στην τοποθεσία Σιλιά, δίπλα σχεδόν στη θέση που χτίστηκε το νέο και πιο κοντά στο Μοναστήρι «Η Κοίμησις της Θεοτόκου». Αυτό μαρτυρούν τα λείψανα από θεμέλια, ερείπια στην τοποθεσία αυτή μεγάλης εκκλησίας στη θέση του τωρινού παρεκκλησιού ο «Αη-Θανάσης», που, όπως φαίνεται, ήταν η κεντρική εκκλησία, γιατί βρισκόταν στο κεντρικό σημείο της τοποθεσίας Σιλιά. Υπάρχουν ερείπια και άλλων εκκλησιών — του παλιού Αη-Γιώργη και της Αγίας Βαρβάρας, στο χώρο της οποίας υπολογίζεται να ήταν νεκροταφείο, όπως μαρτυρούν τα παλαιά μνήματα που σώζονται και ερείπια από τα εξωκλήσια του Αγίου Σωτήρα και του Αγίου Χριστόφορου στην τοποθεσία Γκουστερίτσα.

Είναι άγνωστο πότε είχε χτιστεί το παλιό χωριό και πόσους αιώνες έζησε. Απ' ό,τι αφηγούνταν οι γεροντότεροι, υπολογίζεται να έχει χτιστεί ταυτόχρονα με το Μοναστήρι ή και νωρίτερα δηλ. 7ο-8ο αιώνα και να καταστράφηκε όταν επικράτησε στα μέρη μας η Οθωμανική αυτοκρατορία (15ος αιώνας). Πηγή, από την οποία θα μπορούσαμε να αντλήσουμε πληροφορίες, έστω και λίγες σχετικά μ' αυτό, ήταν το αρχείο του Μοναστηριού. Δυστυχώς το αρχείο αυτό κάηκε το 1947.

Μαρτυρίες για την ύπαρξη του παλιού χωριού έμειναν μόνο οι αφηγήσεις των κατοίκων των συνοικισμών Καρυές, Παλιοχώρι και Λίμνες, οι οποίοι πρωτοέχτισαν στο νέο χωριό και η καταγωγή τους ήταν από το παλιό χωριό.

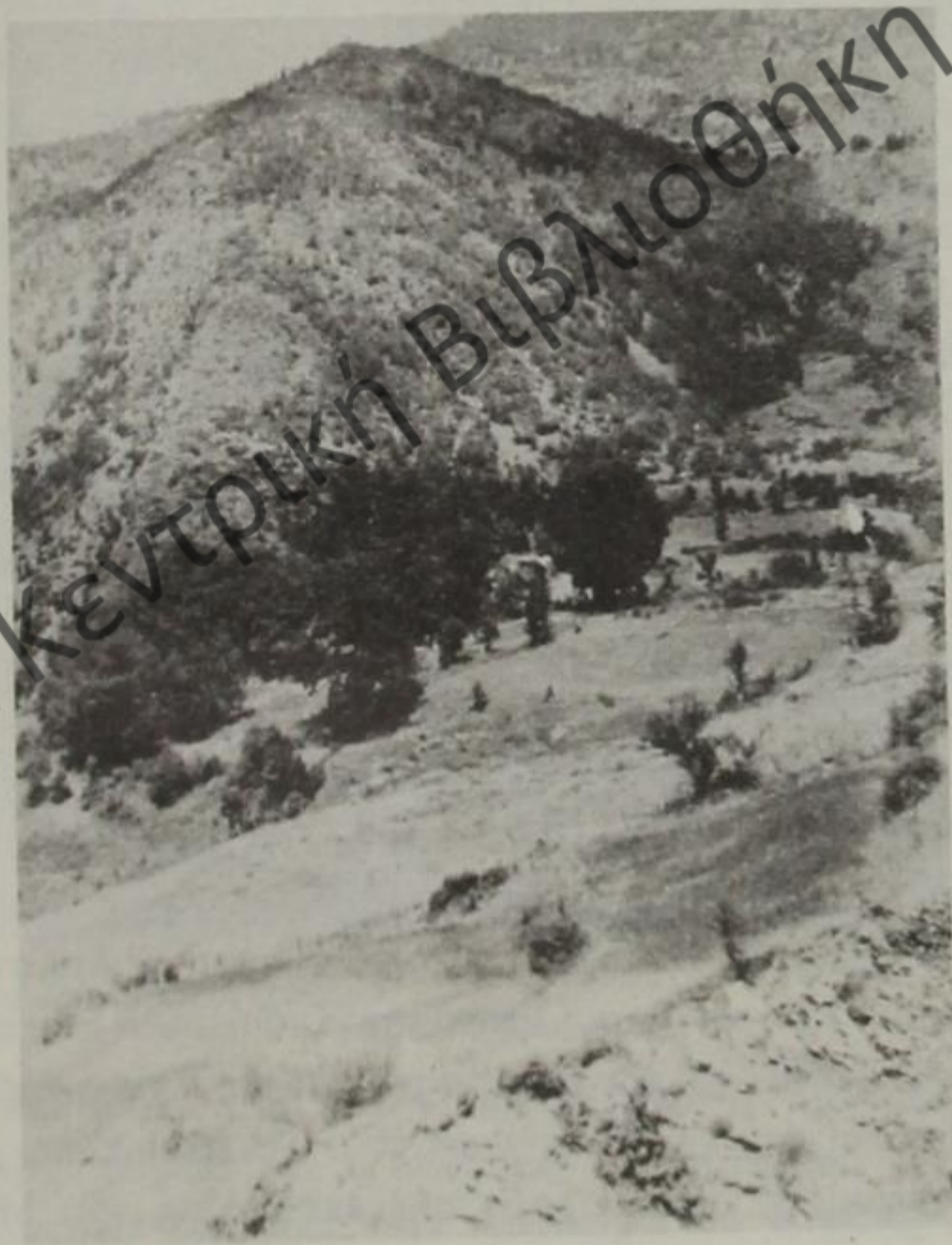

Μερική άποψη του χωριού

Για τις ασχολίες των κατοίκων του παλιού χωριού, για τον αριθμό των κατοίκων του έφθασαν ως εμάς, από γενιά σε γενιά, ορισμένες τέτιες αφηγήσεις. Οι κάτοικοί του, λέει η παράδοση, ήταν πλούσιοι, γιατί ασχολούνταν με τη χρυσοχοΐα και την κτηνοτροφία. Αρκετοί ταξίδευαν στην Κωνσταντινούπολη. Για τον αριθμό των οικογενειών, έπι παραδείγματι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ήταν γύρω στις 400 από την παρακάτω ενδιαφέρουσα αφήγηση των γερόντων:

Ενας Ζερμιώτης του παλιού καιρού, έλεγαν, ταξίδεψε στην Πόλη. Εκεί παντρεύτηκε μιá πλούσια Ελληνίδα, Κωνσταντινοπολίτισσα. Όταν τον ρώτησε από πού κατάγεται, είπε ότι γεννήθηκε στη Ζερμούπολη της Ηπείρου. — Είναι μεγάλη πόλη; ενδιαφέρθηκε εκείνη. — Ω, βέβαια, έχει 400 φούρνους(!), της απάντησε.

Φωτογραφία τοποθεσίας του παλιού χωριού με το εξωκκλήσι Άγιος Αθανάσιος.

Κάποτε πήγαν στη Ζέρμα και η Κωνσταντινοπολίτισσα ρωτούσε συνεχώς πού είναι τέλος πάντων, η Ζερμούπολη με τους 400 φούρνους! Ο έξυπνος Ζερμιώτης την πήγε σε κάμποσα σπίτια και της έδειχνε τους φούρνους των νοικοκυράδων — 1,2,3,4,5,50,100... Δεν διαψεύτηκε γιατί οι...φούρνοι, όπως φαίνεται, ήταν 400 και η σύζυγός του παραδέχτηκε ότι ο άνδρας της τα έχει τετρακόσια... Αρα, οι οικογένειες της παλιάς Ζέρμας πρέπει να ήταν όσοι και οι φούρνοι, αφού το κάθε σπίτι είχε τον δικό του φούρνο.

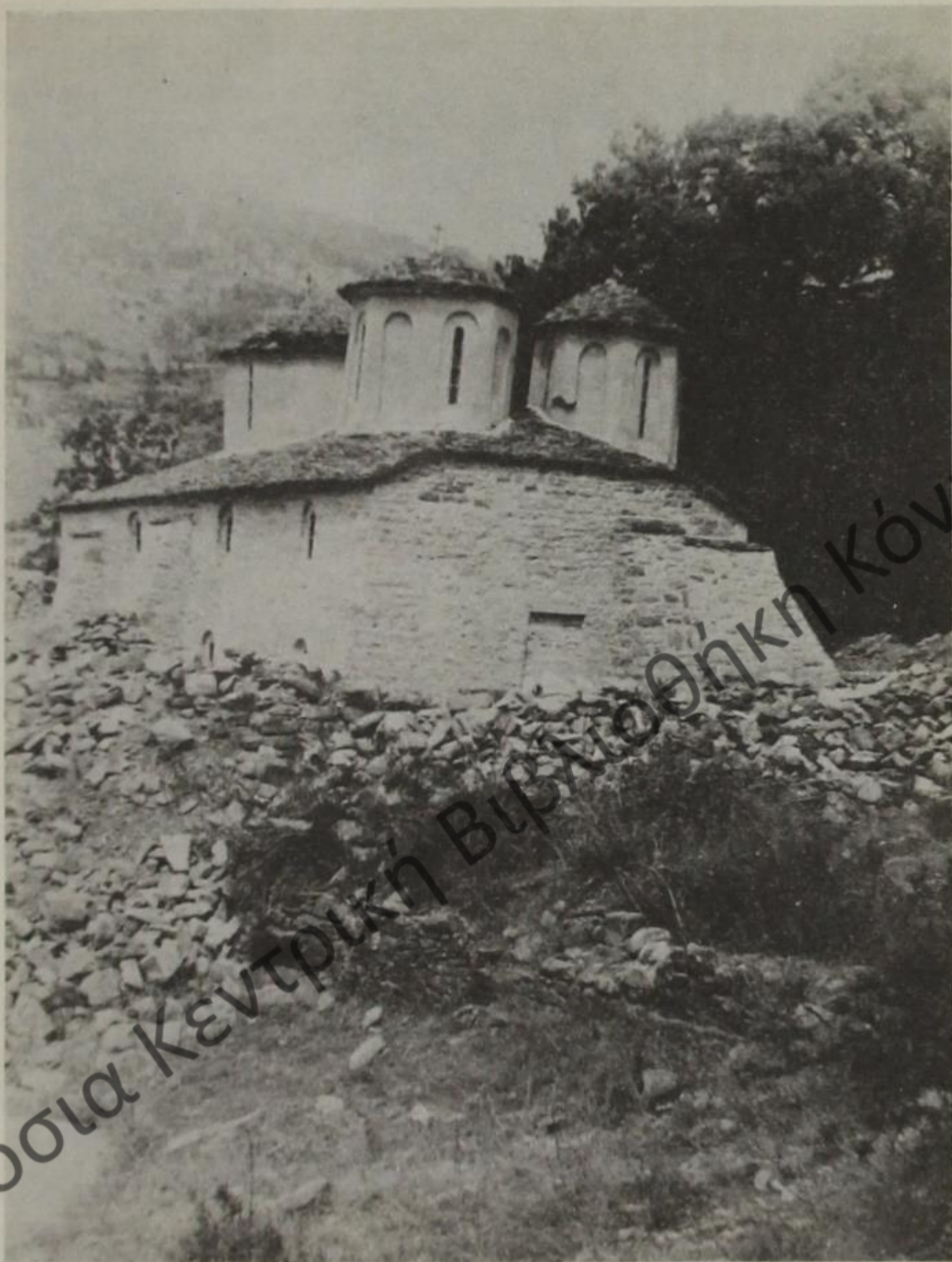
ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Η Μονή «η Κοίμησις της Θεοτόκου» ήταν χτισμένη κοντά στην τοποθεσία του παλιού χωριού, σε μία πλαγιά καλυμμένη από πυκνό δάσος. Είναι πολύ αρχαία και τη λέγαν «Το Μοναστήρι της Ζέρμας». Περιγράφουμε σύντομα την ιστορία του, γιατί συνδέεται με την ιστορία της παλιάς και νέας Ζέρμας και είναι ένα από τα αρχαιότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής.

Σύμφωνα με χρονολογίες, που διασώθηκαν γραμμένες στην είσοδο του Μοναστηριού, πρωτοχτίστηκε το 879 (9ος αιώνας) με εντολή του τότε αυτοκράτορα του Βυζαντίου στην τοποθεσία Παλιομονάστηρα.

Μετά 200 περίπου χρόνια, το μέρος εκείνο έπαθε καθιζήσεις και το Μοναστήρι κινδύνεψε να γκρεμιστεί. Παρ' όλα αυτά βρέθηκε τρόπος και χτίστηκε σε κοντινή τοποθεσία. Οπως αφηγούνταν οι παππούδες, την πρώτη και μεγαλύτερη εισφορά έδωσε ένας πλούσιος ζωέμπορας, ο οποίος, περνώντας από εκεί, διανυκτέρευσε με το «εμπόρευμά» του κι' έταξε, πως «αν πουλούσε σε καλή τιμή τα ζώα στο Παζαρόπουλο, το οποίο γινόταν στο μέρος που βρίσκεται τώρα το χωριό Θεοτόκου («Φυτόκο»), στα Πέργο-λα τα Φουτοκίτικα, θα έδινε σεβαστό ποσό. Επιστρέφοντας με πολύ χρήμα, τήρησε την υπόσχεσή του. Το όνομα του ζωέμπορου είναι γραμμένο στην είσοδο της εκκλησίας του Μοναστηριού.

Το χτίσιμο της Μονής στη νέα τοποθεσία, 200 μέτρα

Η εκκλησία του Μοναστηριού.

περίπου ψηλότερα από την παλιά, άρχισε το 1100 (αρχές 12ου αιώνα). Αρχικά χτίστηκε η εκκλησία με βυζαντινό ρυθμό. Μετά ο περίβολος, με εισφορές των κατοίκων της Ζέρμας και γειτονικών χωριών, τα ονόματα των οποίων ήταν γραμμένα σε ειδική Βίβλο, που κάηκε το 1947. Η οικοδόμηση της Μονής συνεχίστη-

Η Είσοδος στην εκκλησία του Μοναστηριού.

κε πάνω από δυό αιώνες. Ολοκληρώθηκε το 1310 με ατέλειες ακόμα στην εσωτερική διακόσμηση.

Σύμφωνα πάλι με όσα έλεγαν οι γεροντότεροι, όταν εμείς είμασταν νέοι, το Μοναστήρι «η Κοίμησις της Θεοτόκου» ήταν πλούσιο σε αγροκτήματα και κτηνοτροφικά προϊόντα, είχε πολλούς μοναχούς (καλόγερους), φιλοξενούσε προσκυνητές, περα-

στικούς, πρόσφερε μεγάλη συνδρομή στους «απροσκύνητους» που πολεμούσαν τον Τούρκο δυνάστη (στους Κλέφτες). Εγκαταλείφθηκε τελείως και ρήμαξε μετά το 1930. Το μόνο που είχε διατηρηθεί από την παλιά αίγλη του Μοναστηριού ήταν τα «Αγια λείψανα», χρονολογούμενα από το 1110, τα οποία πήγαιναν και τα έπαιρναν οι κάτοικοι του χωριού και των γύρω χωριών για να «σώσουν» ασθενείς, που δεν είχαν ελπίδα να τους επισκεφθεί γιατρός...

Το Μοναστήρι της Ζέρμας είναι από τα λίγα ιστορικά μνημεία της επαρχίας Κόνιτσας. Στις 15 Αυγούστου γινόταν μεγάλο ετήσιο πανηγύρι, με συμμετοχή των κατοίκων πολλών γειτονικών χωριών. Το ετήσιο πανηγύρι συνεχίζεται και τώρα με μεγάλη συμμετοχή σχεδόν όλων των παλιών και νέων κατοίκων που ζουν τώρα στα κέντρα της χώρας, ακόμα και από το εξωτερικό.

ΤΟ ΝΕΟ ΧΩΡΙΟ ΖΕΡΜΑ

Προέλευση των κατοίκων

Πρωτόχτισαν στην τοποθεσία του νέου χωριού κάτοικοι των συνοικισμών Κορυές, Παλαιοχώρι, Λίμνες γύρω στο 1810-1820. Η προέλευσή τους ήταν από την παλιά Ζέρμα. Οι παππούδες διηγούνται, ότι η τοποθεσία του νέου χωριού κρίθηκε τότε κατάλληλη, γιατί βρισκόταν κάπως παράμερα από την Εγνατία οδό, που περνούσε κατά μήκος του Σαραντάπορου από την απέναντι όχθη, γιατί ήταν καλυμμένη με πυκνό δάσος και είχε πολύ καλό νερό.

Άλλοι λόγοι που ανάγκασαν τους κατοίκους των παραπάνω συνοικισμών να συνενωθούν, χτίζοντας το νέο χωριό, ήταν το ότι ήθελαν να συγκεντρωθούν, για καλύτερη αλληλοϋποστήριξη. Βάση των αφηγήσεων, ο συνοικισμός Λίμνες, επί παραδείγματι, είχε πυκνό δάσος και οι ζημιές που προκαλούσαν τα αγρίμια στα ζώα και στα σπαρτά ήταν μεγάλες. Σ' αυτήν την τοποθεσία σώζονται τα ερείπια της εκκλησίας της Αγίας Τριάδας.

Φωτογραφία της τοποθεσίας Λίμνης.

Στο Παλιοχώρι υπήρχαν άφθονα φάρια, ενώ ο συνοικισμός Καρυές, κοντά στο δρόμο, υπόφερα από τους περαστικούς Τουρκαλβανούς στρατιώτες, οι οποίοι άρπαζαν ζώα και τρόφιμα. Από την Εγνατία οδό, που αναφεραμε παραπάνω, περνούσαν τουρκικά στρατεύματα του Αλή Πασά και έμποροι, αγωγιάτες επαγγελματίες, βλάχοι σκληνίτες με τα κοπάδια τους, που το φθινόπωρο μετακινούνταν σε ζεστούς τόπους και ξαναγύριζαν την Άνοιξη στο Γράμμο και άλλοι περαστικοί. Η κίνηση αυτή είχε τα θετικά της, αλλά είχε και πολλά αρνητικά. Επρεπε, λοιπόν, να συγκεντρωθούν λίγο παράμερα για να ζουν πιο ήσυχη ζωή. Άλλη μία αιτία είναι ότι, οι περισσότερες καλλιεργήσιμες εκτάσεις βρισκόταν γύρω από το παλιό χωριό Ζέρμα (τοποθεσία Σιλιά), οι οποίες απείχαν αρκετά μακριά από τους παραπάνω συνοικισμούς.

Εγνατία οδός

Η σύγχρονη Εγνατία οδός, γιατί η ιστορία της είναι πολύ παλιά, έχει ήδη διαμορφωθεί σε ασφαλτοστρωμένο δημόσιο δρόμο που ενώνει την Ηπειρο με τη Δυτική Μακεδονία.

Η Εγνατία οδός ήταν και είναι μεγάλος στρατιωτικός και εμπορικός δρόμος, ο οποίος κατασκευάστηκε κατά τα έτη 146-120 π.Χ. από τους Ρωμαίους και είχε μήκος 800 χιλιόμετρα περίπου (Εγκυκλοπαίδεια «Γιά σας παιδιά» τόμος Δ' σελ. 1226. Εκδόσεις «Αυλός» Αθήνα 1977).

Στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «Πυρσός» (Ελευθερουδάκη) αναγράφεται, ότι η οδός αυτή ήταν προέκταση Θαλάσσιας οδού που συνέδεε τη Ρώμη με τις Ανατολικές χώρες (Κωνσταντινούπολη), ένωνε διά ξηράς τα πελάγη Ιόνιο-Αδριατικό με το Αιγαίο και τον Εύξεινο Πόντο. Ονομάστηκε έτσι από την ονομασία της Ιταλικής πόλης της Απουλίας Γναθία ή Εγνατία τώρα Ενιάτσια, 24 μίλια βόρεια του Πρίντεζι (Βρινδίσιον).

Στην Εγνατία οδό κατέληγε η Τραϊανή οδός (την κατασκεύασε ο Τραϊανός το 109 π.Χ.), που ξεκινούσε από τη Ρώμη για να συνεχιστεί από την Απολλωνία (Αλβανία), ίσως από την Αυλώνα ή Δυράχιο μέχρι τον Εβρο ποταμό κοντά στα Κύψελα. Από κει συνέχιζε προς Κωνσταντινούπολη.

Η αφετηρία και διαδρομή της Εγνατίας οδού, που γνωρίζουμε σήμερα και η οποία άρχισε να κατασκευάζεται πολλούς αιώνες πριν και συνεχίζεται η κατασκευή της, σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, βρισκόταν στην πρωτεύουσα της Θεσπρωτίας-Ηγουμενίτσα, όπως και τώρα. Αλλωστε η ίδια πηγή, που αναφέραμε παραπάνω, («Μ.Ε.Ε.») γράφει ότι κατά τον Αριστοτέλη, διά της οδού αυτής «Οι Κερκυραϊκοί πίθοι συνήντων τους Θασίους, Χίους και Λέσβιους».

Η τωρινή Εγνατία οδός περνάει κατά μήκος του Σαραντάπορου από την πλευρά της Ζέρμας και όχι της Δροσοπηγής (Κάντσικου), όπως παλιότερα, ακολουθώντας την κοιτή του ποταμού ώσπου βγαίνει από το «στόμιο» του στενού, ανάμεσα Μπουχέτσι-Κούτσουρο, στρίβει προς το Επταχώρι συνεχίζοντας την κατεύθυνση προς Νεάπολη, Κοζάνη, Θεσσαλονίκη.

Από την παλιά Εγνατία οδό διακλαδώνονταν δρόμοι προς το Βορρά και ένας απ' αυτούς για τη Βλαχιά (Ρουμανία), όπου ταξίδευε ο μεγαλοέμπορος Ρόβας, γνωστός από το Ηπειρώτικο τραγούδι: «Κίνησ' ο Ρόβας κίνησε και στη Βλαχιά να πάει, γειά

σου Ρόβα μου», το οποίο τραγουδιόταν και χορευόταν και στη Ζέρμα. Σε πολλά σημεία, που περνούσε η Εγνατία οδός, σώζονται καλντερίμια, στρωμένα με πέτρες από τον Σαραντάπορο.

Γένη του χωριού

Γένη που έχτισαν το νέο χωριό και το πρωτοκατοίκησαν αυτά που παρέμειναν στη Ζέρμα, ή άφησαν απογόνους, άλλα, που ήρθαν αργότερα, ή έφυγαν και εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές της χώρας, είτε έσβησαν, γιατί δεν άφησαν απογόνους.

Πρωτοκατοίκησαν στη νέα Ζέρμα τα γένη: που προέρχονται από τους συνοικισμούς Καρυές, Παλαιοχώρι και Λίμνες, κατ' αλφαβητική σειρά:

Αδάμου, Βλαχόπουλου, Γκατζουγιάννη, Γκολογινα, Γκοψίνα, Δασκαλούλη, Καραγιάννη, Κωτούλα, Παπαδημητρίου (Γιανπαπα-Παπαδαιίοι), Παπανικολάου, Παπαθανασίου, Ράφτη, Στίγκαλου, Στύλου, Τζαντίλα, Τζίμα, Τζολά, Τσάγκα, Τσάπανου, Τσουμάνη και Τσώνου.

Μετοίκησαν στη Ζέρμα αργότερα τα γένη από άλλους τόπους και χωριά:

1. Μήτση — από το χωριό Θεοτόκου (Φυτόκο), άγνωστο πότε. Από αυτό το γένος πέρχονται και οι Ζηνδραίοι, που άλλαξαν επίθετο και αποτέλεσαν την ομώνυμη γειτονιά.

2. Χάτσιου — από το χωριό Πεύκο (Τούχολι Καστοριάς).

3. Χασιώτη — από τα Χάσια. Δεν έμειναν απόγονοι.

4. Κατσιώτα — από το Κόντσικο Κόνιτσας.

5. Χαλκιά — σιδηρουργοί και οργανοπαιχτες. Συνεχίζουν και τώρα τα ίδια επαγγέλματα.

Γένη-οικογένειες προερχόμενα από τους συνοικισμούς Καρυές, Παλαιοχώρι και Λίμνες που μετοίκησαν σε άλλα μέρη:

1. Δραγούμη — απ' αυτό το γένος βγήκε ο γνωστός πολιτευτής Δραγούμης (από το συνοικισμό Καρυές). Οι Δραγουμείοι άλλαξαν τόπο διαμονής — Βουγατσικό Βοΐου κι αργότερα Αθήνα — πριν χτιστεί το νέο χωριό.

2. Τσάπανου — μετοίκησαν στη Λάρισα και Φλώρινα. Ένας Τσόπανος είχε αποκτήσει μεγάλη περιουσία στη Λάρισα.

3. Από τη Ζέρμα μετοίκησε στη Λάρισα ο Γιαννούλης Ζέρμας, γνωστός κλέφτης (αντάρτης) επί Τουρκοκρατίας. Εκεί, το Ελληνικό Δημόσιο, αναγνωρίζοντας τους αγώνες του, τον βοήθησε και αγόρασε μεγάλο αγρόκτημα. Και τώρα η περιοχή εκείνη λέγεται «Γιαννούλι».

4. Οι αδελφοί Ράφτη-Ζήσης, Θεόδωρος και Ανδρέας εγκαταστάθηκαν οικογενειακώς στο χωριό Τσαγκλί Βόλου.

Ζερμιώτες που εγκαταστάθηκαν σε άλλα μέρη κατά τον 20 αιώνα:

1. Νικόλαος Χριστοδούλου Γκατζουγιάννης — στις ΗΠΑ.

2. Καραγιάννης... στο χωριό Πουρνάρι Λάρισας υπάρχουν απόγονοί του.

3. Βαρσάμης Κώστα Παπαθανασίου — Αμαλιάδα Πελοποννήσου. Απόγονοί του υπάρχουν στην Πάτρα.

4. Νικόλαος... Παγούνης στο Βόλο υπάρχουν απόγονοί του.

5. Γεώργιος Νικολάου Τσάγκας — Αμπελώνα Λάρισας.

6. Παντελής Νικολάου Ζήνδρος — εγκαταστάθηκε οικογενειακώς στο χωριό Τσαγκλί Βόλου.

7. Η οικογένεια του Θανάση Δημητρίου Τσουμάνη εγκαταστάθηκε στο χωριό Τσαγκλί Βόλου.

8. Άγγελος Νικ. Τσάγκας — Γουμένιτσα Μακεδονίας.

9. Ηλίας Σφτ. Ντέμος — Φλώρινα.

10. Γιάννης Δημ. Τσουμάνης — Επταχώρι Γρεβενών.

11. Λάζος Δημητρίου Τσουμάνης — Λαγκάδα Κονίτσης.

12. Χρήστος Δημ. Τσουμάνης — Επταχώρι Γρεβενών.

13. Θεόδωρος Γεωργίου Βλαχόπουλος — Κεφαλοχώρι Κονίτσας.

14. Ανδρέας Βαρσάμη Παπαθανασίου — Καστοριά.

15. Από το γένος των Τσαγκαίων δυό οικογένειες εγκαταστάθηκαν στο χωριό Βλάστι (Μπλάτσι) Κοζάνης. Υπάρχουν απόγονοι και από τις δυό οικογένειες.

16. Γκολογκίνα — στην Καστοριά, απόγονοι του οποίου είναι μεγαλοέμπροι και έκαναν δωρεά στην εκκλησία του χωριού μας τη σημερινή Καμπάνα.

Γένη που δεν άφησαν απόγονους:

Κουκόλη, Δασκαλούλη, Τζαντίλα, Τσιγγαλου, Χασιώτη.

Από αφηγήσεις του αιμόνηστου πατέρα μου ο οποίος πέθανε στην Τασκένδη, όπου έζησε σαν πολιτικός πρόσφυγας, σημειώνουμε, ότι τα γένη και οι οικογένειες, στην περίοδο της παιδικής ηλικίας του, αριθμούσαν μερικές δεκάδες. Ο ίδιος ο συγγραφέας γνώρισε στην παιδική ηλικία του (1925-1930), 24 γένη και 70 περίπου οικογένειες. Το 1948 ζούσαν στο χωριό 120 οικογένειες με 750 άτομα.

Φωτογραφία γενικής άποψης του χωριού

Φωτογραφία μερικής άποψης του χωριού

Η ζωή στο χωριό

Η ζωή στο χωριό κυλούσε ήσυχα και αρμονικά. Οι κάτοικοί του, Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί (άλλο θρησκευτικό δόγμα δεν υπήρχε), είχαν στενούς δεσμούς μεταξύ τους. Αλλωστε συγγένειαν σχεδόν όλοι τους είτε εξ αιματος είτε εξ αγχιστείας (συμπεθεριά). Ο θεσμός της οικογένειας ήταν ιδιαίτερα σεβαστός. Υπήρχαν πολυμελείς οικογένειες με 8,9,10 άτομα, ακόμα και παραπάνω. Αρχηγός ήταν ο πατέρας ή ο παππούς, που διεύθυναν όλες τις οικογενειακές υποθέσεις.

Αλλά και ο ρόλος των άλλων μερών και ιδιαίτερα των γυναικών δεν ήταν μικρός, γιατί ασχολούνταν με όλες τις δουλιές του σπιτιού. Μίσση δεν υπήρχαν ανάμεσα στους κατοίκους. Σπάνιες μικροδιαφορές, διευθετούνταν με τη μεσολάβηση των δημογερόντων. Στα δικαστήρια κατέφευγαν σπάνια και μο-

νάχα για σοβαρά ζητήματα. Αν συνέβαινε κάποιο ατύχημα-
αρρώστια, τραυματισμός, πυρκαγιά, — έτρεχαν όλοι για να
συμπαρασταθούν στους πάσχοντες. Σε περίπτωση θανάτου όλοι
οι χωριανοί, πιο πολύ οι συγγενείς, βρισκόταν στο πλευρό της
οικογένειας, που δέχτηκε το πλήγμα. Την Κυριακή και τις άλλες
γιορτάσιμες μέρες, φορούσαν τα καλά τους ρούχα και μικροί—
μεγάλοι, πήγαιναν στην εκκλησία. Μετά τη λειτουργία, οι άνδρες
έμεναν στο Μεσοχώρι και συζητούσαν τα χωριανικά ζητήματα,
ασχολούνταν λίγο με την πολιτική, ορισμένοι έπαιζαν χαρτιά στα
δυο καφεενεδάκια του χωριού, που ήταν και κατάστημα, το πιο
παλιό του Δημήτρη Τζίμα και το νεώτερο του Ανδρέα Τσάγκα,
που διαχειρίζονταν ο γιός του Βασιλάκης. Ενώ στις ονομαστικές
γιορτές σχημάτιζαν «παρέες» και επισκέφτονταν τους εορτάζον-
τες στα σπίτια τους.

Αυτή, σε χοντρές γραμμές, ήταν η ζωή του χωριού ως τον
Ιούλη—Αύγουστο του 1948, που οι μάχες ανάμεσα στα τμήματα
του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας και τις Κυβερνητικές δυνά-
μεις, που διεξάγονταν στην περιοχή της Ζέρμας, ανάγκασαν τους

Μιά πολυμελής οικογένεια: Οι γιοί, και οι νύφες, μαζί οι παππούδες και οι γιαγιάς και
τα εγγόνια

κατοίκους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους επί δύο μήνες περίπου και να ζούν σε ρέματα και απυρόβλητα μέρη έξω από το χωριό.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, που η ζωή των γυναικόπαιδων και των γερόντων βρισκόνταν σε άμεσο κίνδυνο από το πυροβολικό και την αεροπορία, οι πολιτικές οργανώσεις και η ηγεσία του ΔΣΕ αποφάσισαν τη μετακίνηση του πληθυσμού.

—Το ίδιο έγινε σε όλες τις περιοχές που δοκιμάζονταν από τον εμφύλιο πόλεμο.

Αρχικά τα γυναικόπαιδα μεταφέρθηκαν στην Αλβανία, μαζί με τα κοπάδια και τα μεγάλα ζώα. Μείναν στη Ζέρμα ορισμένοι γέροι και γριές που δεν θέλησαν να εγκαταλείψουν τη γενέτειρά τους στα τελευταία χρόνια της ζωής τους και δυό οικογένειες λόγω αρρώστιας — οι οικογένειες Γιάννη Αδάμου και Γιάννη Αντ. Παπαδημητρίου.

Αργότερα, το 1949, οι μεταφερμένοι στην Αλβανία, μετακινήθηκαν προς τις Λαϊκές Δημοκρατίες (Ρουμανία, Ουγγαρία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία). Στην Αλβανία παρέμειναν όσοι είχαν κοπάδια.

Κατά το 1956—1958 επιτράπηκε η επιστροφή πολιτικών προσφύγων στην Πατρίδα. Τότε αρκετές οικογένειες, που ζούσαν στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανόμενης και της Αλβανίας, επαναπατρίστηκαν. Όσοι ήταν στην Αλβανία πήραν και τα κοπάδια τους.

Αρχικά όλοι οι επαναπατρισθέντες πολιτικοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στο χωριό. Επιστρέφοντας αντίκρισαν μιὰ θλιβερή εικόνα. Το χωριό με τους λίγους κατοίκους που είχαν απομείνει, έμοιαζε εντελώς εγκατελειμένο. Βρήκαν τα σπίτια τους άλλα γκρεμισμένα άλλα μισοχαλασμένα, ρημαγμένα και λεηλατημένα από χωριανούς και περαστικούς και άλλα μεταβλημένα σε αχυρώνες και σταύλους. Οι κήποι, τα περιβολάκια, τα χωράφια παρατημένα, ξέφραχτα, γεμάτα αγριόχορτα, ακόμα και νέα δέντρα. Και με πάθος, υπομονή και επιμονή όλοι τους διορθώσανε, ξαναχτίσανε τα σπίτια τους και σιγά-σιγά περιποιήθηκαν τα κηπόματα, τα περιβολάκια, ξαναοργώσανε τα χωράφια τους και τακτοποίησαν το νοικοκυριό τους. Όμως αυτό απαιτήσε μεγάλο

κόπο και θυσίες, αντιμετωπίζοντας μεγάλες δυσκολίες, κυρίως οικονομικές. Για μερικούς οι δυσκολίες ήταν αξεπέραστες και αναγκάστηκαν να φύγουν και να εγκατασταθούν σε αστικά κέντρα. Οι δυσκολίες, η έλλειψη ικανού εργατικού δυναμικού και μέσω καλλιέργειας έκαναν όλο και πιο δύσκολη την εκμετάλλευση των χωραφιών και σιγά-σιγά, κατά το 1963-1967 τη σταμάτησαν τελείως, διατηρώντας μόνο μερικά τα πιο εύπορα, καλλιεργώντας τριφύλια, τους κήπους και τα μικρά αμπελάκια τους.

Στα χρόνια 1956-1958 η τοποθεσία του χωριού παρουσίασε νέες καθιξήσεις. Υστερα από μελέτες ειδικών, αποφασίστηκε η μετακίνηση των κατοίκων του κοντά στα Γιάννενα. Όμως οι Ζερμιώτες δεν συμφώνησαν να εγκαταλείψουν τον τόπο που γεννήθηκαν οι ίδιοι και οι πρόγονοί τους. Εγιναν προτάσεις η μετακίνηση να γίνει στην περιοχή του χωριού — τοποθεσία Τζιόρη, Κρούσιανα Αλώνια. Οι γνώμες διχάστηκαν και η σημερινή Πλαγιά παρέμεινε το πιο αδικημένο χωριό της περιοχής, χωρίς ηλεκτροφωτισμό, χωρίς δρόμους και άλλες ευκολίες που πέτυχαν τα γύρω χωριά.

Οι συζητήσεις γύρω από τη μετακίνηση του χωριού, κράτησαν είκοσι περίπου χρόνια. Υστερα από τελευταία μελέτη ειδικού γεωλόγου, που επισκέφτηκε το χωριό, το κράτος αποφάσισε η νέα Πλαγιά (Ζέρμα) να χτιστεί στην τοποθεσία Κρούσιανα. Αυτή ήταν και η γνώμη της πλειοψηφίας των κατοίκων. Στις αρχές του 1979 το κράτος άρχισε να χορηγεί μακροπρόθεσμα δάνεια και ο συγχωριανός μας Βασίλης Κύρκα Μήτσης, εργολάβος, έβαλε τα πρώτα θεμέλια για την οικοδόμηση κατοικιών. Σε άλλο μέρος του βιβλίου μας θα ασχοληθούμε λεπτομερειακά με το θέμα αυτό.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΓΕΩΡΓΙΑ

Πώς γινόταν η καλλιέργεια των χωραφιών

Με γεωργικές δουλιές ασχολούνταν όλες οι οικογένειες της Ζέρμας, συνεχίζοντας τις παραδόσεις των προγόνων τους. Συστηματικοί γεωργοί δεν ήταν όλοι. Η κάθε οικογένεια είχε τα κτήματά της στην περιοχή του χωριού και τα μετρούσε σε στρέμματα. Πιο πραχτικά τα χωράφια τα μετρούσαν με το όργωμα, έλεγαν δηλαδή, πόσες μέρες απαιτούνταν να οργωθεί ένα χωράφι που είχαν σε ένα μέρος, γιατί από τα χωράφια της κάθε οικογένειας πολλά βρισκονταν σε ανώμαλα μέρη. Είτε τα μετρούσαν με το σπόρο που έσπερναν στο **καθένα**.

Αρκετές οικογένειες, που είχαν την πιο πολλή γη, έριχναν σπόρο γύρω στις 400-500 οκάδες σιτάρι. Αυτές που είχαν λιγότερη γη έσπερναν μέχρι 150 οκάδες σιτάρι, το λιγότερο. Καλαμπόκι, βρίζα πιο λίγο. Για ζωοτροφές έσπερναν κριθάρι, βρώμη, ρόβη.

Το όργωμα γινόταν με το «ζευγάρι» — δυό βόδια απαραίτητα είχε κάθε νοικοκύρης. Μερικοί είχαν περισσότερα. Αλλά υπήρχαν και ορισμένοι με ένα βόδι. Αυτοί έκαναν «σέμπρο», δηλαδή, έφτιαχαν «ζευγάρι» συνεταιρικά με άλλους, που είχαν επίσης ένα βόδι και όργωναν τα χωράφια τους εκ περιτροπής (με τη σειρά).

Εργαλεία που χρησιμοποιούσαν για την καλλιέργεια των χωραφιών ήταν το ξύλινο αλέτρι (ξυλάλετρο) με το σιδερένιο υνί (γυνί), ο ζυγός με τις ζεύλες (ζεύλα), που τις περνούσαν στους λαιμούς των βοδιών για να είναι υπάκουα την ώρα του οργώματος, (μερικά βόδια ήταν πολύ «ανάποδα») — τα λουριά με το καρφί και το σταύρωμα, που σύνδεε το αλέτρι με το ζυγό. Επίσης η βουκέντρα (ξιάλι), απαραίτητη για να «ξυπνάν» οι οργωτήδες — μερικά βόδια, κυρίως ηλικιωμένα, που βάδιζαν ραχατιλίδικα — είτε για να τα επαναφέρει ο ζευγάτης στην αυλακιά, όταν παρεξέκλιναν, φωνάζοντάς τους ταυτόχρονα: «Ο - χο, απάνω, Ο - χο κάτω, τράβα ίσια κτλ.».

Στη σπορά χρησιμοποιούσαν και τα τσαπιά, από τις γυναίκες που ακολουθούσαν το ζευγάρι για να «λιανίζουν» τους σβώλους και να καθαρίζουν τις αυλακιές που «τραβιούνταν» με σκοπό να διοχετεύονται τα νερά από τις βροχές στις άκρες και να μην... πνίγεται το χωράφι.

Το αλέτρι

*Ζευγαρωμένα ταιριάστα
τα βόδια στο ζυγό,
μες στα βαθιά τα μάτια τους
τη συλλογή τους κρύβουν.
Και στο χωράφι τ' άσκαφτο
σέρνουν με βήμα αργό,
σέρνουν τ' αλέτρι πίσω τους
και κάπου κάπου σκύβουν
Το υνί χαράζει ακούραστα
τ' αυλάκι το βαθύ,
σκάβοντας, σκεπάζοντας
το σπόρο που καρπώνει.
Κι' ο ζευγολάτης σκυφτά
τ' αλέτρι ακολουθεί
και με βουκέντρα σουβλερή
τα βόδια του κεντρώνει.
Ευλογημένα τρεις φορές
τ' αλέτρι το βαρύ.*

*Ευλογημένο τρεις φορές
τα βόδια, ο ζευγολάτης
κι' ευλογημένη τρεις φορές
η γη, που, καρπερή,
με δίχως βαρυγκόμιση
μας δίνει τ' αγαθά της.*

Τα περισσότερα χωράφια βρίσκονταν σε πλαγερὰ μέρη, είχαν πέτρες και γριμάδες. Γι' αυτό το ὄργωμα ήταν δύσκολη δουλιὰ. Η καλλιεργήσιμη ἔκταση του χωριού χωρίζονταν σε δύο διαμερίσματα (μπάντες) και η καλλιέργεια γινόταν με κάποια σειρά.

Η σπορά των δημητριακῶν

Η σπορά του σταριού ἀρχίζε στις αρχές Οκτώβρη, μετὰ τα πρωτοβρόχια, και τελείωνε σχεδόν στα μέσα του Νοέμβρη. Την ίδια περίοδο σπέρνονταν και η βρίζα. Το κριθάρι, βρώμη, ρόβη, — τα «οψιμάδια» — σπέρνονταν την Ανοιξη — αρχές Μάρτη — ενώ το καλαμπόκι μετὰ τις 15 του Απρίλη. Σε συνέχεια οργώνονταν τα χωράφια στο ἄλλο διαμέρισμα που θα ἔμεναν σε αγρανάπαυση. Το Μάη οι γυναίκες βοτάνιζαν τους αγρούς, καθάριζαν, δηλαδή τα σπαρτὰ ἀπὸ τα παράσιτα (αγριόχορτα, ζιζάνια). Στις αρχές Ιούνη ἀρχίζε ο σκάλος των καλαμποκιῶν, που σπέρνονταν στα χαμηλόματα. Τέλη Ιούνη — αρχές Ιούλη κόβονταν τα χόρτα (ζωοτροφές).

Ὅλες τις γεωργικὲς δουλιές, ἀπὸ το Μάρτη μέχρι τέλη Ιούνη τις ἐφτιαχναν βασικά οι γυναίκες, ἐπειδὴ οι περισσότεροι ἄνδρες βρίσκονταν στα ταξίδια, ενώ οι κτηνοτρόφοι ασχολοῦνταν με τα γιδοπρόβατα.

Ο θέρος

Ο θερισμός των σιτηρῶν ἀρχίζε στα μέσα του Ιούλη. Στο θέρος ἐπαιρναν μέρος ὅλα τα ικανὰ γιὰ δουλιὰ μέλη της οικογένειας. Τα αγόρια ἀπὸ 10 χρονῶν και πάνω, οδηγούσαν τα

φορτωμένα με τον καρπό ζώα — άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια — από τα χωράφια στο χωριό. Τα κορίτσια θέριζαν μαζί με τους ενήλικους.

Το θέρισμα γινόταν με δρεπάνια. Οι θεριστάδες με το δεξι χέρι κρατούσαν το δρεπάνι κι «έκοβαν» όσο έπιανε η χούφτα του αριστερού χεριού τους. Με μερικούς κλώνους από το ίδιο το φυτό δένονταν οι «χεριές», ύστερα οι «αγκαλιές» και με τρεις τέσσερις απ' αυτές έφτιαχναν το «δεμάτι», με κρυμμένα τα στάχια για να μην τρίβονται κατά τη μεταφορά με τα ζώα στο χωριό. Ο καρπός μεταφέρονταν σε κάθε σπίτι για το αλώνισμα.

Ο θέρους πραγματοποιούνταν σε πανηγυρική ατμόσφαιρα, ιδιαίτερα όταν η σοδειά ήταν καλή. Οι γυναίκες, θερίζοντας τραγουδούσαν, χαριεντιζόνταν και η μιά οικογένεια βοηθούσε την άλλη, με αλληλοανταπόδοση. Η συγκομιδή των όψιμαδιών — κριθάρι, βρώμη, ρόβη — γινόταν προτού αρχίσει το θέρισμα των σταριών.

Να ένα από τα τραγούδια του θέρους:

*Κάτω στο μακροχωράφο
και στο μακρύ τον κάμπο
θερίζει η Μάρω μοναχή
και μοναχή το δένει.*

*Πραματευτής edιάβαινε
στέκει και τη ρωτάει:*

*— Μάρω το πούναι ο άνδρας σου
το πούναι και ο καλός σου.*

*— Ο άνδρας μου είναι στην ξενητειά
στα έρημα τα ζένα....*

Το αλώνισμα

Το αλώνισμα των σιτηρών γίνονταν με ζώα (άλογα ή βόδια). Κάθε οικογένεια, αφού θέριζε ένα ποσοστό νέου καρπού, αλώνιζε ένα δυό αλώνια στο ενδιάμεσο του θέρους, ενώ το υπόλοιπο, όταν τελείωνε το θέρισμα — πρώιμα και όψιμα σιτηρά.

Εργαλεία που χρησιμοποιούνταν στο αλώνισμα: τα «δικούλια» — για το ανακάτωμα. Η σβάρνα — για το μάζεμα του καρπού (μαζί με τη χνούμη). Το ξυλόφτιαρο — για το λιχνισμα. Το ντριμόνι και το κόσκινο για το τελικό καθάρισμα του σταριού.

Η σοδειά από όλα τα δημητριακά αποθηκεύονταν στ' αμπάρια, που είχε κάθε σπίτι, το δε άχυρο στις αχυρώνες για ζωοτροφή.

Τα καλαμπόκια τα μάζευαν στα μισά του Σεπτεμβρη, περίπου. Η απόδοσή τους δεν ήταν όμοια με τα σιτηρά, επειδή τα χωράφια δεν ποτίζονταν, εκτός από λίγα, τα οποία έδιναν και καλύτερη σοδειά.

Η αποδοτικότητα των αγρών εξαρτιόνταν από τις καιρικές συνθήκες, από τις μέθοδες καλλιέργειας και από το κόπρισμα (λιπάσματα τότε δεν υπήρχαν). Η μέση απόδοση έφτανε 5-7 οκάδες σε μιά οκά σπόρου εφόσον, βέβαια, δεν τα χτυπούσε «ξέρα», από την αναβροχιά ή «λίβας» (θερμός αέρας που έκαιγε τα σπαρτά πριν ωριμάσουν).

Υπήρχαν οικογένειες που συγκέντρωναν 2-4 χιλιάδες οκάδες (1 οκά=1280 γραμμάρια). Σχεδόν κάθε οικογένεια, όταν η σοδειά ήταν προκομένη, εξασφάλιζε το ψωμί της χρονιάς. Αυτοί που ξεπερνούσαν τις 2 χιλιάδες οκάδες, πουλούσαν κιόλας. Το πρόβλημα της εξασφάλισης του ψωμιού ήταν το πρόβλημα αρ. 1 για κάθε οικογενειάρχη, γιατί όταν είχε το ψωμί των παιδιών του εξασφαλισμένο, ταξίδευε ήσυχος για να αντιμετωπίσει τις άλλες ανάγκες (ρουχισμός, υπόδηση κτλ.).

Η Ζέρμα, συγκριτικά με τα γύρω χωριά, υπολογίζονταν ψωμοχώρι.

Οικογένειες, που, στη δεκαπενταετία 1930-1945, συγκέντρωναν παραπάνω από δύο χιλιάδες οκάδες:

Μιχάλη Τζόλα, Νικόλα Τζόλα, Θωμά Γκοψίνα, Γιώργη Κατσιώτα, Νικόλα Παπαθανασίου, Αριστείδη Παπαθανασίου, Παναγιώτη Μήτση, Ηλία Μήτση, Παντελή Μήτση, Κώστα Αν.

Μήτση, Δημήτρη Γκατζουγιάννη, Γιάννη Γκατζουγιάννη, Γιάνη Στύλου, Λάμπρου Στύλου, Δημήτρη Τζίμα, Γιώργη Τζίμα, Ανδρέα Ζήνδρου, αδέρφια Ηλίας, Γιάννης, Γιώργης, Αντώνης Παπαδημητρίου, Γρηγόρη Παπαδημητρίου, Θωμά Παπανικολάου, Βιργινάδας Παπαδημητρίου, Δημήτρη Τσαγκά, Κώστα Τσουμάνη, Αντώνη Τζουμάνη, Λάμπρου Τσουμάνη, Γιάννη Μιχ. Τσάγκα, Μιχάλη Αδάμου, Γιάννη Αδάμου, Αποστόλη Παπαδημητρίου, Ηλία Ι. Παγούνη.

Απ' όλο το χωριό δεν υπήρχε οικογένεια που να ασχολείται μόνο με τη γεωργία. Από τα μέλη της κάθε οικογένειας ένας ή δυο ασχολούνταν με την κτηνοτροφία ή τη μαστορική.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Φύλαξη και συντήρηση οικιακών ζώων - κοπαδιών

Όπως η γεωργία, έτσι και η κτηνοτροφία, αποτελούσε, από παράδοση, βασική ασχολία πολλών Ζερμιωτών. Από λίγα ζωντανά είχαν σχεδόν όλοι, ορισμένοι, όμως, διατηρούσαν κοπάδια. Η πανίδα του χωριού ήταν: γίδια, πρόβατα, ένα, δυο ή τρία βόδια σε κάθε οικογένεια, λίγες αγελάδες, 1-2 μουλάρια ή άλογα, κατά το πλείστον μουλάρια για μεταφορές και για τη μαστορική. Στη χρονική περίοδο 1930-1948 ασχολούνταν επαγγελματικά με την κτηνοτροφία 45-50 οικογένειες. Τρεις οικογένειες είχαν από 300, 500 ως 800 γιδοπρόβατα, περί τις 20 οικογένειες διατηρούσαν από 100-150 γιδοπρόβατα. Ως 25 οικογένειες κρατούσαν από 40-70 και 30 οικογένειες είχαν από 10-20 γιδοπρόβατα και τα φύλαγαν, επί πληρωμή, οι επαγγελματίες κτηνοτρόφοι. Γύρω στις 35 οικογένειες δεν είχαν γιδοπρόβατα. Ο γενικός αριθμός των γιδοπροβάτων του χωριού ξεπερνούσε τις 7000. Τα βόδια-αγελάδες γύρω στα 300 και περί τα 150 φορτηγά ζώα. Όλα αυτά τα «ζωντανά» το καλοκαίρι διατηρούνταν στην περιφέρεια του χωριού, που είχε θαυμάσιους βοσκότοπους. Στις αρχές Νοέμβρη οι τσελιγκάδες κατέβαιναν με το βιό τους σε χειμαδιά (περιοχή Φιλιατών-Θεσπρωτίας) και επέστρεφαν με τα κοπάδια τους στις

αρχές του Μάη. Τα υπόλοιπα οικιακά ζώα ξεχειμώνιαζαν στο χωριό σε ειδικά μαντριά-καλύβες, έξω από το χωριό. Μέσα στο χωριό δεν κρατούνταν γιδοπρόβατα («Μπακάτια»), όπως συνέβαινε στα γύρω χωριά. Τα μεγάλα ζώα ξεχειμώνιαζαν στα κατώγια των σπιτιών.

Ζωοτροφές για το χειμώνα εξασφάλιζαν όλοι οι χωριανοί το καλοκαίρι και το φθινόπωρο —ξηρό χόρτο, καρπούς, ξηρά κλαδιά με φύλλα, καλαμποκιές, άχυρο κλπ. Όλα αυτά τα κρατούσαν σε καλύβες ή τα θημώνιαζαν («κλαδαριές», θημωνιές) έξω από το χωριό. Οι τσοπάνηδες οδηγούσαν τα κοπάδια το χειμώνα κοντά στις «κλαδαριές» και τα τάϊζαν... Στις βαρυχειμωνιές κουβαλούσαν στην πλάτη, με πολύ κόπο, ζωοτροφές μέσα στις καλύβες.

Μαντριά που ξεχειμάζουν κοπάδια.

Ο Γένος

Ο Γένος άρχιζε στις αρχές Φλεβάρη — τα πρόβατα, ενώ τα γίδια στις αρχές Μάρτη. Τελείωνε κατά τα τέλη του Μάρτη. Από τις αρχές Απρίλη ως τις 15 με 20 του Μάη οι οικογένειες που είχαν «ζωντανά», άρμεγαν καθημερινά τα γιδοπρόβατα και το γάλα το κουβαλούσαν στο σπίτι με τα κακάβια. Αυτή την περίοδο του χρόνου το χωριό «μύριζε γαλατίλα». Λίγες μέρες πριν αρχίσουν να λειτουργούν οι στρούγγες, εμφανίζονταν στο χωριό χασάπηδες και ζωέμποροι. Οι κτηνοτρόφοι μας πουλούσαν αρνιά-κατσίκια αρσενικά, του γάλακτος, με τιμή μεγαλύτερη απ' ό,τι όταν συγκροτούνταν πιά οι στρούγγες.

Οι στρούγγες

Η συγκρότηση της Στρούγγας (μπατζαριό) γινόταν από ομάδα 15-20 κτηνοτρόφων, που συμπλήρωναν 500-600 γαλάρια γιδοπρόβατα. Μεταξύ τους κανόνιζαν πιά κοπάδι θα φυλάει ο καθένας και πότε. Συνήθως έφτιαχναν 4 κοπάδια — δυό γαλάρια, δυό στέρφα, ξεχωριστά τα γίδια από τα πρόβατα. Τα τελευταία χρόνια, στη χρονική περίοδο που αναφερόμαστε, συγκροτούνταν τρεις στρούγγες (συνεταιρισμοί) και μιά έφτιαχναν ξεχωρά οι τσελιγκάδες — Ανδρέας Τσάγκας και Περικλής Τσάγκας. Οι στρούγγες έπρεπε να βρίσκονται μακριά από τα σιτηρά. Στην ανατολική πλευρά, στην περιοχή Κουσαρτισκό στρούγγες υπήρχαν στις τοποθεσίες Γκοψίνα, Χαρίση, Πατούνι, Λεφτοκαρυά, Μπορικά - Μότσαλη, Ρόκα. Στην άλλη πλευρά, τη δυτική, στα Σιόποτα, Στρούγγα, Γκατζουγιάννη, Φτελιά, Καλόγερου, Βιρό και Μαρίας Πηγάδι.

Στη στρούγγα ο κάθε συνεταιρος διέθετε ανάλογα δοχεία, για να επεξεργάζονται οι τσοπάνηδες το γάλα. Ήταν απαραίτητα έξι καδιά, χωρητικότητας 150-200 οκάδων γάλακτος το καθένα, 10-12 καρδάρια για το άρμεγμα, κάμποσα κακάβια και μεγάλο καζάνι για το βράσιμο της ούρδας (γκίζα).

Τσοπάνος με το κοπάδι του στη βοσκή.

Το γαλατομέτρημα

Το γαλατομέτρημα γινόταν την πρώτη Κυριακή μετά τη συγκρότηση της Στρούγγας. Τη μέρα αυτή συγκεντρώνονταν όλοι οι συνεταιίροι και ο καθένας άρμεγε τα δικά του γιδοπρόβατα, σε χωριστά καρδάρια. Το γάλα που άρμεγε ο καθένας υπολογιζόταν σε οκάδες και καταγραφόταν σε ειδική κατάσταση, που την κρατούσε ο επικεφαλής της στρούγγας. Αυτός που άρμεγε το περισσότερο γάλα, έμπαινε πρώτος στην κατάσταση κι έπαιρνε πρώτος σειρά για να πάρει το γάλα, όσες μέρες του

αντιστοιχούσαν, σύμφωνα με την ποσότητα που είχε, π.χ. αν είχε 50 οκάδες θα έπαιρνε στην πρώτη σειρά 100 καρδάρια και στη δεύτερη 50. (Ένα καρδάρι είχε χωρητικότητα 16 οκάδες).

Η μέρα του γαλατομετρήματος είχε σπουδαία σημασία, γιατί οι συνεταιίροι γνώριζαν τι θα πάρουν στην πρώτη περίοδο λειτουργίας της στρούγγας. Τη μέρα κείνη έφτιαχναν νοστιμότητες «παπάρες» με φρέσκο βούτυρο και τυρί με ψιλοτριμμένο σιταρένιο ψωμί. Τρώγοντας «παπάρες» και πίνοντας ξυνόγαλο κανόνιζαν όλες τις λεπτομέρειες που αφορούσαν την καλή λειτουργία της στρούγγας. Το δεύτερο γαλατομέτρημα γινόταν με τον ίδιο τρόπο στο τέλος της δεύτερης περιόδου (δεύτερης σειράς). Δηλαδή έπαιρναν όλοι από δυό φορές το γάλα που τους ανήκε και μετά έκαναν νέο γαλατομέτρημα και ακολουθούσε η ίδια τακτική, όπως και στο πρώτο.

Η επεξεργασία του γάλατος στις στρούγγες γινόταν από τους τσοπαναριούς, οι οποίοι ήταν εξαιρετικοί τεχνίτες. Τα προϊόντα τους — το τυρί (μπάτζο), το ξακουστό βούτυρο του Φορλέτσικου και η ούρδα, που έβγαίνε από το ξυνόγαλο — ήταν νοστιμότητα. Ένα καρδάρι γάλα (16 οκάδες) έδινε 2 οκάδες τυρί, μία οκά και εκατό δράμια βούτυρο, μιάμιση οκά ούρδα. Όλα μαζί άξιζαν προπολεμικά, δηλαδή ως το 1940, γύρω στις 130-140 δραχμές.

Ο συνεταιρισμός της στρούγγας κρατούσε ως τα τέλη Αυγούστου. Υστερα συνεταιριζόνταν ανά δυό-τρεις οι κτηνοτρόφοι μέχρι τέλη Αυγούστου. Με το φθινοπωρινό γάλα φτιάχναν το «γαλοτύρι» πολύ νόστιμο. Το έβαζαν σε τουλουμια (δερματοσακκούλες) και το πήγαιναν στο Παζαρόπουλο της Κόνιτσας, όπου ο κόσμος το αγόραζε κατά προτίμηση.

Τα έσοδα των κτηνοτρόφων άρχιζαν με το πούλημα των αρσενικών αρνιών και κατσικιών, πριν συγκροτηθεί η στρούγγα, και του μαλλιού. Το κούρεμα των προβάτων άρχιζε στις αρχές Ιούνη, των γιδιών λίγο αργότερα. Υστερα πουλούσαν το μαξούλι (προϊόντα από το γάλα - βούτυρο, τυρί, ούρδα, γαλοτύρι). Ο κάθε κτηνοτρόφος εξασφάλιζε πρώτα χρονικής την οικογένειά του με μαξούλι και πουλούσε όσο περίσσευε. Το βούτυρο πουλιόταν προς 80-90 δραχμές η οκά, το τυρί 30-35, η ούρδα 8-10. Το φθινόπωρο

πουλούσαν τα κριάρια, τα τραγιά και τα πιό ηλικιωμένα γιδοπρόβατα, (γινόταν η ανανέωση). Εσφαζαν και για τις οικογένειές τους, εξασφαλίζοντας με «παστρουμά» το κρέας του χειμώνα. Το μαλλί, που κρατούσαν για τις ανάγκες της οικογένειας το επεξεργάζονταν οι γυναίκες — πλύσιμο, λανάρισμα, γνέσιμο — και έφτιαχναν μ' αυτό ύφασματα στον αργαλειό για ενδυμασία, βελέντζες, κιλίμια, έπλεκαν κάλτσες, φανέλλες εσωτερικές και εξωτερικές κ.α. Από το γιδόμαλλο έφτιαναν κάπες, ταλαγάνια για τους τσοπαναραίους και ιδιαίτερα σαΐσματα (στρώματα) και άλλα είδη. Το μαλλί το πουλούσαν προς 50-60 δραχμές την οκά.

Τσοπαναραίοι επαγγελματίες

Χωριανοί, που ασχολούνταν επαγγελματικά με την κτηνοτροφία και τους οποίους γνώρισα εγώ από τα παιδικά μου χρόνια:

Δημήτρης Τσουμάνης είχε περί τα 100 γιδοπρόβατα. Πέθανε στο μαντρί.

Κουλιούσιος Τσάγκας — όλη τη ζωή του μισθωτός τσοπάνος χωρίς δικά του ζωντανά.

Κωσταντή Μπίτος Παγούνης — τσέλιγκας με 600 περίπου γιδοπρόβατα. Εξήσε περισσότερο από εκατό χρόνια, πάντα κοντά στο κοπάδι. Το φθινόπωρο τα πήγαινε σε χειμαδιά. Τα παιδιά του Δημήτριος, Ηλίας και Χρήστος διατήρησαν τα κοπάδια και μετά το θάνατό του.

Νικολάκης Κώστα Παπαθανασίου — διατηρούσε 150-200 γιδοπρόβατα, σκοτώθηκε από νάρκη στο Κούτσουρο, όπου βοσκούσε το κοπάδι του. Ήταν πολύ σεβασμιος άνθρωπος, τον εκτιμούσαν οι συνεταίροι του στη στρούγγα.

Αδελφοί Τσάγκα — **Νικόλας, Περικλής, Ανδρέας**. Ο πρώτος είχε γύρω στα 120 γιδοπρόβατα. Οι άλλοι δυό περισσότερο από 700 ζωντανά ο καθένας τσελιγκάδες. Μετά το θάνατό τους, διατήρησαν το κοπάδι τα παιδιά τους.

Θεόδωρος τ' Γιανν Τσ' Αγόρωσ Τσάγκας — είχε 150-200

γιδοπρόβατα. Πέθανε στην Αλβανία, που βρισκόταν μαζί με το κοπάδι του, ως πολιτικός πρόσφυγας.

Σε συνέχεια αναφέρονται τα ονόματα αυτών που διατηρούσαν από 100-150 και αυτών που είχαν λιγότερο από 100 γιδοπρόβατα.

Ιωάννης Χριστοδούλου Γκατζουγιάννης — πολύ ήσυχος, το κοπάδι του, που το αγαπούσε με πάθος, αποτελούνταν από 150 ζωντανά. Πέθανε κοντά στο κοπάδι, στη βοσκή μετά το γυρισμό από την Αλβανία, που ήταν πολιτικός πρόσφυγας.

Αριστείδης Κώστα Παπαθανασίου — επαγγελματίας τσοπάνος. Πολλά χρόνια διετέλεσε πρόεδρος της Κοινότητας.

Μιχάλης Αποστόλη Αδάμος — Πιο πολύ αγαπούσε τα γίδια, που συνεχίζει και τώρα να διατηρεί.

Κώστας Δημητρίου Γκατζουγιάννης — Από μικρός κοντά στο κοπάδι. Το 1948 πήγε μαζί με τα γιδοπρόβατά του στη Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας ως πολιτικός πρόσφυγας, απεβίωσε το 1961 στην πόλη Αργυρόκαστρο Αλβανίας. Το παιδί του, ο Νικόλας, συνέχισε το επάγγελμα του πατέρα του.

Ηλίας Αντωνίου Παπαδημητρίου — Πολύ σεβδαλής στο επάγγελμά του. Το κοπάδι του το άφησε το 1947, στην περίοδο του εμφύλιου πολέμου κι έγινε αντάρτης. Το 1949 βρέθηκε στη Σοβιετική Ένωση σαν πολιτικός πρόσφυγας και το 1976 γύρισε στην Πατρίδα.

Νικόλαος Αντωνίου Τσουμάνης — Τσοπάνος από μικρός. Το 1947 αντάρτης στο ΔΣΕ. Το 1949 στην Σ.Ε. σαν πολιτικός πρόσφυγας. Απεβίωσε το 1961 στην Τασκένδη.

Απόστολος Γεωργίου Παπαδημητρίου — Τσοπάνος από μικρός. Πήγε στην Αλβανία το 1948 μαζί με το κοπάδι του. Το 1949 στην Τσεχοσλοβακία σαν πολιτικός πρόσφυγας. Μετά στη Ρουμανία. Επέστρεψε στην Πατρίδα το 1978.

Ιωάννης Δημητρίου Αδάμος — Όλα τα χρόνια τσοπάνος. Το 1948 έμεινε στο χωριό και συνέχιζε το επάγγελμά του. Τα παιδιά του Δημήτριος και Παντελής συνεχίζουν να διατηρούν κοπάδια από γίδια.

Γρηγόριος Κώστα Κουτούλας — Από μικρός ανέλαβε τη φύλαξη του κοπαδιού που άφησε ο πατέρας του. Το 1948 πήγε στην

Αλβανία με το κοπάδι. Γύρισε το 1958 στο χωριό. Συνέχισε το επάγγελμά του μέχρι το 1970, που απεβίωσε.

Μιχάλης Γεωργίου Τσάγκας — Από μικρός ασχολήθηκε με την κτηνοτροφία. Λαϊκός χαρακτήρας, φιλόξενος και με προοδευτικές ιδέες. Με τη γλυκιά φωνή της φλογέρας του έδινε μεγάλη ευχαρίστηση σ' αυτούς που τον άκουγαν. Ήταν πολύ μερακλής στους κλέφτικους χορούς. Οι προοδευτικές του ιδέες τον οδήγησαν στον αγώνα της Εθνικής Αντίστασης και πολέμησε τους κατακτητές από τις γραμμές του ΕΛΑΣ, ως την απελευθέρωση. Ο γυρισμός στην οικογένειά του και στο κοπάδι, που είχε αφήσει, κράτησε μέχρι τις αρχές του 1947, που ξαναπήρε το όπλο να συνεχίσει τον αγώνα για την εκπλήρωση των ιδανικών του λαού μας. Στα τέλη του 1947 σκοτώθηκε στη μάχη της Κόνιτσας.

Θεόδωρος Θωμά Καραγιάννης — Τσοπανάκος, κοντός μα θαυματουργός... Επαιζε πολύ καλά τη φλογέρα. Το 1948 πήγε στην Αλβανία με το κοπάδι του, γύρισε στην Πατρίδα, στο χωριό, το 1958 και συνέχισε το επάγγελμά του.

Δημήτριος Γεωργίου Βλαχόπουλος — Το κοπάδι που φύλαγε αποτελούνταν από γιδοπρόβατα. Το 1948 πήγε στην Αλβανία. Γύρισε το 1958 στο χωριό, και συνεχίζει να διατηρεί γιδοπρόβατα.

Νικόλαος Γεωργίου Ζήνδρος — Με τη φύλαξη γιδοπροβάτων ασχολήθηκε από το 1935 - 1948. Το 1949 πήγε στην Τσεχοσλοβακία, αφήνοντας το κοπάδι του στην Αλβανία, που βρισκόταν εκεί σαν πολιτικός πρόσφυγας. Από κει πήγε στην Ουγγαρία και το 1958 γύρισε στην Πατρίδα, στο χωριό.

Νικόλαος Γεωργίου Παγούνης — Εμπειρος τσοπάνος και καλός μπάτζιος. Με τη χειροτεχνία, που ασχολούνταν έφτιαχνε διάφορα ξύλινα αντικείμενα, αγκλίτσες, κουτάλια, πινάκια κ.α. Το 1948 άφησε το κοπάδι του στην Αλβανία πήγε στη Σοβιετική Ένωση όπου βρισκόταν το παιδί του. (Απεβίωσε το 1961 στην πόλη Τασκένδη).

Μιχάλης Γεωργίου Καραγιάννης — Ησυχος, σιγομίλητος και αγαπητός σε όλους. Μετά το θάνατό του το κοπάδι του συνέχισε να το διατηρεί το παιδί του Αντώνης.

Δημήτριος Ιωάννη Παπαδημητρίου — Σ' όλη τη ζωή του βρίσκονταν κοντά στο κοπάδι. Το επάγγελμά του συνεχίζει το παιδί του Ζήσης.

Παύλος Δημητρίου Τσουμάνης — Το κοπάδι του αποτελούνταν από γιδοπρόβατα. Το 1948 πήγε στην Αλβανία μαζί με τα ζωντανά. Το 1958 γύρισε στο χωριό μαζί με το κοπάδι του.

Νικόλαος Δημήτρη Παπαδημητρίου — Όλη τη ζωή του έκανε τσομπάνος. Το 1958 γύρισε στο χωριό από την Αλβανία με το κοπάδι του και το διατήρησε ως το θάνατό του.

Γεώργιος Κώστα Παπαδημητρίου — Το κοπάδι του πολύ το αγαπούσε. Του άρεσαν οι συζητήσεις, γι' αυτό φρόντιζε να βόσκει τα ζωντανά κοντά στους δρόμους. Το 1958 γύρισε από την Αλβανία μαζί με το κοπάδι. Συνεχίζει το επάγγελμά του.

Δημήτριος Νικολάου Παπαδημητρίου — Από μικρός στο τσοπαναρλίκι. Ασχολούνταν πολύ με τη χειροτεχνία, εφτιανε αγκλίτσες, πινάκια, κουτάλια ξύλινα και άλλα αντικείμενα. Το κοπάδι το άφησε στην Αλβανία. Το 1949 πήγε στην Πολωνία στα παιδιά του που βρίσκονταν εκεί σε παιδικό σταθμό.

Θωμάς Γεωργίου Βλαχόπουλος — Από μικρός ασχολήθηκε με την κτηνοτροφία. Ήταν πολύ ήσυχος (σκοτώθηκε το 1947). Το παιδί του, ο Ρίζος, συνεχίζει το επάγγελμά του.

Ηλίας Ιωάννου Παγώνης — Το μικρό κοπάδι του αποτελούνταν από γιδοπρόβατα. Το καλοκαίρι τα έδινε με «ρόγα», γιατί ασχολούνταν και με τη γεωργία. Το παιδί του, ο Θωμάς, συνεχίζει να διατηρεί κοπάδι.

Θεόδωρος Νικολάου Τσάγκας — Τσομπάνος από μικρός. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του είχε πάψει να φυλάει το κοπάδι του. Τα λίγα γιδοπρόβατα που είχε τα έδινε μισθωτά, γιατί από τα πέντε παιδιά του κανένα δεν τον αντικατέστησε στο επάγγελμά του.

Πλύκαρπος Χαραλάμπου Τσουμάνης — Διατηρούσε γιδοπρόβατα. Το 1948 πήγε στην Αλβανία μαζί με το κοπάδι του σαν πολιτικός πρόσφυγας. Το 1949 έφυγε, αφήνοντας τα ζωντανά εκεί, και πήγε στην Πολωνία, στα παιδιά του.

Ελευθέριος Ανδρέα Κουτούλας — Τα γιδοπρόβατα που φύλαγε τα εγκατέλειψε και το 1947, στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου,

βγήκε αντάρτης. Το 1949 βρέθηκε στη Σοβιετική Ένωση σαν πολιτικός πρόσφυγας.

Τα ονόματα που γράφονται σε συνέχεια είναι οι πιο νέοι τσοπαναράιοι, που λίγα χρόνια φύλαξαν κοπάδια.

Μιχάλης Ηλία Ντέμος (Κατσιώτας), Παναγιώτης Θωμά Καραγιάννης, Γρηγόρης Κώστα Τσουμάνης, Γεώργιος Νικολάου Παγούνης, Αντώνης Ευαγγέλου Μήτσης, Δημήτριος Ιωάννου Αδάμος, Δημήτριος Κύρκου Μήτσης, Αποστόλης Αντωνίου Τσουμάνης, Δημήτριος Νικολάου Παπαθανασίου, Θωμάς Περικλή Τσάγκας, Μιχάλης και Στέφος Ανδρέα Τσάγκα.

Οι Ζερμιώτες που ασχολούνταν με την κτηνοτροφία από τα παλαιά χρόνια μέχρι το 1948. (Τα ονοματεπώνυμα, όπως τα φώναζαν οι χωριανοί. Τους πρώτους δώδεκα δεν τους γνώρισε ο συγγραφέας): Μπίτσος Παγούνης, Γιαν Γκατζουγιάνς, Μιχαήλ Τσάγκας, Γιώργο Κοτούλας,... Τσουμάνς, Κώστα Παπαθανάς, Νικόλα Αδάμος, Γιώργο Στύλος,... Τζαντίλας, Μητσ' Αδάμος, Τολ Γκατζουγιάνς, Κώστας Γιώργου Κοτούλας.

Μήτρο Τσουμάνς, Κωνσταντή Μπίτος (Παγούνης), Γιάνς τσ' Αγόρους Τσάγκα, Νικόλα Τσάγκας, Κουλούσιος Τσάγκας, Κωνσταντή Στύλος, Πάντο Βλάχος, Νικολάκς Κώστα Παπαθανασίου, Αντών Τσουμάνς, Νικόλα Μέντζου, Περικλή Μέντζου, Ανδρέας Μέντζου, Θόδωρος Νικόλα Τσάγκας, Ανδρέας τ' Γιώργου Κουτούλας, Γιάνς τ' Τόλη Γκαντζουγιάν, Μήτρος τ' Γιάν Παπά, Νικολάκης Μπίτου Παγούνης, Κώτσος τ' Γιώργ Στύλου, Θόδωρος τ' Γιάν τσ' Αγόρους (Τσάγκας), Μιχάλ Καραγιάννης, Τόλη Αδάμος, Ηλίας Παπαγιάνν' Παγούνης, Αριστείδης Κώστα Παπαθανάς, Νάκο' Αδάμος, Μήτρη Κωνσταντή Μπίτου, Λίας Κωνσταντή Μπίτου, Γρηγορ' Κοτούλας, Νίκος τ' Μήτρ' τ' Γιάν, Καρπούλς τ' Λάμπρο Τσουμάν, Παύλος Μήτρο Τσουμάν, Θωμάς τ' Μακράκη, Μήτρης τ' Μακράκη, Μήτρης τ' Νικόλα Παπά, Γιούλης τ' Κωνσταντή Παπά, Τόλης τ' Γρηγόρ Παπά, Λίας τ' Αντών' Παπά, Κώτσιο Γκουντέλας-Γκατζουγιάνς, Μήτρης τ' Νικόλα Μέντζιου, Βαγγέλλς τ' Περικλή, Μίχος τ' Στεφανή, Θόδωρος τ' Καραγιάν, Μίχος Τόλ' Αδάμου, Χρήστος Κωνσταντή Παγούνης, Λευτέρ' Κουτούλας, Λίας Νικόλα Μέντζιου, Νικόλας τ' Αντών Τσουμάν, Γρηγόρης Κώτσιου Τσουμάν, Ζήσης τ'

Μήτηρ Γιάν, Ανών Μιχάλ Καραγιάνς, Παναγιώτη Θωμά Καραγιάνς, Γιώργος τ' Νικόλακ' Παγούν, Μίχος τ' Γιωργονάσιου, Σπύρος Τολ Αδάμου, Αντώνς τ' Βαγγέλ Μήτση, Γιώργος τ' Πάλα Τσάγκας, Μήτηρς τ' Νικολάκ' Κώτα, Θωμάς τ' Περικλή, Μιχάλης Ανδρέας Μέντζιου, Στέφος Ανδρέας Μέτζιου.

Το φύλαγμα των μεγάλων ζώων

Ολες οι οικογένειες του χωριού διατηρούσαν από 1,2,3, βόδια για την καλλιέργεια των χωραφιών. Πολλοί είχαν από μιά-δυό γελάδες και τα απαραίτητα φορτηγά ζώα-μουλάρια, άλογα, γαϊδούρια' από 1,2,3, η κάθε οικογένεια. Υπήρχαν τρεις-τέσσερις οικογένειες που διατηρούσαν από 3,4,6 αγελάδες και βοράδια, αυτοί ήταν οι Γιώργος Νάσιος (Κατσιώτας), Νικόλας Κώστα Παπαθανασίου, Κωνσταντής Μπίτσος και τ' αδέρφια Περικλής και Ανδρέας Τσάγκας.

Ολα τα βόδια και γελάδια χειμώνα — καλοκαίρι τα φύλαγαν μισθωτοί γελαδάρηδες. Η πληρωμή γινόταν με γενήματα-σιτάρι, καλαμπόκι.

Γιά κάθε κεφάλι υπήρχε καθορισμένο ποσό, κατά εξάμηνο, από τον Αη-Γιώργη ως τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου, το ένα εξάμηνο και το άλλο οι υπόλοιποι μήνες του χρόνου. Η μίσθωση των γελαδάρηδων γινόταν και χρονικής, όπως συνέβαινε με τους τσομπαναράτους, με τη διαφορά ότι οι δεύτεροι πληρωνόταν σε χρήμα και τους τρέφαν οι ιδιοκτήτες των ζώων.

Γελαδάρηδες επαγγελματίες στην περίοδο 1925-1948 ήταν οι: Βαρσάμης Κώστας Παπαθανασίου (ανάπηρος εκ γεννητής), Πάντος Βλάχος και ο Γιώργος Βλάχος. Περιοδικά φύλαγαν την αγέλη και άλλοι.

Κάτοικοι του χωριού συνεχίζουν να ασχολούνται με την κτηνοτροφία

Αυτοί που διατηρούν από 150 πρόβατα και άνω και το χειμώνα τα πηγαίνουν στα χειμαδιά:

Βασίλειος Ανδρέα Τσάγκας, Απόστολος Νικολάου Παπαθανασίου, Γεώργιος Περικλή Τσάγκας, Ηλίας Νικολάου Τσάγκας, Παναγιώτης Ανδρέα Τσάγκας, Αριστείδης Κώστα Παπαθανασίου, Δημήτριος Νικολάου Παπαθανασίου, Ρίζος Θωμά Βλαχόπουλος, Χρήστος Κωνσταντίνου Παγούνης.

Από 30-50 γιδοπρόβατα διατηρούν και οι άλλοι που ζουν μόνιμα στο χωριό.

Οι χτιστάδες (μαστόροι-κουδαραιοί) και τα ταξίδια τους

Από αφηγήσεις των γονιών και παπούδων μας, γνωρίζουμε ότι με την χτιστική (οικοδομή κατοικιών, σχολείων, καταστημάτων κλπ.) τα παλιά χρόνια ασχολούνταν ορισμένοι μονάχα κάτοικοι του χωριού. Με τη μετοίκηση Μητσαίων, που όλοι ήταν χτιστάδες, αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός των χτιστάδων. Πριν το 1900 και ως την απελευθέρωση της Ηπείρου από την Τουρκία (1912-1913) ταξίδευαν «μπουλούκια» («παρέες») μαστόρων στο Άγιον Όρος, όπου έχτιζαν ή επιδιόρθωναν Μοναστήρια, στη Βόρεια Ηπειρο Δέλβινο-Αργυρόκαστρο Αλβανίας και αλλού. Η αύξηση του αριθμού των χτιστάδων, που αναφέραμε, οφείλεται και στην αύξηση του πληθυσμού της Ζέρμας κυρίως στα νοήνια 1920-1940.

Συγκρότηση και σύνθεση «μπουλουκιών»

Η συγκρότηση των «μπουλουκιών» γινόταν ως εξής: 6-8 άτομα ήταν τεχνίτες που μπορούσαν να χτίζουν, 4 βοηθοί συνήθως παιδιά 14-18 χρονών. Κάθε τεχνίτης είχε κι' ένα φορτηγό ζώο για τη μεταφορά των υλικών-πέτρα, άμμο κλπ. Με τα ζώα εργάζονταν δυό βοηθοί (τα «μπαρτζούλια»), που φόρτωναν, ξεφόρτωναν και μετέφεραν τα υλικά. Οι άλλοι δυό βοηθοί

ήταν τα «λασποτζούλια», που με την «κοπάννα» (πηλοφόρα) εξασφάλιζαν λάσπη στους μαστόρους.

Στα προπολεμικά χρόνια (πριν του 1940) στις αρχές Νοέμβρη συγκροτούνταν 8-10 τέτια μπουλούκια. Από το 1940 σταμάτησαν τα ταξίδια, γιατί άρχισε ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος, συνέχισαν η κατοχή, το αντάρτικο (Εθνική Αντίσταση), ο εμφύλιος πόλεμος με τις συνέπειες τους. Κατά τις 10 με 20 του Νοέμβρη τα «μπουλούκια», αναχωρούσαν από τη Ζέρμα για τον προορισμό τους.

Τα ξεπροβοδίσματα

Το ξεπροβόδισμα του Ζερμιώτη για το πολύμηνο ταξίδι έπαιρνε επίσημο πανηγυρικό, αλλά και άκρως συγκινητικό χαρακτήρα. Στο σπίτι του αναχωρούντος συγκεντρώνονταν όλο το σόϊ (συγγενείς) και οι φίλοι. Στο τραπέζι, που, με δάκρυα στα μάτια, έστρωνε η οικοδέσποινα, εγείρονταν προπόσεις, εκφράζονταν ευχές: «να σταθεί σιδερένιος», να «γυρίσει Κροίσος» κ.ά. Ο νοικοκύρης του σπιτιού ή ο νεαρός που πρωτοταξίδευε, βγαίνοντας από την πόρτα του σπιτιού αναποδογύριζε προς τα έξω με το δεξί πόδι του, ένα χάλκινο δοχείο με νερό, συνήθως γκιούμι, σημάδι ότι το «καζάντιο» θα ήταν πλούσιο και καθαρό σαν τα κρύα νερά της Ζέρμας.

Το ξεπροβόδισμα γινόταν πάντα το πρωί. Τους αναχωρούντες συνόδευαν οι συγγενείς και φίλοι ως έξω από το χωριό. Στην επιστροφή οι γυναίκες έκοβαν πράσινα κλωνάρια κέδρου και τα τοποθετούσαν στο πάνω μέρος της εξώπορτας για «να είναι γερός στην ξενητεία και να γυρίσει καζαντισμένος» ο ταξιδιώτης.

Μέρη που δούλευαν οι παρέες

Μέρες κρατούσε η διαδρομή της παρέας ως το μέρος που θα κατέληγε να πιάσει δουλιά. Οι μαστόροι και τα μαστορούδια βάδιζαν δύο-τρεις έως έξι μέρες, κάποτε και περισσότερο. Αν και

είχαν ζώα, το μισό δρόμο πήγαιναν πεζοί, γιά να μην το κουράσουν, ξενυχτώντας στην ύπαιθρο ή σε χάνια. Εκεί που έπιαναν δουλιιά, νοίκιαζαν κανένα παλιό, ακατοίκητο σπίτι, με κατώγι (γιά τα ζώα) και ζούσαν σκληρή ζωή - μόνοι τους μαγειρεύαν, εκτός άν είχαν συμφωνία με τροφοδοσία από το νοικοκύρη που έχτιζαν, μόνοι συνήθως, έπλεναν τα ρούχα τους κλπ.

Το χτίσιμο με πέτρα, χρησιμοποιώντας λάσπη από χώμα, άμμο και ασβέστη απαιτούσε τεχνική ειδικευση, πείρα. Στις ιδιωτικές οικοδομές πληρώνονταν με τον τεκτονικό πήχυ (75 πόντους). Στα δημόσια έργα με το τεραγωνικό μέτρο ή με μεροκάματο (μεροδοούλι). Ορισμένες παρέες ταξίδευαν πάντα σε μιά και την αυτή περιφέρεια, όπου είχαν πολλές γνωριμιές. Ο αρχηγός της παρέας, ο Αρχιμάστορας ή Πρωτομάστορας φροντιζε γιά εξασφάλιση δουλιιάς και διεύθυνε όλη την παραγωγική δραστηριότητα και τη ζωή, γενικά, της παρέας. Αυτός ήταν και ο ταμίας της.

Στην περιφέρεια Φιλιατών-Θεσπρωτίας εργάζονταν κάθε χρόνο οι παρέες των αδελφών Μήτση του Γιάννη (Κατσουγιανναιοι) - Χρήστος, Θόδωρος, Πέτρος, Κύρκας και ο εξαδέλφος τους Παναγιώτης Κ. Μήτσης.

Στη Θεσσαλία η παρέα των Τσουμανέων - Κώστας, Βεγγέλης, Νίκος, Δημήτρης, Ηλίας και οι αδελφοί Μήτση του Μιχάλη Ηλίας και Κώστας (Κατσερώτας).

Πιο συγκεκριμένα στο Μακρυχώρι Λάρισας πήγαιναν, τα τελευταία προπολεμικά χρόνια, η παρέα του Γιώργη Χάτσιου με τον αδελφό του Μήτσο, τους Δημήτρη και Γρηγόρη Γκατζουγιάννη, Λάμπρο Στύλο, Σταύρου Τζόλα, Ζήση Παγούνη, Παναγιώτη Δ. Καραγιάννη. Στο Ξηρόμερο πήγαιναν αρκετές παρέες. Στον Καρβασαρά εργάζονταν μόνιμα τ' αδέρφια Ζήνδρου - Δημητράκης, Κοσμάς, Θωμάς, ο εξαδέλφος του Αποστόλης Ζήνδρος και τα παιδιά τους. Ο Γιώργος Χρ. Ζήνδρος δούλευε στον Καρβασαρά και στα γύρω χωριά με τους Δημήτριο Α. Τσάγκα, Δημήτριο Χριστοδοούλου Γκατζουγιάννη, Παναγιώτη Δ. Τσάγκα, Δημήτρη Βασ. Ζήνδρο, Αγγελή Νίκου Τσάγκα. Στην Κατούνα - η παρέα του Γιώργου Στεφανή με τους Θωμά και

Η φωτογραφία αυτή είναι από το χωριό Μπορλέσιανη-Αγρινίου και φυλάγεται από το 1929. Δείχνει μία παρέα κτιστάδων μαζί με τα μαστόροπουλα

Φίλιππα Αντωνίου Τσάγκα. Η παρέα του Νικόλα Παπανικολάου (τ' Αναστάση) με τ' αδέρφια του Ηλία και Αποστόλη κ.α. Η παρέα του Παντελή Μήτση με τα εξαδέλφια του (Μητσαίους) Βάγγελη, Κώστα και Γιάννη. Επίσης τα τελευταία προπολεμικά χρόνια στην Κατούνα δούλευε και η παρέα του Αποστόλη Παπαθανασίου, με τους Θωμά, Γιάννη, Χρήστο Παπαθανασίου κ.α. Στην περιφέρεια Μακρυνίας δούλευε η παρέα των αδελφών Ντέμου-Νικόλας, Ανδρέας, Γιαννάκης, Απόστολος Ν. Παπαθανασίου, Γιάννης Καραγιάννης, Βασίλης Κοτούλας. Ενα ορισμένο χρονικό διάστημα δούλευε μαζί τους και ο Δημ Χρ. Γκατζουγιάννης. Με αυτή την παρέα «μπουλούκι» πρωτοπήγα και γω ταξίδι το 1927-1928 και κουβαλούσα λάσπη με την πηλοφόρα (κοπάνα) («λασποτζούλι»).

Η ζωή στη ξενητεία

Οι συνθήκες δουριάς και ζωής ήταν, όπως ήδη σημειώσαμε, δύσκολες. Μαστόροι και βοηθοί κουράζονταν, γιατί όλες οι δουλιές γινόταν με το χέρι, που λένε. Δεν υπήρχε κανένα είδος

μηχανοποίησης. Πρώτη δουλιά και δύσκολη στο μαντέμι, δηλαδή εξασφάλιση πέτρας, που «έβγαινε» με το λοστό και τη βαριά, η μεταφορά τους, καθώς και των άλλων υλικών, με τα ζώα. Το ανέβασμα της πέτρας, ιδιαίτερα μετά το πρώτο πάτωμα, το ανέβασμα της λάσπης πάνω στις σκαλωσιές, με την κοπάνα στον ώμο, το φτιάξιμο της σκαλωσιάς, το πελέκημα των αγκωναριών - όλα αυτά απαιτούσαν φυσικές δυνάμεις, κούραση. Υστερα, όπως είπαμε, έπρεπε να μαγειρέψουν, να πλύνουν και μπαλώσουν τα ρούχα τους - το πλύσιμο και μπάλωμα γινόταν τις Κυριακές. Ο χώρος που ζούσε η παρέα μπορούσε να είναι μονάχα ένα δωμάτιο.

Να τι διηγούνταν σχετικά οι γεροντότεροι: Πικρό το ψωμί της ξενιτειάς, έλεγαν. Όλες οι δουλιές βαριές, έχεις να κάνεις με την πέτρα και τη λάσπη, με τον ασβέστη. Και να τρώγαμε και καλά!... Που τέτιο πράγμα. Κάναμε εν πρώτοις οικονομία γιά να περισσέψει κανένας παράς... να πάμε στο χωριό καζαντισμένοι!...

Ετσι, στην κατσαρόλα η φασουλάδα και το πράσο έδιναν κι έπαιρναν... Συχνά είχαν ξηροφαγιά-ελιές, κρομύδι, πράσο. Γιά τα παιδιά - τους βοηθούς - τα πράγματα ήταν δυσκολότερα, σε εξάρτηση, βέβαια, από τα χαρακτήρα του Πρωτομάστορα και των μεγάλων, γενικά, της παρέας. Υπήρχαν περιπτώσεις, που ο «μάγειρας» της ημέρας πρόσφερε στους μεγάλους τον κορμό του πράσου (το κεφάλι, τον «κούκο»), ενώ στα παιδιά - τα πρασόφυλλα. Το ψωμί με νόρμα... Λέγανε πώς το μαστορόπουλο, πηγαίνοντας με τα ζώα στη δουλιά σιγοτραγουδούσε:

*Πότε θα γίνω μάστορας
τα ρούχα μου ν' αλλάξω
να φάω... κεφαλόπρασο,
ψωμί ως να πλαντάξω...*

Η δουλιά του μαστορόπουλου ήταν κι' ήταν βαριά, γιατί κουβαλούσε λάσπη με την πηλοφόρα (κοπάνα) στην πλάτη (χέρια και πλάτες έπιαναν ρόζους). Καταντούσε, ωστόσο, βασανιστική σε ορισμένες παρέες, επειδή οι μαστόροι, επιδιώκοντας καλύτερο μεροκάματο, τους φώναζαν να βιάζονται, να μη «τεμπε-

λιάζουν», να μη «κοιμούνται» στη δουλιά και να μεταφέρουν τη λάσπη, τρέχοντας (!) στις σκαλωσιές. Οχι όλοι, βέβαια. Διηγούνταν το παρακάτω περιστατικό σχετικά με τη βαριά ζωή του μαστορόπουλου στο ταξίδι.

Σε μιά παρέα δούλευε ένα πανέξυπνο μαστορόπουλο. Ήταν δεν ήταν 15 χρονών, μα το «λασποτζούλι» το εκτιμούσαν, όχι μόνο στο χωριό και τα μέλη της παρέας, αλλά και οι κάτοικοι των χωριών που δούλευε η παρέα, κεί στις μακρινές περιοχές της Ηπείρου, Θεσσαλίας κλπ. Τα μάτια του σπινθοβολούσαν. Τραγουδούσε ωραία, έλεγε ποιήματα, που τα ήξερε «απ' έξω». Και τι δεν έλεγε. Όλοι το χαίρονταν την ώρα της δουλιάς, γιατί ήταν και σβέλτο στο γέμισμα και τη μεταφορά της πηλοφόρας, αλλά και στην ξεκούραση. Και γιατί το στοματάκι του δεν σταματούσε κι η ζωή της παρέας, γενικά, έπαιρνε κάποιο περιεχόμενο. Ελα, όμως, που ο νόμος της εκμετάλλευσης δρούσε και εδώ, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε τη δουλιά των ανήλικων παιδιών της παρέας.

Μιά μέρα λοιπόν, ντάλα μεσημέρι, η δουλιά είχε φτάσει στο φόρτε της. Οι μαστόροι μας δούλευαν, κατά ένα τρόπο, με ... πλάνα. Ελεγε ο πρωτομάστορας, επιπαραδειγματι: σήμερα πρέπει να «βγούμε» στο δεύτερο πάτωμα κι όλοι σφιγγονταν να βγεί το πλάνο... Κουβαλούσε λάσπη το μαστορόπουλο και τους πρόφτανε όλους. Μα ένας ιδιότροπος μάστορας του φώναζε διαρκώς: —Σόμπολα και λάσπη, ρε διαβολάκο! Γρήγορα, σου λένε, τι κάνεις κοιμάσαι; Του το είπε πολλές φορές.

Τότε ο μικρός δε βάσταξε. Το είχε άλλωστε αποφασίσει από καιρό. Αφησε κάτω την πηλοφόρα, μπήκε στο δωμάτιο, ξαναβγήκε, κρατώντας ένα σακούλι στα χέρια του, ανέβηκε σ' ένα υψωματάκι εκεί κοντά και φώναξε με όλη του τη δύναμη.

—Ορέ μαστοράαα Νικόλα, που να πάρει ο διάβολος τον τσιόκο σου (το σφυρί) το μυστρί και το κρεμαστήρι σου (το ζύγι), το τσακατσούκα σου (το σκεπάρνι), το περαδώθε σου (το πριόνι) και σένα μαζί, ορέ κερατά... Φεύγω, είπε, απευθυνόμενος σε όλους και δεν με ξαναβλέπετε στην παρέα σας. Λέγαν πώς μετά πρόκοψε κι έγινε από τους καλύτερους τεχνίτες στη μαστορική, γιατί ήταν, όπως αναφέραμε, πολύ έξυπνο παιδί. Ακριβώς γι'

αυτό δεν άντεξε στην αδικία και διαμαρτυρήθηκε με τον τρόπο που έκρινε σωστό.

Σε πολλές περιοχές της χώρας μας υπήρχαν ορισμένα έθιμα που τηρούνταν απαρέγκλιτα όταν ρίχνονταν τα θεμέλια κι όταν τελείωνε η στέγη κάθε νεόχτιστου σπιτιού.

Στα θεμέλια διαβάζονταν από τον παπά αγιασμός. Στο πρώτο αγκωνάρι χάραζαν έναν σταυρό και κάτω από την πέτρα έβαζαν μεταλλίνο νόμισμα. Ακολουθούσαν κεράσματα από τον νοικοκύρη και τους συγγενείς του, τα οποία ήταν «τυχερά» των μαστόρων. Επίσης έκοβαν σφάγιο και με το αίμα ράντιζαν τα θεμέλια. Σε συνέχεια ετοιμάζαν το πρώτο «ζιαφέτι» (τραπέζι-γλέντι). Σε όλη τη διάρκεια της δουλιάς το αφεντικό έκανε στους μαστόρους τρία, το λιγότερο, ζιαφέτια, το δεύτερο όταν το χτίσιμο έφτανε στο πάτωμα, το τρίτο στο τέλος της δουλιάς.

Όταν τελείωνε η κατασκευή της στέγης προσφέρονταν τα «μπαχτσισία» (δώρα). Οι μάστοροι έστηναν δυό μεγάλους ξύλινους σταυρούς, αντικριστά πάνω στη στέγη και δέναν σχοινί τεντωμένο για να κρεμούν τα «μπαχτσισία» του αφεντικού, των συγγενών και των φίλων - υφάσματα, πουκάμισα, πετσέτες, μαντήλια κλπ, όλα για τους μαστόρους.

Ο πρωτομάστορας ή ένας άλλος βροντόφωνος τεχνίτης, παίρνοντας το δώρο του καθένα προσφωνούσε με τόνο μελωδικό, ενώ οι άλλοι μαστόροι χτυπούσαν με σκεπάρνια ή σφυριά πάνω στα ξύλα για να σιγοντάρουν αυτόν που έλεγε.

Εεεε, καλώς όρισε το μπαχτσισί του Κώστα (τό όνομα του δωρητή) που έφερε για την αγάπη του προς το αφεντικό και την εκτίμηση στους μαστόρους. Να ζήσει, να χαιρείται τα παιδιά του και ό,τι επιθυμεί.

Όσα λουλούδια στα βουνά, γενήματα στους κάμπους
όσες οι βρύσες τα νερά, που γίνονται κανάλι
που χύνονται στη θάλασσα και γίνεται μεγάλη.
Τόσα καλά και αγαθά να του δώσει ο Θεός.
Ευχαριστούμε για το δώρο τουουου.

Όλα τα τυχερά και τα μπαχτσισία τα μοίραζαν οι μαστόροι αναμεταξύ τους εξίσου.

Τα έσοδα των μαστόρων και η διανομή τους

Τα ενήλικα μέλη της παρέας (του μπουλουκιού) εργάζονταν συνεταιρικά. Ο κάθε τεχνίτης διέθετε τις δυνάμεις και την πείρα του στο έπακρο. Τεμπέληδες δεν είχαν θέση στην παρέα. Αν παρουσιάζονταν τέτια περίπτωση, ο Πρωτομάστορας συγκαλούσε «συνέλευση» και παίρνονταν μέτρα μέχρι διώξιμο από την παρέα. Σπάνιζαν, όμως, τέτιες περιπτώσεις. Τα χρήματα που συγκέντρωναν τα μοιράζονταν εξίσου. Οι λογαριασμοί γινόταν όταν τέλειωναν την τελευταία δουλιά και ήταν έτοιμοι να γυρίσουν στο χωριό. Αφαιρούσαν από το γενικό ποσό όλα τα έξοδα τροφή, ενοίκια, ζωοτροφές. Υστερα πλήρωναν τους μισθωτούς της παρέας (τα παιδιά), όπως είχαν συμφωνήσει στο χωριό. Το υπόλοιπο διαιρούνταν σύμφωνα με τα μεροκάματα που είχε ο καθένας και έπαιρνε το μερτικό του, καθώς και για το ζώο του. Για το τι «έβγαινε» γενικά, από το εξάμηνο ταξίδι, αυτό εξαρτιόνταν από τις δουλιες που έπαιρναν και από τις συμφωνίες με τους νοικοκυραίους ή το δημόσιο, αλλά και από την οργάνωση και αποδοτικότητα της δουλιάς. Υπήρχε διαφορά ανάμεσα στις παρέες από τις αιτίες που προαναφέρθηκαν. Το ανώτερο ποσό που έπαιρνε ένας τεχνίτης με το ζώο του έφθανε τις 20 χιλιάδες δραχμές, το κατώτερο 10-12 χιλ. δραχ. Δηλαδή έπαιρναν 2-3 χιλιάδες δραχμές το μήνα - μηνιάτικος μισθός μικροϋπαλλήλου. Αλλά με τη δουλιά!!

Επιστροφή στο χωριό

Στο δεύτερο μισό του Ιούνη άρχιζε η επιστροφή των ταξιδεμένων χτιστάδων στο χωριό. Όλες οι παρέες κανόνιζαν να τελειώσουν τα έργα που είχαν αναλάβει το πολύ ως τις 20 Ιούνη, έτσι, ώστε των Αγίων Αποστόλων (30 Ιούνη) να βρίσκονται στο πανηγύρι, στη Ζέρμα. Η προετοιμασία της επιστροφής γινόταν με ιδιαίτερη φροντίδα, ειδικότερα για τα ψώνια που έπρεπε να κάμουν. Για το σκοπό αυτό περνούσαν από την πιο κοντινή

πόλη, όπου, αφού αγόραζαν κουστούμια, παπούτσια και ότι άλλο χρειαζόνταν οι ίδιοι για τους εαυτούς τους, ψώνιζαν διάφορα δώρα για τα μέλη των οικογενειών τους, για στενούς συγγενείς και φίλους. Οι νέοι πιο πολύ ψώνιζαν αρώματα μοσχοσάπωνα, δαχτυλίδια, όσοι ήταν αρραβωνιασμένοι, οπωσδήποτε κάμποσα γυναικεία κεφαλομάντηλα.

Τύχαινε να φτάσουν την ίδια μέρα στο χωριό δυο και τρεις παρέες. Οι χωριανοί βρίσκονταν στο πόδι κείνες τις μέρες. Οι ταξιδεμένοι, πριν φτάσουν στα σύνορα της Ζέρμας, σταματούσαν και ξεκουράζονταν 2-3 ώρες, ξυρίζονταν, «τσιαμπρατιζόνταν» για να μπούνε στο χωριό καθώς πρέπει... Σαν έφταναν στη Ράχη του Τζόλα ή στη Μεγάλη Ράχη που φαίνονταν πιά από το χωριό, τα σχολιαρούδια έτρεχαν να τους προϋπαντήσουν έξω από το χωριό, με το «αζημίωτο», βέβαια, γιατί οι ταξιδεμένοι τους πρόσφεραν κουφέτα, στραγάλια, διάφορα ζαχαρικά. Η συνάντηση με τους δικούς τους ήταν συγκινητική. Στο σπίτι τους μαζεύονταν συγγενείς και χωριανοί να τους πούνε το «καλώς όρισαν», να πληροφορηθούν πως πήγε το ταξίδι. Αλλωστε, αυτό το έκριναν από την εμφάνιση του ταξιδιώτη, από τα πράγματα που έφερνε κλπ. Δεν έλειπαν και τα «σχόλια» από τα «πειραχτήρια» του χωριού, απ' αυτούς που δεν ταξίδευαν.

Τα κουδαρίτικα

Πολλά επαγγέλματα έχουν στην πατρίδα μας τη «γλώσσα» τους. Πρόκειται για συνθηματικές λέξεις, τις οποίες σοφίστηκαν οι παλιότεροι με σκοπό να συνεννοούνται μεταξύ τους, χωρίς να τους καταλαβαίνουν οι εργοδότες, ας τους πούμε, οι νοικοκυραιοί στους οποίους εργάζονταν. Η χρησιμοποίηση της «γλώσσας» αυτής που από το κάθε επάγγελμα έπαιρνε την ονομασία της - από τον μάστορα (κούδαρη) κουδαρίτικα, από τον γανωτή (αλειφιά) αλειφιάτικα κλπ. ήταν απαραίτητη ιδιαίτερα την ώρα της συμφωνίας για να καθορίζονται σωστά οι τιμές προς το συμφέρον τους, αλλά και σε πολλές άλλες περιπτώσεις.

Παραθέτουμε όσες λέξεις θυμούμαστε από τη «γλώσσα» των χτιστάδων, τα κουδαρίτικα:

- Μπαρός= το αφεντικό, ο άντρας.
Μπαρίνα= η νοικοκυρά, η γυναίκα.
Κλέρος= ο γέρος.
Κλέρου= η γρηά.
Λαγός= το αγόρι.
Αγκίδα= η κοπέλλα.
Κουδαρης= ο χτίστης, ο οικοδόμος.
Κουδαρίνα= η σύζυγος του οικοδόμου, ή η γυναίκα οικοδόμος.
Πραχάλα= η δουλιά, η εργασία.
Κούφιο= το σπίτι.
Μάνος= το ψωμί.
Μάνιμα= το φαγητό.
Οξυά ή (λουσιότι)=το νερό.
Λάγιος= ο καφές.
Θόδωρος= το πιτό (η ρακί).
Ξεσέρνει και ξεχώνει= φέρνει, κουβαλάει.
Φυσάει= στα έχει («τα φυσάει»)
Ξεχώνεται= έρχεται.
Ορματο= όμορφο.
Αγωγιάτες= τα πόδια.
Στερνάρια= τα αυγά (και τα βυζιά).
Μετσιούνες= ψέμματα.
Κούλι= τα χρήματα.
Καψάλα= φευγάλα.
Καψαλεύω= φεύγω.
Γκαβές= ξυλιές.
Γκαβιάστηκε= έπεσε (ο τοίχος γκαβιάστηκε, έπεσε ο τοίχος).
Μαγκούτι= όπλο.
Αρματα= εργαλεία.
Κρεμαστάρι= το ζύγι (που ζυγίζει ο μάστορας τον τοίχο).
Τσιόκος= το σφυρί.
Τσατσατσούκα= η σκεπαρνιά, (το σκεπάρνι).
παραδώθε= το πριόνι.
Τσέρος= κρέας.
Μαυρομάτες= ελιές.
Ζούπινα= πίττα.
Μούκο= σιωπή.

Τσιακάλου= ώρα.
χουζούρου= βροχή.
Κολοβό= μεροκάματο.
Μάνεψε= έφαγε.

**Κατάσταση Ζερμιωτών
που κατείχαν την τέχνη της χτιστικής
και εργάζονταν από τα παλαιά χρόνια μέχρι το 1946**

(Τους πρώτους δώδεκα δεν τους γνώρισε ο συγγραφέας. Τα ονόματα γράφονται με σειρά ηλικίας περίπου).

ΧΡΗΣΤΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΗΤΣΗΣ (ο αρχαιότερος)
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ.....ΖΗΝΔΡΟΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ.....ΖΗΝΔΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ.....ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.....ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ.....ΣΤΥΛΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....ΠΑΓΟΥΝΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ.....ΧΑΤΣΙΟΣ
ΧΑΡΙΣΗΣ.....ΧΑΤΣΙΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ (πρωτομάστορας)
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΛΑΜΠΡΟΣ.....ΤΣΑΓΚΑΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (Κωσταναστάσης)
ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ.....ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (πρωτομάστορας)
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΗ ΜΗΤΣΗΣ (πρωτομάστορας)
ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΤΖΙΜΑΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑ ΤΖΟΛΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.....ΡΑΦΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦΑΝΗ ΤΣΑΓΚΑΣ (πρωτομάστορας)
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΙΑΝΝΗ ΝΗΤΣΗΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΝΝΗ ΜΗΤΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΟΣΗ ΖΗΝΔΡΟΣ (πρωτομάστορας)
ΚΟΣΜΑΣ ΘΕΟΔΟΣΗ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΘΩΜΑΣ ΘΕΟΔΟΣΗ ΖΗΝΔΡΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.....ΖΗΝΔΡΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.....ΖΗΝΔΡΟΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΣΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΚΥΡΚΟΣ ΓΙΑΝΝΗ ΜΗΤΣΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ (πρωτομάστορας)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΤΝΩΝΟΣ
ΖΗΣΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΡΑΦΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΡΑΦΤΗΣ (εργοδηγός)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΣΤΑ ΜΗΤΣΗΣ
ΗΛΙΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΜΗΤΣΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (Παπαδαι)
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΝΤΕΜΟΣ (πρωτομάστορας)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΝΤΕΜΟΣ (πρωτομάστορας)
ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΝΤΕΜΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ (πρωτομάστορας)
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΡΙΣΗ ΧΑΤΣΙΟΣ (πρωτομάστορας)
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΛΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΥΛΟΣ
ΘΩΜΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ (πρωτομάστορας)
ΦΙΛΙΠΠΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΜΗΤΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΑΡΙΣΗ ΧΑΤΣΙΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΑΓΓΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (πρωτομάστορας)
ΗΛΙΑΣ ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΗΧΑΛΗ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (Μήτηρ τ' Γιάν)
ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΩΜΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (πρωτομάστορας)
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ (πρωτομάστορας)
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΠΥΡΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΡΑΦΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΘΩΜΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΚΩΣΤΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΘΩΜΑΣ ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΖΟΛΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΩΣΤΑ ΣΤΥΛΟΣ
ΗΛΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΝΤΕΜΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗ ΤΣΑΓΚΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΖΩΝΟΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΙΧΑΛΗ ΤΖΟΛΑΣ
ΖΗΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΑΝΔΡΕΑ ΝΤΕΜΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΣΜΑ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΣΤΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΩΣΤΑ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΗΛΙΑ ΜΗΤΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΣΩΝΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΑΓΓΕΛΗ ΤΣΑΓΚΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Οι κάτοικοι της Ζέρμας δεν δυσκολεύονταν και πολύ οικονομικά, γιατί οι βασικές ασχολίες τους — γεωργία, κτηνοτροφία, μαστορική — έδιναν στις περισσότερες οικογένειες τα απαραίτητα της ζωής. Με πολλούς βέβαια, κόπους και παιδέματα. Από τη γεωργία το 80% περίπου των οικογενειών εξασφάλιζαν το ψωμί χρονικής. Από την κτηνοτροφία σχεδόν 60% είχαν ικανοποιητικό μοξούλι-γάλα, τυρί, βούτυρο, ούρδα, κρέας, μαλλί για ενδύματα και σκεπάσματα. Από τη μαστορική έμπαιναν στο χωριό 600-800 χιλιάδες δραχμές το χρόνο. Υπήρχε, όμως και ένας μικρός αριθμός οικογενειών, που αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες, στερούνταν ορισμένα αγαθά. Γενικά, οι Ζερμιώτες ήταν πολύ εργατικοί, καλοί οικογενειάρχες, ενεργητικοί και φιλοπρόοδοι άνθρωποι. Και αρκετά φιλόξενοι.

ΔΟΥΛΙΕΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Οι γυναίκες του χωριού ασχολούνταν με όλες τις οικιακές δουλιές, αλλά και με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και βασικά με το μεγάλωμα και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Βασικά η Ζερμιώτισσα, όπως γενικά, η Ελληνίδα της υπαίθρου, ήταν το στήριγμα, το αγκωνάρι του σπιτιού, όπως έλεγαν οι μαστόροι. Από την καλή διαχείριση των οικονομικών εξαρτιόνταν η προκοπή της οικογένειας, μιά και οι περισσότεροι άνδρες έλειπαν το μισό χρόνο στο ταξίδι.

Και τι δεν έφτιαχναν οι γυναίκες μας! Αρχίζουμε από τις σπιτικές δουλιές: μαγείρεμα, ζύμωμα και ψήσιμο του ψωμιού στο φούρνο, πλύσιμο και μπάλωμα των ρούχων, διαπαιδαγώγηση των παιδιών και άλλα. Το χειμώνα, που σταματούσαν οι γεωργικές δουλιές, στις οποίες έπαιρναν δραστήρια μέρος, επεξεργάζονταν και αξιοποιούσαν το μαλλι από τα ζώα — πλύσιμο, λινάρισμα, γνέσιμο, πλέξιμο τσουράπια, πατούνες ή κάλτσες και άλλα είδη για όλα τα μέλη της οικογένειας, δούλευαν στον αργαλειό για να εξασφαλίσουν την οικογένεια με εσωτερικά και εξωτερικά, κυρίως, μάλλινα ρούχα — φανέλες, γελέκια, παντελόνια, παλτά, ταλαγάνια, κάπες, σιγγούνια, φουστάνια, ποδιές, τσιμπούνες —

Παραδοσιακός αργαλειός

φλοκάτες, αλλά και με βελέντζες, κιλίμια, προσκέφαλα και άλλα. Ήξεραν να βάφουν το μαλλί θαυμάσια με λουλάκι και άλλες μπογιές (χρώματα), δημιουργούσαν σωστά κομψοτεχνήματα.

Όλα αυτά, καθώς εργαλεία, φωτογραφίες κλπ. μπορούν και πρέπει να συγκεντρωθούν με τη συνδρομή όλων και να διατηρούνται σαν κειμήλιο σε Μουσείο του χωριού, που είναι δυνατό να γίνει με τη συνεργασία του Εξωραϊστικού Συλλόγου Πλαγιωτών Αθηνών και του Κοινοτικού Συμβουλίου του χωριού.

Οι γυναίκες ήξεραν να κόβουν και να ράβουν εσώρουχα, να κεντούν, να ασπρίζουνε με ασβέστη τα δωμάτια, να κρατούν σε καλό επίπεδο την κουλτούρα του σπιτιού.

Από τα βασικά μελήματα της μητέρας — Ζερμιώτισσας ήταν η καλή διαπαιδαγώγηση των παιδιών, ιδιαίτερα των κοριτσιών, η ολόπλευρη βοήθεια για την προετοιμασία, από τα ίδια τα κορίτσια, της προίκας τους και για τη συμμετοχή σε όλες τις εργασίες που έκαναν οι γυναίκες. Δεν πρέπει να παραλειφτεί ότι οι γυναίκες των κτηνοτρόφων, το χειμώνα ιδιαίτερα, έπρεπε να μεταφέρουν και το ψωμί στα μαντριά, που οι άνδρες βρισκόταν συνέχεια «δεμένοι» με τα ζωντανά...

Στις γεωργικές δουλιές έπαιρναν μέρος από τα τέλη Φλεβάρη, που άρχιζε η σπορά, στη σπορά του καλαμποκιού τον Απρίλη και σε συνέχεια στο όργωμα των χωραφιών που έμειναν σε αγρανάπαυση. Το Μάη βοτάνιζαν τα στάρια. Τον Ιούνη σκάλιζαν τα καλαμπόκια. Υστερα άρχιζε ο θέρους και το αλώνισμα. Το φθινόπωρο, μαζί με τους άνδρες, συμμετείχαν στη σπορά των σταριών.

Δίκαια, λοιπόν, οι γυναίκες μας χαρακτηρίζονταν σαν το στήριγμα (το αγκωνάρι) της οικογένειας. Αν ληφθούν υπόψη και τα... γενοβολήματα — και δεν αποκτούσαν λίγα, μερικές έφταναν μέχρι 8,9 και 10 παιδιά — πρέπει να παραδεχτούμε πως ήταν σωστές ηρωίδες. Αργότερα, στον εμφύλιο πόλεμο, πολλές διακρίθηκαν για τον ηρωισμό τους στις μάχες, ενώ στην παραγωγή στο εξωτερικό, όπου έζησαν δεκάδες χρόνια, διακρίθηκαν επίσης αρκετές, όπως και στη μάθηση.

Μιά μεγάλη αναγνώριση του ρόλου και της συμβολής της γυναίκας στη ζωή του χωριού οφείλουμε εμείς οι άνδρες.

ΙΕΡΕΙΣ

Η Ζέρμα αποτελούσε μιὰ ενορία. Ιερείς χειροτονούνταν συνήθως από εύπορες οικογένειες, γιατί τα παιδιά αυτών των οικογενειών είχαν την δυνατότητα να μάθουν περισσότερα γράμματα. Αλλωστε, οι πιο εύποροι το θεωρούσαν τιμή να βγει παπάς από τις οικογένειές τους. Παρ' όλα αυτά οι παπάδες του χωριού ασχολούνταν και με τη γεωργία ή την κτηνίτροφία επειδή η ενορία τους ήταν σχετικά μικρή. Οι αφηγήσεις των γερόντων έλεγαν ότι οι πιο πρεσβύτεροι παπάδες του χωριού, που ιερούργουσαν τον 19ο αιώνα ήταν:

Ο Παπαθανάσης, παπούς του Δημήτρη Νικόλα, Βαρσάμη και του Αριστείδη Παπαθανασίου.

Ο Παπαδημήτρης, παπούς του Δημήτρη, και Αντώνη Παπαδημητρίου(γιανπαπαιοί).

Ο Παπαβασίλης που προέρχονταν από το γένος Γκοψίνα. Κι ήταν Καλογερόπαπας στο Μοναστήρι της Κόνιτσας.

Από τις αρχές του αιώνα μας ιερούργησε ο Παπαδημήτρης πατέρας του Νικόλα Ζιώγα, Γρηγόρη και Κώστα Παπαδημητρίου (παπαδαίοι).

Μετά την απελευθέρωση 1912-1913 χειροτονήθηκε ιερέας ο Παπαγιάννης (Παγούνης), που ιερούργησε για λίγα χρόνια μαζί με τον Παπαδημήτρη. Στο χωριό τότε δημιουργήθηκαν δύο ενορίες.

Από την εποχή, που θυμάται ο συγγραφέας, υπήρχε μονάχα ένας παπάς, ο Παπαγιάννης Παγούνης, μεγαλόσωμος, με μεγάλα γένεια, βροντόφωνος στην ψαλμωδία και πολύ σεβάσμιος.

Το 1934 χειροτονήθηκε ιερέας ο Παπακώστας του Στεφανή Τσάγκα, ο οποίος ιερούργησε μέχρι το 1947.

Στα χρόνια 1941—1943 χειροτονήθηκε ιερέας ο Παπαμαργαρίτης (γιός του Γρηγόρη Παπαδημητρίου) και είχε ενορία το χωριό Λυκόραχη Κόνιτσας.

Μετά το 1950 χειροτονήθηκε ιερέας ο Παπαηλίας, γιός του Παπαγιάννη Παγούνη και ιερούργουσε στο χωριό ως το 1970, που απεβίωσε το 1975.

Μετά το θάνατο του Παπαηλία το χωριό έμεινε χωρίς παπά. Ιερείς από τα γύρω χωριά πηγαίνουν και λειτουργούν περιοδικά

ΔΑΣΚΑΛΟΙ

Γιά τα πολύ παλιά χρόνια δεν έχουμε στοιχεία σχετικά με τους δασκάλους που δίδαξαν στο χωριό, μόνο από αφηγήσεις ξέρουμε ότι δίδασκαν παπάδες και δάσκαλοι, που δε γνωρίζουμε τα ονόματά τους.

Μπροστά και μέχρι την απελευθέρωση από τους Τούρκους δάσκαλοι ήταν:

Ο Κώστας Σιώμος από τα Σουδενά Ζαγοριού και η Γεωργία Κολοβού από τα Γιάννινα.

Μετά την απελευθέρωση, ως το 1947 δίδαξαν στο σχολειό της Ζέρμας κατά σειρά οι παρακάτω δάσκαλοι:

Αλέκος Παπαγεωργίου από το χωριό του Ζαγοριού, Γιώργος Ιατρίδης, Μάνθος Πρωτόπαπας και Αχιλλέας Δούκας από την Πυρσόγιαννη Κόνιτσας.

Ως το 1922 η πληρωμή τους γινόταν από το χωριό (από τους γονείς των μαθητών). Σε συνέχεια δίδαξαν οι:

Κώστας Παπαχρήστου από την Καστάνιανη Κόνιτσας, ο Ευθύμιος Παπαζήσης και ο γιός του Ηλίας Παπαζήσης από το χωριό Παλιοσέλ Κόνιτσας, Απόστολος Τσουμάκος από την Καστάνιανη Κόνιτσας ως το 1933.

Τη χρονιά αυτή διορίστηκε ο Θωμάς Θεοδώρου Μήτσης κάτοικος του χωριού μας, ο οποίος δίδαξε μέχρι το 1947.

Το σχολειό του χωριού ήταν **μονοθέσιο** μέχρι το 1935, οπότε έγινε **διθέσιο**, ύστερα από ενέργειες του δασκαλου Θωμά Μήτση. Τότε διορίστηκε και μιá δασκάλα, η **Κορνηλία** Δημοφιάδου από τα Γιάννινα. Τη Δημοφιάδου αντικατέστησε η Άννα Σταφυλά και αυτή από τα Γιάννινα.

Μετά τον πόλεμο 1940—41 και στα χρόνια της κατοχής

δίδαξαν σαν ιδιωτικοί δάσκαλοι οι Ευριπίδης Παπαδήμας και Δημήτριος Στεργίου από την Καστάνιανη Κόνιτσα.

Το 1947 το σχολείο είχε 177 μαθητές — αγόρια και κορίτσια — ενώ το 1980 ο αριθμός των μαθητών-μαθητριών μόλις φτάνουν τους 15

ΠΡΟΕΔΡΟΙ, ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ, ΜΥΛΩΝΑΔΕΣ ΚΑΙ ΡΑΦΤΑΔΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας δούλεψαν πρόεδροι (Μουχτάρηδες) του χωριού οι Κώστας Παπαθανάσης, Γιανπαπας, Γιώργος Καραγιάννης, Μιχάλης Τσάγκας και άλλοι που δε μας είναι γνωστοί.

Μετά την απελευθέρωση ως το 1948 εργάστηκαν περιοδικά οι προέδροι:

Σπύρος Μήτσης, Αντώνης Γιάνπαπας, Ανδρέας Τσάγκας, Χρήστος Μήτσης και ο Αριστείδης Παπαθανασίου.

Ως γραμματέας της κοινότητας εργάστηκε από το τέλος της τρίτης δεκαετίας ως το 1948 ο Δημήτριος Ι. Τζίμας.

Μυλωνάδες εργάζονταν επαγγελματικά, σε ιδιόκτητους μύλους και στους μύλους του Μοναστηριού (βακούφικοι) οι: Νικόλας Τζόλας, Γιάνς τσ' Αγόρους (Τσάγκας) και ο Κώστας Καραγιάννης, που ήταν ο καλύτερος τεχνίτης στην κατασκευή μύλων και στο άλεσμα.

Τα τελευταία χρόνια, μετά το 1940, έχτισαν θερινό μύλο στο Σαραντάπορο κοντά στην τοποθεσία Τζιόρι, οι Γιάννης και Λάμπρος Στύλος που λίγα χρόνια εργάστηκαν, καθώς και ο Ηλίας Μ. Μήτσης ιδιόκτητο μύλο στο Μεγαλάκκο, που εργάζονταν μόνο το χειμώνα.

Ραφτάδες επαγγελματίες στο χωριό δεν υπήρχαν στα παλιά χρόνια, ορισμένοι έραβαν ερασιτεχνικά. Πρώτος που είχε μάθει ραφτική ήταν ο Μαργαρίτης Γρ. Παπαδημητρίου. Λίγα όμως

χρόνια άσκησε το επάγγελμά του, γιατί χειροτονήθηκε ιερέας. Ασχολούνταν μετά λίγο και με τη ραφτική.

Δεύτερος ο Νικόλας Λάμπρος Τσουμάνης είχε μάθει να ράβει, αλλά δεν πρόφτασε να εργαστεί γιατί άρχισε ο πόλεμος το 1940.

Υπηρέτησε στην Εθνική Αντίσταση, το Δ.Σ.Ε. και κατέληξε ανάπηρος στη Ρουμανία. Επέστρεψε στην πατρίδα το 1959.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΗΘΗ, ΕΘΙΜΑ, ΓΙΟΡΤΕΣ, ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ
ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πολλά και ενδιαφέροντα τα ήθη και έθιμα στα παλιά χρόνια, που μεταδόθηκαν από γενιά σε γενιά, οι γιορτές, τα πανηγύρια, οι διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις — διασταυρωμένα όλα αυτά με τις νεώτερες εξελίξεις στο χωριό της μικρής μας Ζέρμας. Θα προσπαθήσω να τα περιγράψω, όπως τα έχω συγκρατήσει στη μνήμη μου, καθώς και άλλοι συγχωριανοί, που έζησαν μαζί μου επί ολόκληρες δεκαετίες στην Τασκένδη. Για όσα παραλείπω ζητώ συγγνώμη από τους αγαπητούς μου αναγνώστες — δεν είναι, άλλωστε, δυνατό να περιγραφούν όλες οι λεπτομέρειες. Αλλά θα συνιστούσα στους νεώτερους και πιο γραμματισμένους, να συνεχίσουν το έργο μιάς πιο ολοκληρωμένης Μονογραφίας του χωριού μας γιατί του ΑΞΙΖΕΙ.

Η φροντίδα για τον άνθρωπο όταν γεννιέται

Όταν μιά γυναίκα επρόκειτο να αποκτήσει το πρώτο της παιδί, τη βοηθούσαν συνήθως η πεθερά και οι μεγαλύτερες συνυφάδες, η μητέρα της, οι μεγαλύτερες αδελφές, εξαδέλφες κλπ., που είχαν γνώση και πείρα. Αν παρουσιάζονταν δυσκολίες φώναζαν την πρακτική μαμή, που είχε το χωριό μας, όπως κάθε χωριό. Πρακτική μαμή στο χωριό μας ήταν η Ελένη Νικολάου Παπαθανασίου.

Αυτό δεν ήταν απαραίτητο, γιατί οι γυναίκες μας εργάζονταν στους μήνες της εγκυμοσύνης και ο τοκετός διευκολύνονταν... Υπήρχαν περιπτώσεις, που γυναίκες γεννούσαν στο χωρά-

φι... Για γιαντρό δε γινόταν λόγος. Μονάχα σε εξαιρετικές επικίνδυνες καταστάσεις, και συνήθως όταν ήταν πιά αργά, καλούσαν γιαντρό από τη Βούρμπιανη ή από το Εφταχώρι. Μα ο γιαντρός δεν ήταν μάμμος (μαιευτήρας). Αλλωστε, το ίδιο συνέβαινε και με τις αρρώστιες — ο γιαντρός καλούνταν σπάνια, επειδή η «βίζα» στοιχίζε ακριβά.

Για τη λεχώνα έστρωναν στην «κορφή», κοντά στο τζάκι, που το χειμώνα είχε πάντα φωτιά από ξύλα. Δίπλα τοποθετούσαν το βρέφος, το οποίο, αφού του «έδεναν» τον αφαλό, το φάσκιωναν κανονικά κι ύστερα καλούσαν τον παπά να το «διαβάσει». Αμέσως η πεθερά ειδοποιούσε μ' ένα αγόρι τους γονείς της λεχώνας, τους συγγενείς, τους γειτόνους. Οι γονείς έδιναν στο αγόρι — αγγελιοφόρο «συγχαρήκια» — ένα μεταλλικό συνήθως νόμισμα ή πετσέτα, μαντήλι — κι έτρεχαν στην κόρη τους με δώρα κυρίως ρουχαλάκια, σπάργανα, υφαντά χρωματιστά για το νεογέννητο. Απαραίτητη μιά πλεκτή μάλλινη φασκιά για να «δένουν» το μικρό κατά το φάσκιωμα, ένα πιάτο σούπα, με ρύζι, καλό φαγητό λαγγίτες και ένα μαστραπά κρασί για να αναλάβει νέες δυνάμεις η λεχώνα. Επίσης «κέρναγαν» το νεογέννητο, καθώς και οι άλλοι συγγενείς, φίλοι, γειτόνοι με ένα νόμισμα — ανάλογα με την οικονομική του δύναμη ο καθένας — ευχόμενοι να είναι γερό και να γίνει προκομένος άνθρωπος. Την πρώτη Κυριακή, τη λεχώνα την επισκέφτονταν επίσημα συγγένισσες και φίλες με λαγγίτες. Για να μη σταματήσει το γάλα της νέας μητέρας, στο στήθος της η πεθερά της τοποθετούσε ένα κομμάτι ψωμί. Κάθε βράδυ τη θυμιάτιζαν για προφύλαξη από...δαιμονικά. Για να μην πάθει από... βασκανία, κοντά της, επί πολλές μέρες βρισκονταν πάντα μιά σκούπα, χωρίς να φαίνεται, βέβαια. Όταν η λεχώνα έβγαινε για πρώτη φορά στο δρόμο και, τυχαία, συναντούσε άλλη λεχώνα, άλλαζαν προσωρινά τα δαχτυλίδια τους για να μη «φύγει» το γάλα από τη μιά και «πάει» στην άλλη. Μετά το ηλιοβασίλεμα η λεχώνα δεν έπρεπε να βγαίνει έξω από το σπίτι.

Όλα τα παραπάνω, που πολλά απ' αυτά είναι προλήψεις, ξεκινούσαν από το ενδιαφέρον για το νέο άνθρωπο και τη

μητέρα. Υπογραμμίζουμε, ότι για τη μητέρα και το παιδί η οικογένεια τα έδινε όλα. Η μητρότητα ήταν το πιο ιερό πράγμα για τους Ζερμιώτες.

Οι βαπτίσεις

Η Βάπτιση του νεογέννητου συνήθως γινόταν 15-20 μέρες από τη γέννησή του, πάντα Κυριακή, ύστερα από τη λειτουργία. Ο νουνός ετοιμάζε τα απαραίτητα ρουχαλάκια για να ντύσει τον αναδεχτό ή την αναδεχτή του, ζεστό νερό για την κολυμπήθρα και λάδι. Ο παπάς, αφού διάβαζε τα καθορισμένα ευχολόγια, έπαιρνε το μωρό, γυμνό, και το βουτούσε τρεις φορές στην κολυμπήθρα, ψέλνοντας το «Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου Κυριε...», άλειφε το μωρό με «μύρο» σε διάφορα μέρη του σώματος — αυτιά, μασχάλες, κλπ. — και, απευθυνόμενος στο νουνό ή τη νουνά έλεγε: «Χαρίστε, νουνέ τ' όνομα!». Ο νουνός ή η νουνά έλεγαν τ' όνομα, έπαιρναν το μικρό στα χέρια τους, το έντυναν με τα ρουχαλάκια που του δώριζαν.

Τα παιδιά, τα οποία περίμεναν, μόλις άκουγαν τ' όνομα που χάριζε ο νουνός έτρεχαν να ανακοινώσουν το όνομα του μωρού στη μητέρα και να πάρουν «συχαρίκια». Το μεσημέρι μιά νεαρή γυναίκα πήγαινε, απ' την πλευρά της λεχώνας, στο σπίτι του νουνού με σιταρίσια μπογάτσα, μιά κατσαρόλα φαγητό και μιά κανάτα κρασί. Εκεί τους φίλευαν, γιατί μαζί της είχε κι' ένα αγοράκι — και τους ευχαριστούσαν για την εκτίμηση.

Σαράντα μέρες μετά τη γέννηση η μητέρα πήγαινε το μικρό στην εκκλησία, μαζί με ένα αγοράκι ως 10 χρονών για να το ευλογήσει ο παπάς.

Τα αρραβωνιάσματα

Όταν ο νέος και η νέα ενηλικιώνονταν, οι γονείς φρόντιζαν για την παντρεία τους. Ο νέος, πιο πολύ η νέα, σπάνια αποφάσιζαν οι ίδιοι ποιόν ή ποιά θα διαλέξουν για σύντροφο της ζωής τους. Αυτό ήταν, κυρίως, «έργο» των γονιών. Δεν έλειπαν όμως,

και οι περιπτώσεις που νέοι και νέες τα «φτιάχναν» μεταξύ τους, χωρίς προξενιές και χωρίς να ανακατευτούν οι γονείς.

Τον παλιό καιρό δεν πολυσυνηθίζονταν το να μιλάνε οι νέοι με τις νέες στο δρόμο ή όπου αλλού συναντιόνταν. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους δημιουργήθηκε καινούργια κατάσταση, άρχισαν γνωριμιές και ιδιαίτερες σχέσεις ανάμεσα στη νεολαία. Για να γίνει, όμως ένα συνοικέσιο έπρεπε οπωσδήποτε να μπερδευτούν οι γονείς, ή οι προξενευτάδες, μέσω των οποίων γίνονταν οι προτάσεις γάμων. Όταν οι γονείς συμφωνούσαν έδιναν στην προξενίτρα (συνήθως γυναίκες κάναν τις προξενιές) ένα μαντήλι κι' ένα ζευγάρι μάλλινες κάλτσες για το γαμπρό — ένδειξη ότι η πρόταση έγινε δεκτή. Ακολουθούσε συνάντηση των γονιών γαμπρού και νύφης, όπου καθορίζονταν τότε και πώς θα γίνουν οι αρραβώνες. Παλιά οι γαμπροί δεν παρουσιάζονταν στ' αρραβωνιάσματα. Οι γονείς της νέας ετοιμάζαν τραπέζι γι' αυτούς που πήγαιναν από την πλευρά του γαμπρού. Τους υποδέχονταν στο καλύτερο δωμάτιο (στον οντά) και, κουτσοπίνοντας καθόριζαν...τους όρους του συνοικέσιου. Υστερα άλλαζαν δαχτυλίδια και κανόνιζαν τότε θα γίνει ο γάμος.

Μετά την αλλαγή των δαχτυλιδιών ο νέος ονομάζονταν πιά «γαμπρός» από τους συγγενείς της νύφης, το ίδιο και η νέα ονομάζονταν «νύφη» από το γαμπροσόϊ. Στο δωμάτιο που γίνονταν τ' αρραβωνιάσματα έμπαιναν δυό νεαρές γυναίκες. Η μιά κρατούσε μιά κανίστρα με δώρα, ενώ η άλλη τα μοίραζε, αρχίζοντας από τον πατέρα του γαμπρού. Τα δώρα, που από μικρή τα ετοιμάζε η νύφη με τη βοήθεια της μητέρας της, ήταν συνήθως μάλλινες κάλτσες, μαντήλια, πετσέτες. Στις κάλτσες του γαμπρού υπήρχαν μέσα νομίσματα και βασιλικός για μυρωδιά.

Σε συνέχεια ο πατέρας του γαμπρού παρουσίαζε τα δώρα που είχαν φέρει για τη νύφη — καλό μαντήλι με κρόσια, σκουλαρίκια, χρωματιστές και λευκές κορδέλλες για τα μαλλιά, αρώματα, μοσχοσάπουνα κλπ.

Η νύφη δεν παρουσιάζονταν στ' αρραβωνιάσματα. Μονάχα αν ήταν απ' άλλο χωριό, τότε εμφανίζονταν για να την δει το συμπεθεριό. Εμπαινε στο δωμάτιο, χαιρετούσε ντροπαλά, με

υπόκλιση, στέκονταν 2-3 λεπτά όρθια και αποχωρούσε. Αυτό γίνονταν πριν αλλάξουν τα δαχτυλίδια.

Μετά την αλληλοαπονομή των δώρων στρωνόταν το τραπέζι και άρχιζε το φαγοπότι στην υγεία και για «καλή τύχη» των αρραβωνιασμένων. Το κρασί το έπιναν με την κόφα — ξύλινο στρογγυλό δοχείο με ιμάντα, που συνήθως, το φέρναν στον ώμο νέοι και νέες. Το γλέντι μπορούσε να συνεχιστεί και στο σπίτι του γαμπρού.

Μετά τους αρραβώνες οι μέλλοντες σύζυγοι μπορούσαν να συναντιόνται στο σπίτι της νύφης, αλλά φρόνιμα και ταπεινά... Η πεθερά χαιρόταν όταν πήγαινε ο γαμπρός και τον φίλευε λαγγίτες, αυγά τηγανιτά με φρέσκο βούτυρο που μοσχοβολούσε κ.ά.

Στα γλέντια αυτά τραγουδούσαν τοπικά δίστιχα όπως:
Φίλοι καλώς τον βρήκαμε τούτον τον νοικοκύρη,
με τα γλυκά του τα κρασιά, με τα καλά του λόγια...
και άλλα.

Ο γάμος

Ο γάμος, όπως είναι από τα σοβαρότερα γεγονότα στη ζωή του ανθρώπου, φέρνει μεγάλη χαρά. Έτσι εξηγείται το ότι οι άνθρωποι της υπαίθρου τον ονόμαζαν «Χαρά». Πότε θα γίνει η «Χαρά» έλεγαν, εννοώντας το γάμο.

Οι γάμοι στη Ζέρμα γίνονταν συνήθως το καλοκαίρι, από τις αρχές Ιούλη ως τα τέλη Οκτώβρη. Τότε βρισκονταν όλοι οι κάτοικοι στο χωριό. Γίνονταν πάντα Κυριακή κι άρχιζαν πάντα μιά βδομάδα νωρίτερα. Από την προηγούμενη Κυριακή στο σπίτι του γαμπρού συγκεντρώνονταν κορίτσια-συγγενείς και από τη γειτονιά — για να καθαρίσουν το ρύζι, να αλέσουν το μπλιγούρι, να ετοιμάσουν τα τέλια της νύφης. Με τα ωραία και μελωδικά τραγούδια τους, δημιουργούσαν χαρούμενη ατμόσφαιρα στο χωριό. Την ίδια μέρα ο γαμπρός, με τον βλάμη του (μπράτιμο) και άλλους νέους, πήγαιναν με ζώα στο δάσος να φέρουν ξύλα για τα «ψητά» και για το βράσιμο των φαγητών.

Την Τετάρτη οι γονείς του γαμπρού, έστελναν έναν-δυό νεαρούς μ' ένα παγούρι τσίπουρο και καλούσαν τους συγγενείς και φίλους της οικογένειας με την παράκληση, οι πιό κοντινοί, να παρεβρεθούν και στις προγαμήλιες εκδηλώσεις, στα «προζύμια». Εκείνοι τραβούσαν λίγο τσίπουρο, εύχονταν «χαϊρλίτικα» και ευχαριστούσαν για το κάλεσμα. Τον κουμπάρο, καθώς και τον βλάμη τους καλούσαν ιδιαίτερα, πιό επίσημα, με «κουλούρα» και κρασί στην «κόφα». Το βράδι της Τετάρτης συγκεντρώνονταν νέοι και νέες. Ο κουμπάρος, ο οποίος από την αρχή ως το τέλος του γάμου είχε το γενικό πρόσταγμα με βοηθούς την κουμπάρα και τον βλάμη έδινε εντολή να πιάσουν τα προζύμια. Μιά γερή κοπέλα, οι γονείς της οποίας ζούνε, έπιανε τα προζύμια κι' ύστερα βοηθούσαν κι' άλλες με τραγούδια, με ευχές και με αστεία. Το πρώτο τραγούδι άρχιζε έτσι:

*Ψιλό-ψιλό τ' αλεύρι
κι' αφράτο το προζύμι
κι' η κόρη που το ζυμώνει
ορφανή δεν έχει μείνει...*

Το ζυμάρι ζυμώνονταν στο πλαστήρι. Ένα κομμάτι το έβαζαν σ' ένα δίσκο και η βλάμισσα το παρουσίαζε σε όλους. Εκείνοι το «κερνούσαν» χώνοντας ένα νόμισμα ο καθένας στο ζυμάρι ή αν ήταν χάρτινο νόμισμα το άφηνε στο δίσκο. Ακολουθούσε τούτο το αστείο. Τα κεράσματα αυτά ανήκαν στην μπρατίμισα. Όμως έπρεπε να τα πάρει με το στόμα. Προσπαθώντας να τα «δαγκώσει» ο βλάμης που ήταν δίπλα της, αν δεν τό 'παιρνε με την πρώτη της έδινε ελαφριά μιά στο κεφάλι και τα ζυμάρια κολλούσαν στο πρόσωπό της, γεγονός που προκαλούσε τα γέλια των παρευρισκόμενων. Υστερα άρχιζε χορός, που τον έσερνε πρώτη η **μπρατίμισα**, ενώ σκουπίζονταν από τα ζυμάρια. Χορεύοντας κρατούσε το δίσκο με το προζύμι. Το πρώτο τραγούδι:

*Κυρ' γιέμ και ποιός τον κάνει
του νιόγαμπρου το γάμο.
Ο πατέρας του τον κάνει
με γειά του με χαρά του,
με μόσχο, με σταφύλι
με τη δροσιά στα χείλη.*

.....

Η ίδια στιχομυθία συνεχιζονταν, βάζοντας τη μάνα στη θέση του πατέρα, τα αδέρφια, τις νυφάδες, τους θείους, θείες, τον νουνό (κουμπάρο), βλάμη, και λοιπούς. Ελεγαν κι' άλλα τραγούδια ώσπου να τελειώσουν τα «προζύμια».

Την Πέμπτη το πρωί, οι γυναίκες ετοιμάζαν το ψωμί για το γάμο, ανάλογα 3-4 φουρνιές. Πολλές φορές ετοιμάζονταν και ψωμί «ροφθένιο» (με μαγιά από ρεβύθι). Τα παξιμάδια τα ετοιμάζαν την Παρασκευή το βράδι. Στέλναν νέους να καλέσουν όσους είχαν πάρει μέρος στα «προζύμια», για να βοηθήσουν και στο φτιάξιμο των παξιμαδιών. Μαζί τους, απαραίτητα, το παγούρι με το ρακί για «κάλεσμα». Και πάλι με τραγούδια και χαριεντίσματα έπλαθαν με το ζυμάρι στρογγυλές βέργες σε σχήμα κλώστρη. Τις τοποθετούσαν σε μεγάλα ταψιά με τη σειρά και σταυρωτά. Τελειώνοντας άρχιζε γλέντι, χορός και τραγούδια.

Συνεχιζονταν οι προετοιμασίες, πιο έντονα το Σάββατο, καθώς και τα γλεντοκόπια. Το πρωί του Σαββάτου ο βλάμης και νεαροί συγγενείς του γαμπρού, πήγαιναν στο κοπάδι και φέρναν από κεί τα σφάγια. Σε πλούσιο γάμο έσφαζαν 10-12 κεφάλια — κριάρια, τραγιά, γιδοπρόβατα. Όσοι είχαν δικά τους τα φρόντιζαν ιδιαίτερα ένα-δυό χρόνια πριν, κι' ήταν τετράπαχα. Αφού τα έσφαζαν, ο αρχιμάγειρας έκοβε το κρέας για το βράδι του Σαββάτου. Συνήθως μαγείρευαν καβρουμά, και για δεύτερο, κρέας με το ξακουστό μπλιγούρι του γάμου. Ήταν τόσο νόστιμα, που όλοι έγλυφαν τα δάχτυλά τους, όπως λένε. Τόσο το αγαπούσαν οι Ζερμιώτες αυτό το φαγητό, ώστε όταν πείραζαν κανένα νεαρό για παντρεία του έλεγαν: «Αϊντε, ωρέ λεβέντη, κουνήσου να φάμε κρέας και μπλιγούρι».

Το απόγευμα του Σαββάτου, στέλναν πάλι νεαρούς να καλέσουν όλους που θα συμμετείχαν στο γάμο. Οι καλεσμένοι τραβούσαν μιά γουλιά ρακί κι' εύχονταν να προκόψουν οι νιόνυμφοι.

Κατά τις 4-5 το απόγευμα ο βλάμης πήγαινε για τους οργανοπαιχτες. Έτσι, το επίσημο γλέντι άρχιζε το Σαββατόβραδο, που στρώνονταν και το πρώτο επίσημο τραπέζι. Στο δρόμο, προς το σπίτι του γαμπρού, οι οργανοπαιχτες έπαιζαν χαρούμε-

νους σκοπούς. Αρχίζει ο γάμος. Στο σπίτι του γαμπρού έπαιζαν το πρώτο «Νουμπέτι».

Αφού συγκεντρώνονταν οι προσκαλεσμένοι, ο βλάμης και κάμποσοι νεαροί πήγαιναν να φέρουν τον κουμπάρο, μαζί με τα όργανα, που έδιναν τόνο στη χαρμόσυνη μέρα. Οι νεαροί τραγουδούσαν:

*Να ειχ' ένα μήλο να 'ριχνα, Ροϊδω μου,
στο πε, μωρέ στο πέρα παραθύρι,
να τσάκιζα, τσάκιζα, το μαστραπά, Ροϊδω μου,
που έχει, μωρέ που έχει το καρνοφύλλι.*

.....
και άλλα τραγούδια.

Ο κουμπάρος τους φίλευε στο σπίτι του με λαγγίτες, σταφίδες και κερνούσε ρακί. Δυό-τρεις νέοι χόρευαν τον «συγκαθιστό» χορό και όλοι μαζί γύριζαν με τραγούδια στο σπίτι του γαμπρού, όπου στον κουμπάρο και στην κουμπάρα, αφού παρέδιναν τα δώρα, τους έδιναν την πιο τιμητική θέση.

Η ίδια διαδικασία γίνονταν και στο επίσημο κάλεσμα του βλάμη.

Κοπέλλες και νεαρές γυναίκες στόλιζαν το «μπαϊράκι» (Το φλάμπουρο, σημαία). Τον καιρό της τουρκοκρατίας η Σημαία ήταν ένα κόκκινο πανί μ' ένα σταυρό στο κέντρο από λευκό ύφασμα. Μετά την απελευθέρωση (1913) — λευκό ύφασμα με κόκκινο σταυρό κι αργότερα η ελληνική σημαία (η γαλανόλευκη). Στην κορυφή του κονταριού δέναν ένα χρωματιστό μαντήλι. Ο ξύλινος σταυρός στην κορυφή του κονταριού στολιζονταν με λουλούδια και βασιλικό. Βάζαν επίσης μήλο, — σημάδι ευφορίας στη ζωή των νιόνυμφων. Ενας νεαρός κρατούσε τη σημαία, ενώ γύρω έπαιζαν τα όργανα και οι γυναίκες τραγουδούσαν:

*Το τίνος ειν' ο Φλάμπουρας,
όπου βεργοστολίζεσαι και βεργοκαμαρώνεται
του (όνομα γαμπρού) ειν' ο Φλάμπουρας
οπού βεργοστολίζεσαι και βεργοκαμαρώνεται...*

Άλλες χόρευαν τραγουδώντας το:

*Κυρ' γιέμ και ποιός τον κάνει
του νιόγαμπρου το γάμο...*

Μετά την ωραία αυτή εκδήλωση η Σημαία αναρτιόταν σε περιοπτη θέση στη σκεπή του σπιτιού του γαμπρού ή στη σκεπή της εισόδου.

Το τραπέζι στρώνονταν. Ολοι κάθονταν σταυροπόδι γύρω στους σοφράδες, κι' αφού ο παπάς ευλογούσε «την βρώσιν και την πόσιν» άρχιζε το φαγοπότι. Σερβιρονταν καβρουμάς σε βαθιά πήλινα πιάτα και κρέας με πατάτες ή με μπλιγούρι. Το κρασί πίνονταν με την τσιότρα (κόφα) με τη σειρά, αρχίζοντας από τον κουμπάρο, λέγοντας ο καθένας ευχές και καλαμπούρια. Οι γονείς και ο νιόγαμπρος απαντούσαν με ανάλογες ευχές: «Και στα παιδιά σας, να χαρείτε», «χαρά και στο σπίτι σας» κ.α.

Μετά το φαγητό άρχιζαν τα επιτραπέζια τραγούδια ή έπαιζαν τα όργανα. Τα επιτραπέζια τραγούδια εκτελούνταν με άμιλλα ανάμεσα στα τραπέζια ή στις πλευρές, όπως κάθονταν οι προσκεκλημένοι. Το ίδιο γινόταν και στο άλλο δωμάτιο που ήταν οι γυναίκες με επικεφαλής την κουμπάρα. Στα παλιά χρόνια οι γυναίκες έτρωγαν χωριστά από τους άνδρες. Συνεχίζονταν χορός — ανά δυό χόρευαν τον «συγκαθιστό». Τη σειρά την έδινε ο κουμπάρος, ο οποίος προσέχε να μην μείνει κανένας που δεν χόρεψε το χορό του και δημιουργηθεί παρεξήγηση. Συνέβαιναν κάποτε και παρεξηγήσεις, απ' αυτούς που έπιναν αλογάριαστα και κατέληγαν σε βάρος του γάμου. Το πρωί πήγαιναν όλοι στα σπίτια τους για λίγη ξεκούραση, να φορέσουν τα γιορτινά τους ρούχα για να συμμετάσχουν στην επίσημη τελετή του γάμου.

Στο σπίτι της νύφης

Στο σπίτι της νύφης ο γάμος άρχιζε την Παρασκευή το βράδι. Συγκεντρώνονταν οι προσκεκλημένοι, νέοι και νέες, επι το πλείστον, για να ετοιμάσουν το παξιμάδι, με τραγούδια και χορούς, όπως γινόταν και στο σπίτι του γαμπρού. Κυριαρχούσε

και κεί ο χορός με το τραγούδι «Κύριεμ' και ποιός τον κάνει της νιόνυφης το γάμο...» κτλ.

Η νύφη κάμποσες μέρες δεν έβγαινε από το πατρικό της κι' ήταν ντυμένη με συνηθισμένα ρούχα. Στο κεφάλι φορούσε μαντήλι, για να «μην την κάψει ο ήλιος» κι' όταν φορέσει τα νυφικά της να είναι φρέσκη, να λάμπει η ομορφιά της. Το Σάββατο το βράδι συγκεντρώνονταν οι πλησιέστεροι συγγενείς και οι προσκαλεσμένοι. Συχνά έπαιρναν και μουσικά όργανα για ν' «ακουστεί» ο γάμος κι' απ' τη μεριά της νύφης. Φαγοπότι, τραγούδια, χοροί, ξαφαντώματα. Αργά, τη νύχτα του Σαββάτου προς Κυριακή, νεαρές κοπέλλες συνόδευαν τη νύφη στη βρύση να φέρουν το νερό για να λουστεί η νιόνυφη.

—Αστε, φιλενάδες, να πάμε για νερό

—Σύρτε, δεν έρχομαι, κάποιον καρτερώ.

Προχθές μ' αρραβωνιάσαν, την Αϊ Παρασκευή κι ο γάμος μου θα γίνει την Κυριακή.

Επιστρέφοντας με το νερό απ' τη βρύση:

«Νάξερε η δικιά μου μάνα
πούρχομαι από τη βρύση,
νάβρισκα φωτιά αναμμένη
και μπογάτσα ζυμωμένη...»

Στην εξώπορτα του πατρικού της περίμεναν οι γονείς, οι συγγενείς και οι καλεσμένοι. Την καλοδέχονταν και της εύχονταν «να ζήσει», «να προκόψει» κά.

Στην αυλή και μέσα στο σπίτι συνεχιζόνταν ο χορός και τα τραγούδια.

Την Κυριακή, πριν το μεσημέρι, οι καλεσμένοι, ντυμένοι στα γιορτινά τους, συγκεντρώνονταν και πάλι στο σπίτι της νύφης να υποδεχτούν το γαμπρό με το συμπεθεριό, να ξεπροβοδίσουν τη νύφη με χαρές και με τραγούδια. Οσοι δεν συνόδευαν τη νύφη στο σπίτι του γαμπρού — ο αριθμός ήταν καθορισμένος — επέστρεφαν από την εκκλησία, όπου συνήθως γίνονταν τα στέφανα και συνέχιζαν το γλέντι στο πατρικό της νύφης. Οι

καλεσμένοι πήγαιναν στη νύφη τα «κανίσκια» — μια μπογάτσα, καλό φαγητό και κρασί όποιος είχε.

Τα παλιά χρόνια η νύφη ντυνόταν άσπρα μάλλινα φορέματα, τα οποία ύφαινε μόνη της, κεντούσε, έραβε μετά τα αρραβωνιάσματα. Αργότερα όταν ήρθε το «ΕΛΛΗΝΙΚΟ», γιά νυφικό φορούσε από αγοραστό μάλλινο ύφασμα, κόκκινο ή πράσινο, που το έραβαν ειδικοί ραφτάδες, καθώς και ποδιά. Το φουστάνι μακρύ, ως τον αστράγαλο, κεντημένο με κορδέλλες απο μαύρο καντιφέ — δυό-τρεις σειρές στον κάτω γύρω και σειρητάκι. Κεντημένο, κατα τον ίδιο τρόπο, στα μανίκια και στο στήθος. Η ζώνη ενώνονταν μπροστά με το ασημοζώναρο. Κάλτσες κεντημένες και με «πλατάρια» στους αστράγαλους.

Στο κεφάλι έδενε πέπλο με τα «τέλια» και γαρλάντα (γιρλάντα). Στο στήθος κρέμονταν φλωριά. Τα παπούτσια τα δώριζε ο γαμπρός, όπως και το πέπλο, τα «τέλια» και τη γαρλάντα. Τα παπούτσια τα πρόσφερε όταν πήγαινε να την πάρει, ενώ τα άλλα τα πήγαιναν καλεστάδες την Κυριακή το πρωί.

Το βλάμη και τους καλεστάδες, που πήγαιναν τα δώρα του γαμπρού, υποδέχονταν στο σπίτι της νύφης με εγκαρδιότητα, με τραγούδια και ευχές, τους πρόσφεραν μεζέδες, ρακί, καρύδια κ.ά, ενώ αυτοί μόλις πλησίαζαν στο νυφόσπιτο τραγουδούσαν μεγαλόφωνα:

*Ξύπνα περδικομάτα μου, μωρέ
ήρθα στη γειτονιά σου.
Χρυσές πλεξούδες σου 'φερα, μωρέ
να πλέξεις τα μαλλιά σου
κι αν ήρθες καλωσόρισες, μωρέ,
κι άς έκανες τον κόπο*

Η μητέρα της νύφης τους έρριχνε στην πλάτη από ένα ζευγάρι μάλλινες κάλτσες, τις οποίες κρατούσαν στην πλάτη, ώσπου γύριζαν στο σπίτι του γαμπρού.

Η μέρα του Γάμου

Στο σπίτι του γαμπρού όλοι οι καλεσμένοι με τα όργανα, νέοι και νέες, αλλά και μερικοί ηλικιωμένοι γλεντζέδες πήγαιναν κι' έπαιρναν τον κουμπάρο και το βλάμη (μπράτιμο). Υστερα ο γαμπρός με τον κουμπάρο και το βλάμη, με νέους και νέες, κατευθύνονταν στη βρύση, να φέρουν το νερό για να λουστεί ο γαμπρός.

Μπροστά με το γκιούμι βάδιζε ο βλάμης. Τραγούδι που έλεγαν:

*«Κίνησα το δρόμο-δρόμο
το στενό το μονοπάτι.
Βρίσκω μια μηλιά γραμμένη
και στα μήλα φορτωμένη!*

Τραγουδούσαν ένα δίστιχο οι άνδρες και το επαναλάμβαναν οι γυναίκες. Μετά το έπαιζαν τα όργανα. Όταν επέστρεφαν στο σπίτι, ο κουμπάρος έριχνε νερό του γαμπρού να λουστεί. Σε συνέχεια, αν ο ίδιος τα κατάφερνε, τον ξύριζε σ' ένα δωμάτιο, ενώ οι γυναίκες τραγουδούσαν και τα όργανα έπαιζαν το σκοπό του τραγουδιού:

*«Λούζετε τ' αρχοντόπουλο
σ' ένα χρυσό λυγέρι,
η πάπια φέρνει το νερό
κι' η χήνα το σαπούνι,
η αδερφή η γρήγορη-
την φλοκωτή πετσέτα.
Και ο καλός μας ο νουνός
μ' ένα χρυσό ξυράφι
καλοξυρίζει το γαμπρό
στη νύφη για να πάει
να φέρει για γυναίκα του
την κόρη π' αγαπάει...*

Μετά το ξύρισμα ο γαμπρός, με τη βοήθεια του κουμπάρου, του βλάμη και των φίλων του, ντύνονταν, στολίζονταν. Επι τουρκοκρατίας φορούσε φουστανέλλα, γιλέκο κεντημένο, πουκά-

Ο γαμπρός καβάλα στο στολισμένο άλογο

μισο φαρδομάνικο, χολέβια και καλτσοδέτες με δυό φούντες, φέσι κόκκινο. Αργότερα επικράτησε η τωρινή περίπου ενδυμασία, (τα ευρωπαϊκά), με μιά πετσέτα, απαραίτητα, ριγμένη στον ώμο κι' ένα λουλούδι καρφίτσωμένο στο πέτο του σακκακού (γαρλάντα). Την ώρα που άλλαζε ο γαμπρός, ο κόσμος έτρωγε και έπινε στα τραπέζια που στρώνονταν. Μετά το φαγητό τα όργανα

έπαιζαν νουμπέτι, ενώ ταυτόχρονα νεαροί στόλιζαν το άλογο που θα καβαλίκευε ο γαμπρός.

Στο σαμάρι του αλόγου στρώναν κόκκινη φλοκωτή βελέντζα, διπλωμένη στα δυό, κι' απάνω έδεναν άσπρο μαξιλάρι. Γύρω στο κεφάλι του αλόγου και στο σαμάρι τοποθετούνταν λουλούδια και βασιλικός. Ο γαμπρός καβαλίκευε το άλογο και ξεκινούσαν να πάνε για τη νύφη. Το άλογο του γαμπρού το οδηγούσε ο βλάμης. Παλιότερα στο ξεκίνημα έριχναν και μιά τουφεκιά. Η μητέρα του γαμπρού ράντιζε με κρασί τους καλεσμένους. Όταν η γαμήλια πομπή ξεκινούσε, οι γυναίκες πρώτα κι' ύστερα οι άνδρες τραγουδούσαν:

*«Ας πάν να δούν τα μάτια μου
πως τα περνάει η αγάπη μου...»*

Στο γυρισμό δεν έπρεπε να γυρίσουν από τον ίδιο δρόμο — να μη «σταυρώσει ο δρόμος, — αλλά φρόντιζαν να γίνει κάποια αλλαγή... Αν η νύφη ήταν από άλλο χωριό, εφοδιάζονταν με τρόφιμα για να «τσιμπίσουν» κάτι όπου έβρισκαν νερό. Σαν πλησίαζαν στο σπίτι της νύφης δυό-τρεις νεαροί, οι «σχαρηκιάρηδες» έτρεχαν να ειδοποιήσουν «πως έρχεται ο γαμπρός». Μαζί τους είχαν κόφα με κρασί, την οποία αντάλλαζαν στο σπίτι της νύφης με άλλη. Γρήγορα γυρνούσαν στο γαμπρό και... ανάφερναν, ότι «ο δρόμος είναι ανοιχτός, η νύφη περιμένει...». Επιναν από το κρασί της νύφης, ο κουμπάρος, ο βλάμης και όλοι οι άλλοι.

Φθάνοντας στο σπίτι της νύφης αρχίζουν τα παραδοσιακά αστεία: Οι καλεσμένοι του γαμπρού: «Τι σκιαχτήκατε ωρέ; Δεν την κλέβουμε, θα την πάρουμε καβάλα στ' άλογο, νύφη καμαρωμένη!». Μερικοί, οι πιό ζωηροί απ' την πλευρά της νύφης, εμποδίζουν την είσοδο, λέγοντας: «Πληρώστε να την πάρετε!». «Ανοιξε το πουγκί σου, κουμπάρε» και άλλα. Ο κουμπάρος δίνει μερικά νομίσματα και η πόρτα απελευθερώνεται ή αυτό πετυχαίνεται με «επίθεση» των καλεσμένων του γαμπρού. Αμέσως αγκαλιάζονταν, φιλιούνταν και γίνονταν η υποδοχή στους συμπέθερους. Ο γαμπρός πριν μπει στο σπίτι της νύφης, πετούσε ένα

Συμπεθεριό πηγαινει να πάρει τη νύφη.

μήλο με νομίσματα στο εσωτερικό του, φροντίζοντας να περάσει το μήλο πάνω από τη σκεπή του σπιτιού και να το στείλει όσο μπορεί πιο μακριά, ενώ παλαιότερα έπρεπε να σημαδέψει με το ντουφέκι (αραβίδα) το στόχο που υπήρχε στην κορυφή της σκεπής του σπιτιού της νύφης, ένδειξη που σήμαινε ότι είναι άξιος και ικανός να αποκτήσει τη νύφη. Και αυτό γινόταν κάτω

από την παρακολούθηση των καλεσμένων και φυσικά δεν έλειπαν τα γέλια και τα αστεία.

Από το άλογο τον βοηθούσαν να κατέβει ο πεθερός, η πεθερά και οι συγγενείς της νύφης, οι οποίοι τον αγκάλιαζαν, τον περιποιούνταν. Του πρόσφεραν κάθισμα να καθήσει, ενώ αυτός πρόσεχε μην του σκαρώσουν καμιά «κασκαρίκα». Επρεπε να φανεί έξυπνος και πονηρός. Ο βλάμης πήγαινε στο δωμάτιο της στολισμένης πιά νύφης και της φορούσε τα παπούτσια — δώρο του γαμπρού. Εκείνη προσπιούνταν πως δεν τη χωρούσαν. Τότε οι κοπέλλες, που τη στόλιζαν επέμεναν να τα «χρυσώσει». Ο βλάμης έριχνε μέσα στα παπούτσια λίγα νομίσματα και τα παπούτσια ήταν εντάξει...

Αμέσως έμπαινε στο δωμάτιο της νύφης ο γαμπρός, οι γονείς της, ο παπάς και άλλοι. Γινόταν ο επίσημος αρραβώνας, ενώ αδελφός ή εξάδελφος της νύφης περνούσε μία ζώνη στη μέση του γαμπρού, δίνοντάς του ένα ελαφρό χαστούκι, σε αντάλλαγμα του ότι κι αυτός (ο γαμπρός), σύμφωνα με το έθιμο, θα «χαστούκιζε» τη νύφη, όταν θα πήγαιναν στο σπίτι του (γιά να είναι.... υπάκουη). Φέρνουν μετά ένα ταψί με πίττα, την οποία έπρεπε να κόψει ο γαμπρός στο κέντρο και κυκλικά. Το κομμάτι αυτό το τύλιγε σε χαρτί ο βλάμης και την υπόλοιπη την έτρωγαν οι κοπέλλες που στόλιζαν τη νύφη, τραγουδώντας δίστιχα.

Στο τραπέζι οι καλεσμένοι της νύφης τραγουδούσαν:

*«Φίλοι μ' γιά δεν τρώτε γιά δεν πίνετε
μήνα τα φαγιά μας δεν σας άρεσαν
έχει ο αφέντης...(ο πατέρας της νύφης) κι' άλλα
και τ' αλλάζουμε».*

Η πλευρά του γαμπρού απαντούσε:

*«Δεν ήρθαμαν γιά φαϊ, γιά πιή
ούτε και γιά σουμπέτι,
μόν' ήρθαμαν να πάρουμε
κόρη αρραβωνιασμένη...!!!»*

Στην αυλή, όπου χόρευαν οι μερακλήδες με τα όργανα, φόρτωναν στα ζώα τα προικιά της νύφης—σεντούκι, στρώματα,

βελέντζες, μαξιλάρια, δώρα κλπ. Η προίκα πήγαινε κατ' ευθείαν στο σπίτι του γαμπρού. Στο σπίτι της νύφης γινόταν η αλλαγή των παξιμαδιών. Του γαμπρού το παξιμάδι το έκαναν κομματάκια και μοιράζονταν σ' όλους τους καλεσμένους και θεατές, ενώ το παξιμάδι της νύφης το έπαιρνε η βλάμισσα σε κανίστρα και το μοίραζε στο Μεσοχώρι και στην εκκλησία την ώρα που γινόταν τα στεφανα. Το άλογο του γαμπρού στην αυλή της νύφης το καβαλίκευε ένα αγόρι και το κρατούσε παράμερα. Για να το πάρει ο βλάμης, να βάλει τη νύφη καβάλα, έπρεπε να δώσει ένα νόμισμα στον μικρό. Βγαίνοντας ο γαμπρός από το σπίτι της νύφης, κοντοστέκονταν να προσπεράσει η νύφη, την οποία χτυπούσε ελαφρά στον ώμο.

Συγκινητικός ο αποχωρισμός της νύφης με το συγγενολόι της. Επιανε το δεξί χέρι του καθένα, το φιλούσε, τη φιλούσαν και κείνοι, ενώ στο χέρι της άφηναν ένα χάρτινο ή μεταλλικό νόμισμα («κέρασμα»). Οι γυναίκες, συγγενείς της νύφης, λέγαν τραγούδια παραπονεμένα. Αφού ο βλάμης έφερνε τ' άλογο, η νύφη καβαλλίκευε με τη βοήθεια των αδελφών της ή άλλων συγγενών, οι οποίοι «κάλυπταν» το καβαλίκεμα, κρατώντας μιά βελέντζα ανοιχτή. Στο δρόμο, το άλογο της νύφης το οδηγούσε (το τραβούσε από το χαλινάρι) ο βλάμης με συνοδεία 5-6 νεαρών από το σοϊ της. Το γαμπροσοϊ τραγουδούσε αυτοσχέδια δίστοιχα, όπως:

*Γελάσαμεν το μαχαλά (ή το χωριό)
Σας πήραμε τη νύφη
Σας το κλείσαμεν το σπίτι, κ.ά.*

Τα συμπεθεριά κατευθύνονταν στην εκκλησία, όπου περίμενε ο πατέρας του γαμπρού και άλλοι για να γίνουν τα στεφανώματα.

Μόλις πλησίαζαν στο κέντρο του χωριού τραγουδούσαν:

*«Τρέχουν τα νερά, τρέχει η βρύση
τρέχουν τα πλήθη να δούν τη νύφη...»*

Οι συγγενείς και φίλοι του γαμπρού, αφού πάρουν τη νύφη, τραγουδούν «σας πήραμε την πέρδικα...»

Οι σχαρικιάρηδες πάντα μπροστά, κρατώντας τσιότρα (κόφα) με κρασί, ειδοποιούσαν ότι έρχονταν τα νιόγαμπρα. Και πάντα κάτι τους «κέρναγαν» οι οικείοι του γαμπρού και της νύφης — ένα μαντήλι, πετσέτα, κάλτσες... Φτάνοντας στο Μεσοχώρι έδιναν στη νύφη ένα αγοράκι 2—3 χρονών από το σοϊ του γαμπρού

«τυχερό», ν' αποκτήσει κι' αυτή το πρώτο αγόρι. Αυτή το φιλούσε και το φίλευε με ζαχαρικά. Ο πατέρας του γαμπρού, μόλις ξεκαβαλίκευε η νύφη, τη φιλούσε στο μέτωπο, ενώ εκείνη του φιλούσε με σεβασμό το χέρι, κάνοντας δυό — τρεις υποκλίσεις (μετάνοιες). Ταυτόχρονα του έριχνε στην πλάτη μάλλινες κάλτσες ή πετσέτα.

Λίγοι έμπαιναν στην εκκλησία. Οι άλλοι γλεντούσαν, χορεύοντας στην πλατεία.

Ο παπάς άρχιζε τα επίσημα στεφανώματα. Ο κουμπάρος έριχνε ένα πέπλο στο κεφάλι των νεόνυμφων κι ύστερα τους φορούσε στα κεφάλια τα στέφανα, τα οποία άλλαζε τρεις φορές, σταυρωτά. Με τον ίδιο τρόπο άλλαζε τρεις φορές τα δαχτυλίδια, που τελικά τα φορούσε στα δάχτυλά τους. Ακολουθούσε ο «χορός του Ησαΐα» με τον παπά μπροστά, τον κουμπάρο, την κουμπάρα, τους νεόνυμφους και το βλάμη. Όταν ο παπάς, διαβάζοντας τα ευχολόγια, έλεγε: «Η δε γυνή ινα φοβήται τον άνδρα» κτλ. οι νεόνυμφοι προσπαθούσαν, κρυφά, να πατήσει ελαφρά ο ένας το πόδι του άλλου — έκφραση επιρροής (!) του

ενός στη ζωή του συντρόφου ή της συντρόφου. Καλύτερα βέβαια, έπρεπε να τα καταφέρει ο γαμπρός. Ο κουμπάρος είτε η κουμπάρα, έκοβαν μιά λειτουργιά, βουτούσαν δυό κομμάτια στο μέλι και τα πρόσφεραν στους νεόνυμφους, εκ περιτροπής, ευχόμενοι να είναι γλυκιά σαν το μέλι η ζωή τους.

Απ' αυτή τη στιγμή, ο γαμπρός κρατούσε από το χέρι τη νύφη, και ζευγαρωμένοι, έβγαιναν από την εκκλησία, ενώ η κουμπάρα και κατά τα στεφανώματα, ιδιαίτερα στο «Χορό του Ησαΐα» και κατά την έξοδο από την εκκλησία, σκορπούσε κουφέτα, σταφίδες, τα οποία, μάζευαν τα παιδιά. Στο δρόμο προς το σπίτι του γαμπρού η κουμπάρα σκορπούσε ρύζι και κριθάρι στο πλήθος, ενώ οι γυναίκες τραγουδούσαν:

*«Σπέρνε, σπέρνε το κριθάρι
να φυτρώσει φούντες το μαργαριτάρι...»*

Πλησιάζοντας στο σπίτι του γαμπρού, οι τραγουδιστάδες έλεγαν μεγαλόφωνα το τραγούδι:

*Εβγα μάνα μου στη σκάλα
με το μέλι με το γάλα
για να δεις το γιό που ήρθε
με την πέρδικα στο χέρι.
Μοναχό τον έστειλες, μωρ'
ζευγαράκι σουρχεται.
Εβγα μάνα μου να δεις
πέρδικα που σουφερα
πέρδικα και περιστέρα
του παπά την θυγατέρα
Εβγα πεθερά στη σκάλα
με το μέλι με το γάλα
ρίξε ρύζι να ριζώσουν
σαν το στάρι να φυτρώσουν*

Η μητέρα του γαμπρού υποδέχονταν τους νεόνυμφους στην εξώπορτα του σπιτιού τους. Στα χέρια κρατούσε ένα πιάτο με μέλι και βούτυρο και μιά σιούμπα (τούφα) κάτασπρο μαλλί πλυμένο. Πλησιάζοντας η νύφη άλειφε τρεις φορές το πάνω

μέρος της πόρτας με το δάκτυλό της με μέλι και βούτυρο. Υστερα η πεθερά περνούσε την τούφα του μαλλιού πάνω απ' τα κεφάλια των νεόνυμφων — σύμβολο μακροζωΐας. Η νύφη έκανε τρεις υποκλίσεις και, τελικά, φιλούσε το χέρι της πεθεράς. Εκείνη τη φιλούσε και της έδινε δώρα μεγάλης αξίας. Στο σπίτι οι νεόνυμφοι έμπαιναν ζευγαρωμένα, βάζοντας πρώτα το δεξί πόδι. Ο κουμπάρος αφαιρούσε το πέπλο, που ένωνε τα νιόγαμπρα, τους φιλούσε εναλλακτικά με ευχές και ευλογίες. Τότε ο γαμπρός ξεσκέπαζε το πρόσωπο της νύφης, ρίχνοντας πίσω τη σκέπη με τα τέλια και «χαστούκιζε» ελαφρά τη νύφη στο μάγουλο, γιά να είναι υπάκουη σ' όλη τη ζωή τους... Η βλάμισσα οδηγούσε τη νύφη στους καλεσμένους γιά να τους φιλήσει τα χέρια. Υστερα έβγαιναν όλοι στην αυλή ή στο αλώνι, όπου άρχιζε ο χορός, με πρωτοχορευτές τους νεόνυμφους, τον κουμπάρο και την κουμπάρα, που ένωναν στο χορό τους νεόνυμφους. Όταν χόρευαν μπροστά οι νεόνυμφοι, οι χορευτάδες τραγουδούσαν:

*«Σήμερα άσπρος ουρανός,
σήμερα άσπρη μέρα.
Σήμερα στεφανώθηκε
αετός την περιστέρα...*

Όταν χόρευαν οι νεόνυμφοι οι συγγενείς και φίλοι, πρώτος ο κουμπάρος και ο βλάμης, «κολλούσαν» χρήματα στα όργανα ή στα μέτωπα των οργανοπαιχτών. Χόρευαν όλοι με τη σειρά — γονείς, αδέρφια, συγγενείς, όλοι οι καλεσμένοι. Στο μεταξύ, όλων οι μύτες «έσπναναν» από τις μυρουδιές των ψητών και των φαγητών, που ετοιμάζαν οι μάγειροι. Γιατί, εκτός από τα ζώα που έσφαζε ο πατέρας του γαμπρού, πρόσφερναν σφάγια, μικρά ή μεγάλα ο κουμπάρος, ο βλάμης, οι συγγενείς. Επίσης όλοι σχεδόν οι καλεσμένοι, τη μέρα του γάμου έφερναν κανίσκια με μπογάτσες.

Το γαμήλιο τραπέζι

Το επίσημο τραπέζι ετοιμάζονταν. Ο κουμπάρος καλούσε τους νεόνυμφους κοντά του, οι οποίοι στέκονταν όρθιοι, γιά να τους δούν και να τους ευχηθούν όλοι. Η νύφη έκανε γιά λίγο υποκλίσεις. «Να ζήσετε», «να προκόψετε» και «με παιδιά», ήταν οι συνηθισμένες ευχές. Τα γκαρσόνια παρουσίαζαν τα «κανίσκια» των καλεσμένων τακτοποιούσαν τα φαγητά και τους μεζέδες στην τραπεζαρία. Μετά τα φαγητά φέρναν τα ψητά. Στο πιάτο του κουμπάρου έβαζαν ένα κεφάλι ζώου ψημένο και στο σαγόνι του ένα πλευρό με την ουρά του ζώου. Ολα γινόνταν μέσα σε ατμόσφαιρα γέλιου και καλαμπουριού. Αφού οι καλεσμένοι έτρωγαν και έπιναν καλά, άρχιζαν τα επιτραπέζια τραγουδία ή έπαιζαν τα όργανα. Υστερα συνεχιζόνταν ο χορός, που κρατούσε, με διαλείμματα, βέβαια, με μεζέδες και ποτό κάποτε ως το πρωί της Δευτέρας. Οι γαμήλιες εκδηλώσεις της πρώτης μέρας έκλειναν με το ξεπροβόδισμα του κουμπάρου και του βλάμη, τους οποίους συνόδευαν κάποτε και μέχρι τα σπίτια τους. Στο ξεκίνημα από το σπίτι του γαμπρού τους τραγουδούσαν:

*Κάτσε νουνέ (βλάμη) ακόμα
ως αύριο το γιόμα
τι μας περιμένει
πέρδικα ψημένη
κάτσε νον' ακόμ' απόψε
Σούχω πέντ' αρνιά ψημένα
κι άλλα τόσα σουβλισμένα*

Το απόγευμα της Δευτέρας οι συγγενείς της νύφης πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού (και της νύφης τώρα) με λαγγίτες, στρώνονταν τραπέζι και συνεχιζόνταν γλέντι ως αργά τη νύχτα. Την τέταρτη μέρα μετά το γάμο η νύφη, με συνοδό ένα αγόρι από το σόϊ του γαμπρού, πήγαινε στο πατρικό της να λουστεί, να χτενιστεί στη μάνα της, να μπιστευτεί τις πρώτες εντυπώσεις από τη νέα ζωή.

Τα πιστρόφια

Την επόμενη Κυριακή γινόταν, συνήθως, τα πιστρόφια, δηλαδή η επίσημη επίσκεψη των νεόνυμφων στο πατρικό της νύφης, όπου αντάμωνε ξανά τη γειτονιά, τις φιλενάδες τις οποίες κατατόπιζε σχετικά με τη νέα ζωή της. Στα «πιστρόφια» πήγαιναν με τους οικείους και συγγενείς του γαμπρού — απαραίτητα ο κουμπάρος και ο βλάμης — με λίγους καλεσμένους (καλεσμένοι ήταν και στο σπίτι της νύφης). Το γλέντι συνεχιζόταν και εκεί κάποτε ως το πρωί με μουσικά όργανα, φαγητό κλπ. Έτσι τελείωνε ο γάμος.

Υπόδηση

Βασικά υποδήματα τον παλιό καιρό ήταν τα τσαρούχια από διάφορα δέρματα μεγάλων ζώων, που συχνά, τα έφτιαχναν οι ίδιοι οι γονείς για όλη την οικογένεια. Παπούτσια αγοραστά φορούσαν μονάχα τις γιορτές. Πολλοί τσομπαναραιοί άρχισαν να φορούν αργότερα τσαρούχια (τσάμικα) με πρόκα γυριστή, άρβυλα ή πέδιλα το καλοκαίρι. Τα σκαρπίνια ήταν για τις επίσημες μέρες στο χωριό.

Η ενδυμασία των κατοίκων

Όπως διηγούνταν οι γερόντοι, επί τουρκοκρατίας οι άνδρες φορούσαν μακρύ πουκάμισο, τσιπούνα, φλοκάτα και χολέβια, — όλα άσπρα — μάλλινα από σαγιάκι που ύφαιναν οι γυναίκες στον αργαλειό. Στη μέση έζωναν σιλάχι και στο κεφάλι φορούσαν κόκκινο φέσι. Οι τσοπαναραιοί αντί φλοκάτα κάπα φορούσαν ταλαγάνια. Από τις αρχές του αιώνα μας άρχισαν να φορούν παλτό, στη θέση της φλοκάτας, καμζέλα (γιλέκο) σταυρωτή με φαρδιές τσέπες μπροστά — όλα βαμμένα με λουλάκι, εκτός από τα χολέβια. Τη στολή αυτή τη φορούσαν ορισμένοι γερόντοι ως

το 1940. Πριν την απελευθέρωση από τους Τούρκους, αρκετοί φορούσαν τη στολή των κλεφτών — φουστανέλλα και μανδύα, γιατί κάμποσοι χωριανοί ήταν «κλέφτες». Μετά, οι νεώτεροι της εποχής εκείνης άρχισαν να φορούν σακκάκια, γιλέκο, τα πρώτα χρόνια κιλότα, αργότερα παντελόνι, — όλα υφαντά μάλλινα. Φορούσαν και κοστούμια από ρετσίνα το καλοκαίρι στη δουλιά, από κασμήρια - γιορτινά.

Η ενδυμασία των γυναικών διέφερε από τα φορέματα των τελευταίων προπολεμικών χρόνων, στο ράψιμο και στα κεντήματα (παρδαλά). Τα μαντήλια τους χρωματιστά. Με την «εξέλιξη» άρχισαν να φορούν φουστάνια, μάλλινα υφαντά με διάφορα χρώματα, τσιπούνες και φλοκάτες κεντημένες με γαϊτάνια. Τα έραβαν ειδικοί ραφτάδες, που συχνά δούλευαν επί μερικές ημέρες στο σπίτι του νοικοκύρη, που τον καλούσε να του ράψει προίκα ή ρούχα για την οικογένεια. Επίσης οι γυναίκες φορούσαν μάλλινες υφαντές ποδιές και τσουράπια πλεγμένα, έγχρωμα. Τα τελευταία είκοσι προπολεμικά χρόνια, οι φλοκάτες (σιγγούνια)

Κοπέλες με παραδοσιακή λαϊκή ενδυμασία

αντικαταστάθηκαν με παλτά, οι τσιπούνες με ζακέτες. Για φουστάνια, παλιότερα, αγόραζαν αλατζά, μετά μάλλινα (βιομηχανικά) υφάσματα. Το ίδιο και για ποδιές. Την επίσημη στολή την έραβαν, οπωσδήποτε ραφτάδες.

Κηδείες

Ο ενταφιασμός των νεκρών γινόταν με βάση τους γενικούς θρησκευτικούς κανόνες. Ωστόσο ορισμένα τοπικά έθιμα αξίζει να σημειωθούν:

Ο θάνατος κάποιου κάτοικου του χωριού γνωστοποιούνταν αμέσως με το ειδικό πένθιμο χτύπημα της καμπάνας της εκκλησίας. Όλοι έβγαιναν στις αυλές και ρωτούσαν τους γειτόνους: «Ποιός πέθανε»; Μέσα σε λίγα λεπτά της ώρας, όλο το χωριό πληροφορούνταν το συμβάν. Στο σπίτι του νεκρού ή της νεκρής έτρεχαν οι πλησιέστεροι συγγενείς, οι φίλοι. Οι πιο τολμηρές γυναίκες καταπιάνονταν με το πλύσιμο και το ντύσιμο του νεκρού. Αν ήταν άνδρας, κάποιος νεαρός τον ξύριζε. Η σορός τοποθετούνταν στο κέντρο του δωματίου σε καθίσματα ή καρσέλα (σουντούκι) μέσα σε κιλίμα και λευκό πανί (χασέ), λουλούδια, βασιλικό κλπ. Στο στήθος του τοποθετούσαν μία εικόνα, ένα πιατάκι με σιτάρι και μέσα ένα ποτήρι με λάδι και φυτίλι, για καντήλι. Οι γυναίκες κοθόταν γύρω του και μοιρολογούσαν. Τη νύχτα, απλώς ξημέρωναν δίπλα του, βάρδιες, με τη σειρά, μιλώντας για τα προτερήματα του μακαρίτη ή της μακαρίτισσας. Η κηδεία γινόταν αφού περνούσε εικοσιτετράωρο από τη στιγμή που επήλθε το μοιραίο. Οι συγγενείς και συγχωριανοί βοηθούσαν στην προετοιμασία της κηδείας. Άλλοι φτιάχναν την κάσα, άλλοι έσκαβαν στο νεκροταφείο τον τάφο, όλοι κάτι έκαναν.

Οι γυναίκες προσκόμιζαν λουλούδια, φρούτα. Μετά το μεσημέρι — τη μέρα της κηδείας — η καμπάνα χτυπούσε αδιάκοπα πένθιμα, σημείο ότι σε λίγο θα «σήκωναν το νεκρό». Ο παπάς, ντυμένος με τα πένθιμα αμφιά του, και τα παιδιά με τα «εξαπτέρυγα» κατέφθαναν λίγο πριν ξεκινήσει η νεκρική πομπή. Ο παπάς έμπαινε στο δωμάτιο που ήταν ο νεκρός με το θυμιατό του, τον

«διάβαζε» και η νεκρική πομπή ξεκινούσε, με κλάματα των οικείων. Μπροστά πήγαιναν δυο γυναίκες, που κουβαλούσαν η μία ένα ταψί με σιτάρι βρασμένο και η άλλη μια κανίστρα με κομμάτια ψωμιού (κόλυβα). Ακολουθούσε αυτός που μετέφερε το κάλλυμα της κάσας, ο παπάς, τα παιδιά με τα εξαπτέρυγα, η σορός του νεκρού, πάνω στους ώμους τεσσάρων ανδρών, οι οικείοι, οι συγγενείς, οι χωριανοί. Στην εκκλησία του νεκροταφείου ψέλνονταν η Νεκρώσιμος ακολουθία, που, άκρως συγκινητική, τέλειωνε με το «δεύτε τελευταίον ασπασμόν...». Ασπάζονταν το νεκρό οι δικοί του δίπλα στον ανοιχτό τάφο κι η κάσα έκλεινε. Μετά την ενταφή, κατά την οποία θρηνούσαν σπαραξικάρδια οι γυναίκες, μοιράζονταν σε όλους τα κόλυβα (βρασμένο σιτάρι και ψωμί). Στο σπίτι της οικογένειας του απελθόντος γύριζαν συγγενείς και παρακάθονταν σε τραπέζι για να συγχωρέσουν το μακαρίτη ή τη μακαρίτισσα. Παρήγορα λόγια ήταν: «Αιώνια η μνήμη», «Συχωρεμένος(η)», «Ζωή σε λόγον σου» κ.α.

Πρός τιμή των νεκρών εκτελούνταν μνημόσυνα στις 3, 9 και 40 μέρες, στο εξάμηνο και στο χρόνο από το θάνατό τους. Κατά την τελετή του μνημόσυνου πήγαιναν στην εκκλησία ψωμί καθαίο και βρασμένο σιτάρι να «λειτουργηθούν» και να μοιραστούν στους εκκλησιαζόμενους. Ένα ποσοστό έστελναν στις φτωχές οικογένειες. Οι γυναίκες μοιρολογούσαν πάνω στους τάφους. Υστερά από πέντε - επτά χρόνια άνοιγαν τους τάφους, συγκέντρωναν τα κόκκαλα και τα έβαζαν ξανά στους τάφους γιατί κοιμητήριο δεν υπήρχε στο χωριό.

ΓΙΟΡΤΕΣ - ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

Οι γιορτές και τα πανηγύρια καταγράφονται στη Μονογραφία μας κατά χρονολογική σειρά, αρχίζοντας από την 1η του έτους.

Αγιοβασιλιάτικα...

Τις πρώτες ώρες μετά τα μεσάνυχτα της Πρωτοχρονιάς, όσοι είχαν ζώα πήγαιναν στους τσοπαναράιους, έξω στα καλύβια (μαντριά), με τις πίττες, λαγγίτες και κουλούρα (μπογάτσα), ψημένη στο ταψί. Μπαίνοντας στην καλύβα εύχονταν «Καλή Χρονιά» και μ' ένα ξύλο ανακάτευαν τη φωτιά λέγοντας: «Να χιλιάσουν (αν είχε λιγότερα). «Αρνιά, κατσίκια, θηλυκά, γρόσια και φλουριά πολλά...». Μετά έπαιρναν την μπογάτσα και την «κυλούσαν» (την αμολούσαν) στο μαντρί μέσα στα γιδοπρόβατα.

Το μεσημέρι σε κάθε σπίτι, «κόβονταν» η Βασιλόπιττα, σε τόσα τεμάχια όσα τα μέλη της οικογένειας. Καθένας τρώγοντας το κομμάτι του, αδημονούσε να βρεί το «χρυσό» νόμισμα (σε μερικές οικογένειες υπήρχαν και τέτια). Ο τυχερός που το έβρισκε, σηκωνόταν όρθιος, πηδούσε, χόρευε, το έπαιζε στην παλάμη του χαρούμενος, σίγουρος πως... όλα θα παν καλά γι' αυτόν στην καινούργια χρονιά!

Καρναβάλια

Τα καρναβάλια («Μπουμπασάρια») σημειώνονταν την 1η του Γενάρη, όπως και στα γύρω χωριά. Στη Ζέρμα γιορτάζονταν έτσι:

Ομάδα νεαρών από 5-8 άτομα, είχε ένα φουστανελλοφόρο, με μαχαίρια, κουμπούρια, τσαπράζια στο σελάχι με κυπριά και κουδούνια κρεμασμένα στο σώμα του. Ένας καλοντυμένος παρίστανε το... γιατρό. Ο τρίτος — γαμπρός. Ο τέταρτος νύφη (αμούστακος βέβαια). Άλλοι — γέρος, γριά, διακονιάρης κλπ. Όλοι με τυλιγμένα πρόσωπα, όταν δεν είχαν προσωπίδες.

Άλλη ομάδα αποτελούνταν βασικά από τρεις: ένας ντυμένος με δέρμα χοντρού ζώου, («αρκούδα»). Ο δεύτερος - αρκουδιάρης και ο τρίτος - τσιγκάνος, που «μάντευε τη μοίρα».

Μεγάλη προετοιμασία γινόταν για όλα αυτά. Μετά τη λειτουργία, οι «καρνάβαλοι» ξεκινούσαν την περιοδεία τους — γλέντι τρικούβερτο από τον Κάτω μαχαλά, περνώντας σπίτι το σπίτι, όλο το χωριό. Μπροστά πήγαινε η πρώτη ομάδα. Εμπαι-

ναν μέσα στο κάθε σπίτι, έλεγαν τα κάλαντα, χόρευαν, κουτσόπι-
ναν. Εξαφνα ο φουστανελλάς έπεφτε στο πάτωμα «του πεθαμού». Ο...
γιατρός, που τον εξέταζε ζητούσε ένα ποτήρι να πιεί ο
άρρωστος το φάρμακο, ένα στρογγυλό κουφέτο, δήθεν χάπι... Ο
νοικοκύρης του σπιτιού ζητάει κι αυτός «φάρμακα» από το
γιατρό και πληρώνει γι' αυτά σε είδος - κρέας, κρασί, βούτυρο,
τυρί κλπ. Όλα τα «λάφυρα» τα συγκέντρωναν στους τροβάδες,
που κουβαλούσαν μαζί τους και τα άφηναν στο σπίτι που θα
γινόταν το κοινό γλέντι, το βράδι. Η «νύφη» φιλούσε χέρια
ακατάπαυστα και έπαιρνε γι' αυτό νομίσματα...

Η δεύτερη ομάδα διασκεδάζε τους χωριανούς με τους χο-
ρούς και τα νούμερα της «αρκούδας» με συνοδεία ενός ντεφιού ή
άδειου γαζοντενεκέ. Κάποτε η «αρκούδα» θύμωνε, δε χόρευε... Μ'
ένα, όμως, ζαχαράτο, που της έδινε ο «αρκουδιάρης», συνέχιζε τα
νούμερά της. Όταν νευρίαζε από τα πειράγματα των παιδιών,
ορμούσε απάνω τους και κείνα έτρεχαν καταφοβισμένα. Το βράδι
όλοι οι χωριανοί συνέχιζαν το γλέντι με εξαιρετικό κέφι. Φαγητά
και ποτό υπήρχαν με το παραπάνω — τα είχαν συγκεντρώσει οι
δύο ομάδες των «καρνάβαλων».

Τα Θεοφάνεια

Τη μέρα των Φώτων, 6 του Γενάρη, μετά τη λειτουργία,
πολλοί έπαιρναν από μιá εικόνα, προσφέροντας στην εκκλησία
κάτι και μαζί με τον παπά και όλους σχεδόν τους κατοίκους του
χωριού, εν πομπή, πήγαιναν στη βρύση. Εκεί ένα μεγάλο καζάνι
ήταν γεμάτο νερό. Ο παπάς βουτούσε στο νερό ένα Σταυρό και
μιá τούφα κλωνάρια από βασιλικό. Ευλογούσε το νερό και με
τον βασιλικό ράντιζε τον καθέναν που περνούσε να φιλήσει το
Σταυρό, ψέλνοντας το «Εν Ιορδάνη Βαπτίζομένου σου Κύριε...». Ο
νοικοκυρές γέμιζαν μπουκάλια με νερό από το καζάνι για
«αρρωστικό», ή να ραντίζουν μ' αυτό τα ζώα, τα δένδρα κτλ. να
μην «αρρωσταίνουν» κι' αυτά. Το απόγευμα γινόταν χορός στο

κέντρο, στην πλατεία της εκκλησίας. Την άλλη μέρα γιόρταζαν τον Αϊ Γιάννη τον Πρόδρομο, επισκέπτονταν όλους τους Γιάννηδες, στα σπίτια τους, μεταφέροντας τις ευχές τους. Σε πολλά σπίτια γινόταν και γλέντι, ακόμα και με οργανοπαιχτες.

Οι Απόκριες

Η Κυριακή των Απόκρεω, καθώς και η Κυριακή της Τυροφάγου, θεωρούνταν μεγάλες γιορτές. Την πρώτη μαγειρεύαν το τελευταίο κομμάτι κρέας από τον παστουρμά και μετά απόκρευαν. Της Τυροφάγου οι γυναίκες έφτιαχναν τυρόπιττες με πολλά φύλλα (πετουρόπιττα), μπουρίκι και σαραγλί. Την παραμονή πήγαιναν στην εκκλησία λειτουργίες για τις... ψυχές των νεκρών. Τις μέρες αυτές, κατά τα χριστιανικά έθιμα, έπρεπε να γίνεται «άφεσις αμαρτιών», δηλαδή να αλληλοσυγχωρούνται, όσοι είχαν «χαλασμένες σχέσεις», από οποιαδήποτε αιτία. Και εδώ που τα λέμε, το τηρούσαν το έθιμο αυτό οι Ζερμιώτες, έδειχναν πνεύμα ανωτερότητας. Μόλις αντάμωναν δυό τσακωμένοι, προσπαθούσαν ποιος θα μιλήσει πρώτος στον άλλον. Και ο... πάγος έσπαγε. Ευχόταν ο ένας στον άλλο «Καλή σαρακοστή» (ή νηστεία των 50 ημερών) και οι διαφορές παραμερίζονταν, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, που η «έχθρα» είχε βαθύτερα αίτια. Συνήθως 2-3 οικογένειες απόκρευαν μαζί, σ' ένα τραπέζι, όπου απαραίτητα υπήρχε γάλα και γαλοτύρι.

Τις Αποκριές οι καρνάβαλοι αποτελούνταν από δυό άτομα — Γέρος και Γρηά. Τις περισσότερες φορές, το ρόλο του Γέρου τον υποδυόταν γυναίκα και της Γρηάς — άνδρας. Στα σπίτια που πήγαιναν χόρευαν, αστειεύονταν, με προσοχή όμως, να μην «προδοθούν» από τη φωνή.... Επίσης πήγαιναν στις «φωτιές», που άναβαν στο ύπαιθρο τα παιδιά, κέδρα, τα οποία κουβαλούσαν από μιά βδομάδα πριν και με συναγωνισμό (άμιλλα) ποιανών η φωτιά θα είναι μεγαλύτερη και για ποιά θα μιλούν την άλλη μέρα στο σχολειό και στο χωριό. Γύρω στις «φωτιές» στηνόταν χορός με το τραγούδι κυρίως του... Νικόδημου:

— Δες μας τις Νεκρές,
 ή να ή μίτ' απ' κείνες
 — Πέρα και σε κείν' τη μέρα
 να μάλι βίαν ή βίαν,
 — Πέρα και γα απ' απ
 και με βίαν ή πάλι...

Κάποτε οι «φασίς» κρετούσαν ως το πρωί της Καθαρόει-
 τρας. Ορισμένα δεν κοιμόνταν καθόλου, για να ...καταβροχθί-
 σουν όλα τ' απομνημόνια... (τα μολύβια), γιατί, μια και δεν...
 κοιμήθηκαν, συνεχίζουν γι' αυτούς η κρετούμενη μέρα... Τη
 νηστεία την ανέβαλαν προσωρινά ή μάλλον για όλη την περίοδο
 της Σαρακοστής.

25 Μάρτη

Εθνική γιορτή

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου

Μεγάλη γιορτή. Δείχνει... — Εθνική και θρησκευτική.
 Μετά τη λειτουργία, στην εκκλησία της εκκλησίας γίνονται δεξί-
 λια και ομιλία για... Δείχνει από τους μαθητές της
 του σχολείου και... (παιχνίδια, γιορτή, θυσία
 κά ούτως). Το... τα σχολαρχία γίνονται παρτί με κεντά
 και... να να κεντράνε τα είδη, τις γιορταστικές και
 τα...
 «Φαίνεται είδη και γιορταστικές...»

...απολαύει το... απολαύει «πρόγραμμα των απομνημόνια αρ-
 τιστών, που ταξινομούνται επίσης να γυρίσουν και στα άλλα του
 γιορτή.

Το Πάσχα

Το Πάσχα το παρήμερο όλα γιορταστικά μικρά μεγάλα.
 Τίλωση ή νηστεία, άρχι ή γιορταστικότητα. Κάποτε
 μέρα αγία, κι' όλας γιορταστικά σε κεντράνε παρήμερο...

ζεύονταν στο χωριό. Τα αυγά τα έβαφαν κόκκινα με μπαμπάκι, τη Μεγάλη Πέμπτη. Οι γυναίκες ζύμωναν ψωμί ρουφτένιο (από ρεβύθι) και η κουλούρα είχε ένα κόκκινο αυγό στο κέντρο. Πολλές γριές τη Μεγάλη Πέμπτη το βράδι και τη Μεγάλη Παρασκευή φύλαγαν τον Επιτάφιο ώσπου να γίνει η περιφορά του και να ψαλούν τα Εγκώμια.

Το Μέγα Σάββατο — μέρα ετοιμασίας για το Πάσχα. Ολα τα φαγητά ετοιμάζονταν χωρίς, βέβαια, να τα «δοκιμάσουν».

Τα μεσάνυχτα προς την Κυριακή χτυπούσαν χαρμόσυνα οι καμπάνες. Ολοι, με τις λαμπάδες στα χέρια, καλοντυμένοι πήγαιναν στην εκκλησία. Καθένας προσπαθούσε τη μέρα αυτή να δείξει την οικονομική του κατάσταση. Όταν ο παπάς πρόβαλε στην Ωραία Πύλη, κρατώντας τρεις σταυρωτές αναμμένες λαμπάδες και έψελνε βροντόφωνα το : «Δεύτε λάβετε φως», όλοι άναβαν τις λαμπάδες τους και η εκκλησία έπλεε μέσα σε άπλετο φως από εκατοντάδες λαμπάδες. Στο τέλος της λειτουργίας πολλοί μεταλάβαιναν. Βγαίνοντας από την εκκλησία οι χωριανοί αγκαλιάζονταν, φιλιούνταν με τα «Χριστός Ανέστη» — «Αληθώς ανέστη». Γρήγορα, όμως, έφευγαν για τα σπίτια τους όπου τους περίμενε λουκούλειο πρόγευμα.

Στο τραπέζι «τσούγκριζαν» τα κόκκινα αυγά τα μέλη της οικογένειας μεταξύ τους για να διαπιστώσουν ποιός είναι ο πιό, «γερός» μιά και δεν έσπαγε τ' αυγό του... Κι' αν τύχαινε να είναι της 90χρονης γιαγιάς, ξέσπαγαν σε γέλια και τη φιλούσαν με αγάπη ενώ εκείνη τους γέμιζε ευχές. Εξω στους δρόμους, για πολλές μέρες, αντί για καλημέρα, χαιρετούνταν με τα «Χριστός Ανέστη» — «Αληθώς ανέστη!». Το απόγευμα είχε δεύτερη λειτουργία και, μετά απ' αυτή, άρχιζε χορός στο Μεσοχώρι.

Τη δεύτερη μέρα του Πάσχα η λειτουργία γινόταν στην εκκλησία του Μοναστηριού. Παλαιά, όταν το Μοναστήρι ήταν πλούσιο, ο ηγούμενος παρέθετε γεύμα σε όλους τους προσκυνητές. Στο Μοναστήρι χόρευαν μιά-δυό ώρες και το γλέντι συνεχιζόταν το απόγευμα στο χωριό.

—23 ΑΠΡΙΛΗ: ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η λειτουργία γινόταν στο ομώνυμο παρεκκλήσι. Τη μέρα

αυτή συνάπτονταν οι νέες συμφωνίες με τους τσοπαναραίους και τους γελαδάρηδες, εξάμηνες ως το Αϊ-Δημήτρη ή χρονικής.

—21 ΜΑΗ: ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ

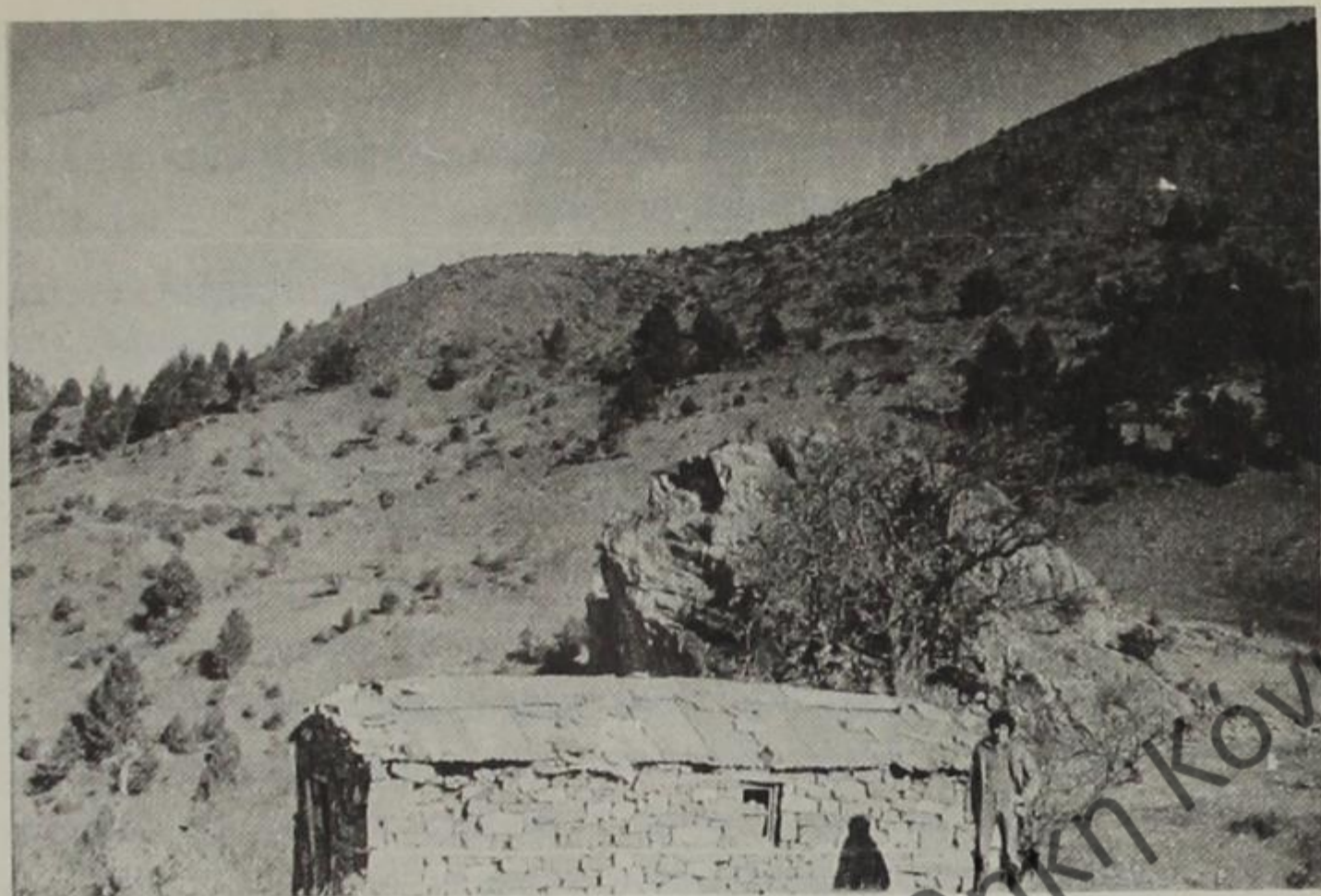
Γιορτή θρησκευτική, αλλά και μέρα των κτηνοτρόφων, γιατί έβαζαν μπρος τις στρούγγες.

—24 ΙΟΥΝΗ — ΑΪ-ΓΙΑΝΝΗΣ, Ο ΡΙΓΑΝΑΣ

Η γιορτή άρχιζε από το βράδι της παραμονής. Οι κοπέλλες έπαιζαν τον Κλήδονα. Μαζεύονταν στην κεντρική βρύση και τραγουδούσαν. Σ' ένα μαστραπά με νερό έριχνε μέσα η κάθε μιά ένα ασημένιο αντικείμενο(δαχτυλίδι, σκουλαρίκι, κουμπί...). Τη στιγμή που στο μαστραπά έβαζαν κάθε αντικείμενο τραγουδούσαν: «Το τίνος είναι ο Κλήδονας (έλεγαν το όνομα της κοπέλλας, στην οποία ανήκε το αντικείμενο), να βγουν λευκά και παστρικά...». Αφού τέλειωνε αυτή η διαδικασία, μιά κοπέλλα έπαιρνε το μαστραπά και κρυφά πήγαινε και τον άφηνε σε μιά κυδωνιά. Το πρωί όλες μαζί μάζευαν λουλούδια, ιδιαίτερα «Γιαννάκια» έξω από το χωριό. Γυρίζοντας, κατά το μεσημέρι, κατευθύνονταν με τραγούδια στην εκκλησία, όπου άφηναν ένα στεφάνι από λουλούδια. Υστερα πήγαιναν στη βρύση. Η κοπέλλα που είχε κρύψει το μαστραπά, τον έφερνε και με διάφορα αστεία, έπαιρνε η κάθε μιά το αντικείμενό της. Αν «άσπριζε» δοκίμαζε μεγάλη χαρά. Αν «μαύριζε» — στενοχώρια.

— 30 ΙΟΥΝΗ - ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ: Γιόρταζαν τη μέρα αυτή με μεγάλο ενθουσιασμό. Είχαν γυρίζει οι μαστόροι από τα ταξίδια. Γινόταν γλέντι τρικουβερτο στην πλατεία του χωριού.

— 20 ΙΟΥΛΗ - ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ: Ολοι οι χωριανοί πήγαν στο παρεκκλήσι του Αϊ-Λιά, στο ύψωμα πάνω από το χωριό, να παρακολουθήσουν τη λειτουργία. Μαζί τους έπαιρναν τρόφιμα για γεύμα. Μετά τη λειτουργία στηνόταν χορός (με «όργανα») στο ίσιωμα έξω από το παρεκκλήσι. Μετά πήγαιναν στο Κεφαλόβρυσο και γευμάτιζαν, πίνοντας κρουσταλλένιο νερό. Μερικοί γευμάτιζαν στου Τσουμάνη το πηγάδι (βρύση), που είναι κοντά στο παρεκκλήσι και έχει το πιό καλό

Το εξωκκλήσι Προφήτης Ηλίας

νερό, κρύο, χωνευτικό και ελαφρό, που ζυγίζει η οκά 300 δράμια(!).

— 1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ — Αποκρηές για το Δεκαπενταύγουστο. Οι γυναίκες έφτιαχναν πήτες και άλλα νόστιμα φαγητά, τα οποία πήγαιναν στα χωράφια στο θέρο.

— 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ — ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ:

Η γιορτή (πανηγύρι) γινόταν στο Μοναστήρι «η Κοίμησις της Θεοτόκου». Δυό μέρες κρατούσε η γιορτή αυτή. Την παραμονή φέρναν στο σπίτι το σφαχτό, που πολλοί το έψηναν στο πανηγύρι. Συνήθως κρατούσαν «μανάρια» (αρνί ή κατσίκι), τα οποία ακολουθούσαν τους νοικοκυραίους στη δουλιά, τα ξέκοβαν δηλαδή από το κοπάδι και τα έτρεφαν καλύτερα. Στο Μοναστήρι αυτό πήγαιναν προσκυνητές (στο πανηγύρι) και από τα άλλα χωριά.

Το πρωί της 15 Αυγούστου, ντυμένοι όλοι (μικροί και μεγάλοι) τα γιορτινά τους, κατέβαιναν, οικογενειακώς στο Μοναστήρι. Μετά τη λειτουργία, στην αυλή του Μοναστηριού πήγαινε

«δίπλες» ο χορός για μιάμιση — δυό ώρες, μετά όλοι γύριζαν στο χωριό. Φτάνοντας κοντά στα σπίτια «χτυπούσαν τις μύτες» οι μυρουδιές απ' τα ψητά, τα σπληνάντερα, τα κουκουρέτσια που τα ετοιμάζαν «ειδικοί» της κάθε οικογένειας.

Στα τραπέζια πρώτοι μεζέδες ήταν το σπληνάντερο και το κουκουρέτσι. Σε συνέχεια πήττες, ψητό κρέας της σουβλας. Απαραίτητα ρακί, κρασί. Το γλέντι αυτής της μέρας δεν είχε όμοιό του, γιατί βρισκόνταν όλοι οι άνδρες στο χωριό. Απ' τους καλύτερους χορευτάδες διακρίνονταν ο Γιάννης Γ. Τσάγκας (ο γιός τσ' Γούλενας) με τον «Οσμάν Τακά», που τον χόρευε στα...νύχια, που λένε. Ο Μιχάλης Γ. Τσάγκας, ντυμένος φουστάνελλα, μαντύα και σκούφο, τελετινένια τσαρούχια με μαύρη φούντα (τσάμικα), χόρευε κλέφτικο, τσάμικο κι' έμοιαζε «κλέφτης» της παλιάς εποχής. Επίσης τ' αδέρφια Ηλίας και Νάκος (Γιάννης) Αν. Παπαδημητρίου, που χόρευαν τέλεια τον τσάμικο της ξενητείας και ο Θωμάς Παγούνης (Γκουψίνας) την «Καραγκούνα». Ο Γιάννης Σπ. Μήτσης, χόρευε καμαρωτά, τ' αδέρφια Γιάννης και Φίλιππας Τσάγκας διακρίνονταν με τα περιφρημα «τσαλιμάκια» στο χορό, ο Αχιλλέας Ντέμος διέπρεπε τα προπολεμικά χρόνια στο «Χορό της νύφης», και άλλοι. Οι πιο πολλοί χόρευαν το χορό με την ονομασία «Ζερματινός».

— 26 ΟΧΤΩΒΡΗ — ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Αυτή τη μέρα γιόρταζε η εκκλησία του χωριού «ο Άγιος Δημήτριος». Όλες οι οικογένειες πήγαιναν προσφορές (λειτουργίες) στον παπά κι' όποιος είχε τ' όνομα Δημήτρης, η σύζυγος ή η μητέρα πήγαιναν με «ύψωμα» (μεγάλη προσφορά και σιτάρι βρασμένο) για να το «σηκώσει» ο παπάς, ο οποίος, αφού το ευλογούσε, και το ξαναπήγαιναν στο σπίτι. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή πρόσφερε τη μέρα αυτή ρακί και λουκούμι σε κάθε εκκλησιαζόμενο από τα έσοδα της εκκλησίας. Μετά τη λειτουργία σχηματίζονταν παρέες από 10-15 και περισσότερα άτομα και ομαδικά, με τραγούδια, επισκέπτονταν τους εορτάζοντες, για να τους ευχηθούν «χρόνια πολλά». Αυτό γινόταν σε κάθε ονομαστική γιορτή. Εκεί τους φίλευαν ρακί, σταφίδες, λαγγίτες κι άλλα.

Ένα καλό έθιμο που είχαμε ήταν το ότι, αν, ιδιαίτερα τις

γιορτές, υπήρχε ξένος ή περαστικός στο χωριό, έπρεπε να φιλοξενηθεί οπωσδήποτε από κάποιον.

Το απόγευμα χόρευαν όλοι οι χωριανοί στην κεντρική πλατεία.

Τη μέρα αυτή γίνονταν οι συμφωνίες με τους τσοπαναραίους και γελαδαραίους.

— 30 ΝΟΕΜΒΡΗ — ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ

Όλες οι οικογένειες έβραζαν από την προηγούμενη μέρα «σπορίδια» (καλαμπόκι με λίγο στάρι, ρεβύθια, κουκιά).

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Οι προετοιμασίες άρχιζαν από τις 23 Δεκέμβρη. Οι γυναίκες έφτιαναν κουλούρες. Όσοι δεν είχαν σφάξει το γουρούνι, το έσφαζαν. Τη νύχτα φτιάχναν λαγγίτες στη γάστρα ή σε πλάκα (πέτρινη), που τις λέγαν «τα σπάργανα του Χριστού». Τις άλειφαν με μέλι ή με ζάχαρι. Άλλοι τις ζεματούσαν με σκορδαλιά και τις έκοβαν τετραγωνάκια στο ταψί.

Την παραμονή των Χριστουγέννων τα σχολαρούδια, και τα πιό μικρά, ετοιμάζαν τζιουμπανίκες (μπαστούνια) για τα ΚΑΛΑΝΤΑ (Κόλιεντα). Τις έφτιαναν οι τσοπαναράιοι από ξύλο κρανιάς. Στο κάτω άκρο είχαν μιά διχάλα για να κρατιούνται οι κουλούρες που τους πρόσφεραν στα σπίτια που επισκέπτονταν και τραγουδούσαν τα Κάλαντα. Πάντα άρχιζαν από τον Κάτω μαχαλά:

*«Χριστούγεννα πρωτούγεννα
στερνή γιορτή του χρόνου...»*

Έτσι έλεγαν μόλις έμπαιναν σε κάθε σπίτι. Όλες οι νοικοκυρές τους έδιναν κουλούρια, καρύδια, σταφίδα, ό,τι είχαν. Αλίμονο αν καμιά «τσιγγούνα» νοικοκυρά δεν άνοιγε την πόρτα. Χαλούσε ο κόσμος από τα χτυπήματα με τις «τζουμπανίκες» ν' ακούσει όλο το χωριό, ώσπου αναγκαζόταν ν' ανοίξει και τότε άκουγε αρνητικά τραγούδια... Στην πλατεία του χωριού, αφού περνούσαν όλα τα σπίτια, συγκεντρώνονταν, χόρευαν και μετά πήγαιναν στα σπίτια τους.

Τα Χριστούγεννα, όπως και το Πάσχα, τα περίμεναν με χαρά μικροί, μεγάλοι. Στις 25 Δεκέμβρη, τρεις ώρες πριν να φέξει, χτυπούσαν οι καμπάνες. Ολοι ντυμένοι τα «καλά» τους πήγαιναν στην εκκλησία. Επιστρέφοντας στα σπίτια τους προγευματίζαν με τηγανιτό χοιρινό κρέας. Το γεύμα συνηθιζόταν ο παστουρμάς με τραχανά ή μπλιγούρι. (Αυτή την εποχή σπάνια βρισκόταν στο χωριό φρέσκος κρέας). Το απόγευμα χορός με μουσικά όργανα στην πλατεία. Τα κορίτσια χόρευαν ξέχωρα, στ' αλώνια, τραγουδώντας. Την επομένη, η λειτουργία γινόταν στο Μοναστήρι, όπου στηνόταν χορός στην αυλή και το απόγευμα συνεχιζόταν στην πλατεία του χωριού.

— 31 ΔΕΚΕΜΒΡΗ — ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

Οι γυναίκες έπλαθαν λεπτά πέτουρα (φύλλα) για τις πίττες που ετοιμάζαν για τους τσοπαναράιους και για την οικογένειά. Εφτιαχναν και τη «Βασιλόπιττα», λαγγίτες, μαγείρευαν. Την πρώτη λαγγίτα την κρατούσαν για την «αρκούδα». Πριν το φαγητό την έρριχναν στην αυλή λέγοντας: «Σε ταΐζω, αρκούδα, για να μην κάνεις ζημιά, όλο το νέο χρόνο, στα ζώα και στα καλαμπόκια».

Προλήψεις

— Τη μέρα της Πρωτοχρονιάς, ως που να τελειώσει η λειτουργία στην εκκλησία, δεν πήγαιναν σε άλλο σπίτι. Οποιος πρωτοπήγαινε, εξέταζαν αν είναι «τυχερός» ή γρουσουζης».

— Του Αγίου Τρύφωνα, δεν έπιαναν οι γυναίκες βελόνι. Δεν τρυπούσαν τίποτε για να μην τρυπουν τα ποντίκια τα αμπάρια και άλλα πράγματα.

— Την 1η του Μάρτη, στα χέρια των παιδιών έδεναν χρωματιστές κλωστές («Μάρτηδες») για να μην τα «μαυρίσει» ο Μάρτης... Τις κλωστές τις έβγαναν στις 9 του Μάρτη και τις κρεμούσαν σε μία κρανιά με την ευχή: «νά' ναι τα παιδιά γερά, σαν ετούτη την κρανιά».

Οι γρηές την 1η Μάρτη παρακολουθούσαν ποιός πήγε πρώτος στο σπίτι τους, αν είναι «τυχερός» ή αντίθετα.

— ΠΡΩΤΑΠΡΙΛΙΑ

Οπως σε όλη την Ελλάδα, και στη Ζέρμα προσπαθούσαν να γελάσει ο ένας τον άλλο.

ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

Το καλοκαίρι, όταν είχε μεγάλη ξηρασία και τα σπαρτά κινδύνευαν, μαζεύονταν κάμποσα κορίτσια, μιά Κυριακή πρωί, και φτιάχναν την «Παπαρούνα». Τύλιγαν, δηλαδή, ένα κορίτσι με μακριά χόρτα, με βούρλα, έτσι που να μην φαίνεται καθόλου ούτε το πρόσωπο, ούτε το σώμα του και γύριζαν στα σπίτια τραγουδώντας την «παπαρούνα»:

*«Παπαρούνα περπατάει
το θεό παρακαλάει
γιά να βρέξει μιά βροχή
και η γη μας να σωθεί...»*

Η κάθε νοικοκυρά κατάβρεχε με λίγο νερό την «Παπαρούνα» και πρόσφερε ό,τι είχε — κρέας, βούτυρο, τυρί, με τα οποία το βράδυ στρώναν τραπέζι και γλεντούσε η νεολαία.

Ο «Χάσκαρος»

Τις μεγάλες αποκριές, μετά το δείπνο, στο χωριό έπαιζαν το παιχνίδι του Χάσκαρου: Ένα αυγό σφιχτοβρασμένο το τρυπούσαν με μεγάλη βελόνα και το κρεμούσαν σε μιά ρόκα. Ο μεγαλύτερος της οικογένειας το κουνούσε μπροστά στο στόμα του καθένα τρεις φορές. Εκείνος προσπαθούσε να «χάψει» το «Χάσκαρο» — το αυγό. Μα δεν ήταν εύκολο, γιατί μιά χτυπούσε στα δόντια, μιά στη μύτη, ενώ όλοι γελούσαν. Αφού περνούσαν όλα τα μέλη της οικογένειας τη σειρά τους, και ο πατέρας, ξανάρχιζαν από την αρχή ώσπου ο πιό «πονηρός» κατάφερνε και

έχαφτε το «Χάσκαρο». Υστερα καίγαν το σχοινί, που ήταν δεμένο το αυγό, λέγοντας:

«σιτάρια, καλαμπόκια, ρόβη, κριθάρια

— γεμάτα τ' αμπάρια...»

Αν το σχοινί καιγόταν πολύ ώρα, η σοδειά θα ήταν πλούσια.

— Γιόρταζαν επίσης τον **Αη Μόδιστο** — γιορτή των ζώων. Οι νοικοκυρές φτιάχναν ένα πιτάρι, 8ρι σχήμα, το διάβαζε ο παπάς κι' έδιναν σ' όλα τα ζώα να φάνε από μιά ψίχα.

— Την τελευταία νύχτα του χρόνου (31 Δεκέμβρη προς 1η Γενάρη) οι Ζερμιώτες μάζευαν σπόρια από τα παχνιά των ζώων. Κάθονταν όλα τα μέλη της οικογένειας γύρω στη γωνιά, στο τζάκι, άνοιγαν μιά γούρνα στη φωτιά, παραμερίζοντας τη στάχτη, και βάζαν εκεί 2-3 σπόρια, τα οποία όριζαν για ποιόν είναι. Όταν τα σπόρια ψήνονταν και πετούσαν με κρότο προς διάφορες κατευθύνσεις, αν αυτός που είχαν ορίσει τ' όνομά του ήταν αγόρι, έλεγαν, παρακολουθώντας προς τα πού σκόρπισαν τα σπόρια, από ποιιά γειτονιά θα είναι η μέλλουσα σύζυγός του, για τα κορίτσια — ο σύζυγος. Για τα άλλα μέλη της οικογένειας έκαναν άλλες προφητείες.

Παραμύθια

Τα παραμύθια του παπού και της γιαγιάς και άλλων μελών της οικογένειας διασκεδάζαν και νουθετούσαν τις χειμωνιάτικες, ιδιαίτερες νύχτες, όταν οι γυναίκες έγνεθαν, ύφαιναν, έπλεκαν, μπάλωναν, ενώ οι άνδρες έφτιαχναν τσαρούχια, ξύλινα κουτάλια και άλλα είδη. Τα μικρά δεν αποκοιμούνταν, αν δεν άκουγαν ένα παραμύθι.

Τα παραμύθια τα παρακολουθούσαν και οι μεγάλοι, όταν, βέβαια, ο παραμυθάς ήταν τεχνίτης στην αφήγηση. Οι φοβεροί δράκοι, τα μεγάλα και φαρμακερά φίδια και τα άλλα «στοιχειά» της φύσης αποτελούσαν συνήθως θέματα των παραμυθιών.

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ

«ΚΟΥΚΟΣ-ΑΝΕΜΟΣ»

Ο ένας από τους δυό παίχτες κρύβει στο χέρι του (στη γροθιά) ένα καρύδι ή κάστανο. Υστερα προτείνει και τα δυό χέρια του (κλεισμένα σε γροθιές) και απαιτεί να βρει ο άλλος που είναι ο Κούκος και που ο άνεμος... Αν έβρισκε τον Κούκο, τότε έκανε αυτός το ίδιο στον αντίπαλο. Αν δεν το έβρισκε 10 φορές, του έδεναν τα μάτια και ανάμεσα από μισοσβησμένα κάρβουνα έπρεπε να βρει τον Κούκο ένα κάστανο. Ωσπου να τον βρει καίγονταν ελεφρά τα δάκτυλά του από τα μισοσβησμένα κάρβουνα, ενώ οι άλλοι διασκέδαζαν.

ΣΟΦΕΣ-ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ

- Η μνήμη είναι ο θησαυρός του μυαλού.
- Οποιος έχει γνώση κάνει οικονομία στα λόγια.
- Ντροπή δεν ειν' καμιά δουλιά, ντροπή είναι η τεμπελιά.
- Η πείρα είναι παγκόσμια μητέρα της επιστήμης.
- Τα λίγα λόγια είναι καλύτερα, παρά η πολυλογία.
- Η συγχώρηση είναι πιο δυνατή από την εκδίκηση.
- Όλες οι ενοχές τιμωρούνται στη γη.
- Το παράδειγμα είναι το καλύτερο δίδαγμα.
- Μιά άχρηστη ζωή είναι ένας πρόωρος θάνατος.
- Η αναβολή είναι ο κλέφτης του χρόνου.
- Το καλό όνομα είναι καλύτερο από τον πλούτο.
- Δεν υπάρχουν άνθρωποι που να τα ξέρουν όλα.
- Το μεθύσι κι η καταστροφή είναι ένα πράγμα.
- Η τιμή δεν έχει απόχρωση.
- Είναι προτιμότερο να φθείρεσαι, παρά να σκουριάζεις.
- Η επιμέλεια είναι μητέρα της καλής τύχης.
- Η ομορφιά δίχως χάρη ειν' αγκίστρι δίχως ψάρι.
- Αν ήξερε η νιότη... Αν μπορούσαν τα γηρατειά...
- Μη σχεδιάζεις το μέλλον από το παρελθόν.
- Να σέβεσαι τη γυναίκα, γιατί αυτή σε γέννησε.

- Υστερα από κάθε ψέμα χρειάζεται γερή μνήμη...
- Τίποτα δεν γίνεται από το τίποτα (υλισμός).
- Το σεβασμό τον χρωστάμε, την αγάπη τη χαρίζομε.
- Ο εγωισμός είναι δηλητήριο της φιλίας.
- Η φιλοχρηματία είναι η ρίζα όλων των κακών.
- Η αγάπη κατακτά τα πάντα.
- Η ζωή είναι μιὰ πάλη, όχι, όμως και πόλεμος.
- Οι απόντες έχουν πάντα άδικο.
- Ν' αγαπάς την αλήθεια, αλλά να συγχωρείς το λάθος.
- Η ελευθερία της σκέψης είναι η ζωή της φύσης.
- Τα δάκρυα είναι η βουβή γλώσσα του πόνου.
- Όλοι οι αποχαιρετισμοί πρέπει να είναι σύντομοι.
- Η αλήθεια και το λάδι πάντα επιπλέουν.
- Η υπομονή είναι η τέχνη της ελπίδας.
- Το δικό σου νύχι ξέρει που να σε ξύσει.
- Όσα ξέρει ο νοικοκύρης δεν τα ξέρει ο μουσαφίρης.
- Οποιος βιάζεται σκοντάφτει.
- Δυό γελούν — κάτι ξέρουν. Ένας γελάει — είναι τρελός.

Παροιμίες

Τι έλεγαν για τις εποχές του χρόνου:

- Μάρτης-γδάρτης-παλουκοκάφτης.
- Αν κάνει ο Απρίλης δυό νερά
κι' ο Μάης άλλο ένα,
χαρά σε κείνον το ζευγά
πόχει πολλά σπαρμένα.
- Κόττα - πίττα το Γενάρη
κόκορας τον αλωνάρι.
- Μη σε γελάσει ο βάτραχος
ή το χελιδονάκι,
αν δεν λαλήσει ο τζίτζικας
δεν είναι καλοκαιράκι.
- Το Σεπτέμβρη τα σταφύλια,
τον Οκτώβρη τα κουδούνια.

— Αν δε σπείρεις τον Οκτώβρη
λίγο στάρι θα θερίσεις.

— Χιόνι το Δεκέμβρη
χρυσάφι το καλοκαίρι.

— Χιόνι πέφτει το Γενάρη
και χαρές τον Αλωνάρι.

— Ο Φλεβάρης με νερό
κουτσός μπαίνει στο χορό.

— Ο Φλεβάρης κι' αν χιονίσει
πάλι Ανοιξ' θα μυρίσει.

Αινίγματα

Αινίγματα που λέγαν στο χωριό:

— Ανεβαίνει, κατεβαίνει και χωρίς να φάει χορταίνει,
Μοναχά στριφογυρίζει κι η κοιλίτσα του γεμίζει

Τι είναι;
(ιχθυόσκιον οΙ)

— Γύρω τριγύρω κάγκελα
Και μέσα κόρη κελαηδεί.

Τι είναι;
(αλώσα Η)

— Πηδάει σαν ψύλλος,
Δαγκώνει σαν σκύλος

Τι είναι;
(σπίθα)

— Μάνα και θυγατέρα
έχουν το ίδιο όνομα

Τι είναι;
(Ελάτ)

— Τα μακρινά μου κόντιναν,
τα δυό έγιναν τρία,
τα βουνά παιχνίστηκαν
κι ο μύλος δεν αλέθει

Τι είναι;
(Тя γέρματα)

— Ο,τι βρει το τρώει,
κι' αν βρει νερό ψωφάει.

Τι είναι;
(ψωφάει)

— Σαν περιστέρι έρχεται
σαν άνθος κατεβαίνει
σαν τον καλό διοικητή
στη χώρα πάει και μπαίνει.

Τι είναι;
(То χιόνι)

— Πράσινη μάνα
όμορφα παιδιά
τρελλά εγγόνια.

Τι είναι;
(То κήμα)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Οι Ζερμιώτες, επί τουρκοκρατίας, όπως και όλοι οι σκλαβωμένοι Έλληνες, δεν είχαν καθόλου δυνατότητες για μορφωτική και κοινωνική ανάπτυξη. Βασική αιτία η τουρκική κατοχή, αλλά και το ότι το χωριό βρισκόταν μακριά από τα κέντρα, δεν υπήρχε σχολείο, ούτε εξασφαλιζόνταν πάντοτε δάσκαλοι. Τα ελάχιστα γράμματα που μάθαιναν — λίγοι άνδρες — να διαβάζουν και να αριθμούν, τα μάθαιναν στις εκκλησίες από τους παπάδες, που και οι ίδιοι λίγα ήξεραν. Πολλοί κτηνοτρόφοι ήταν εντελώς αγράμματοι, δεν μπορούσαν ούτε την υπογραφή τους να βάλουν. Ήξεραν μόνο να αριθμούν — μάθαιναν από άλλους — ίσα να μετράνε τα ζώα που έβοσκαν...

Κοινωνική μόρφωση δεν είχαν, γιατί ελάχιστοι ήταν αυτοί που ταξίδευαν τότε και πάντα σε κοντινές περιοχές, που και κει δεν υπήρχε ακόμα κοινωνική ανάπτυξη. Αναφέρουμε μιά εύθυμη ιστορία που διηγούνταν οι γεροντότεροι, όταν αστειεύονταν στο Μισσοχώρι.

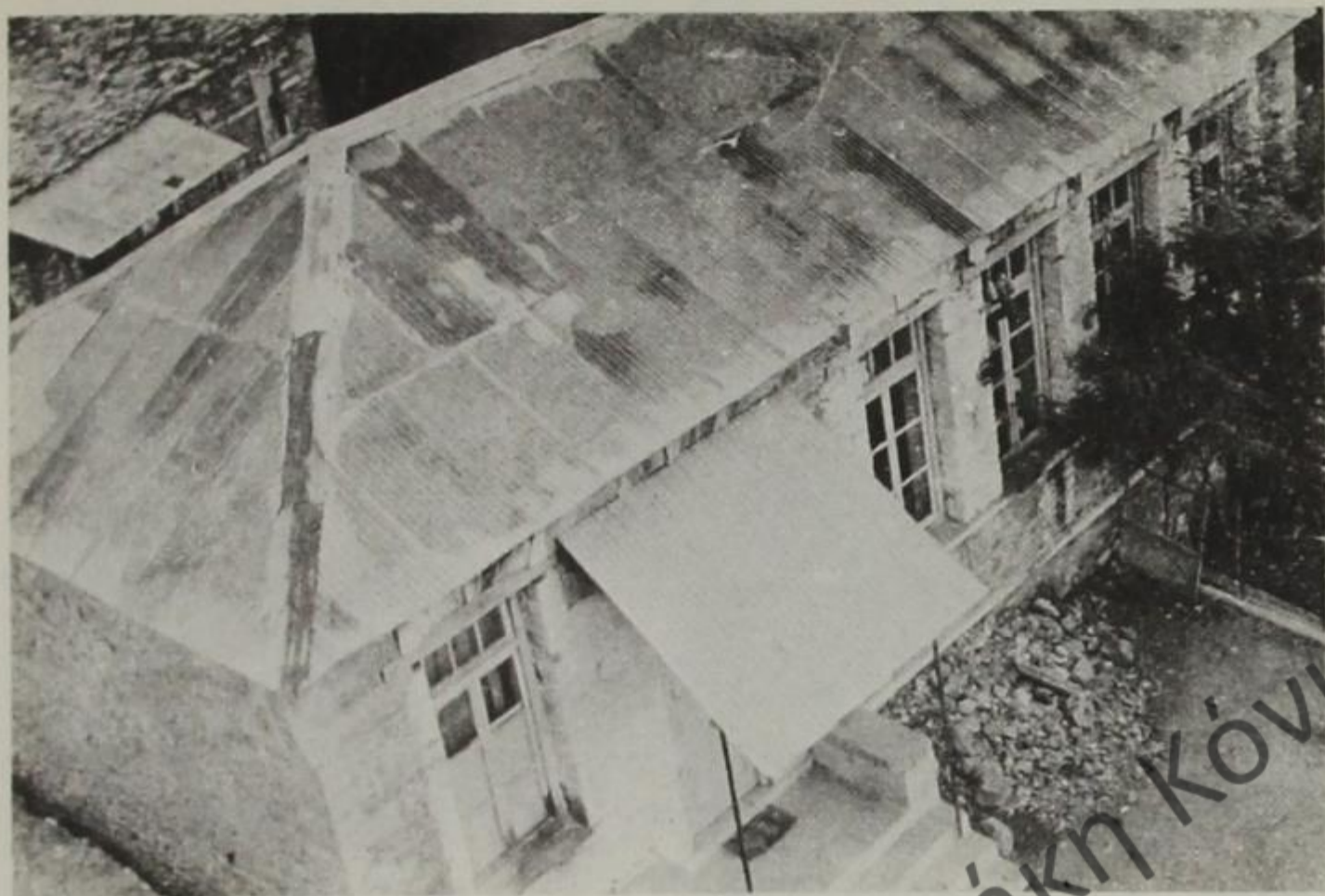
Δυό τσοπαναράιοι φύλαγαν τα κοπάδια τους στο Κουσαρτσικό. Ο Γιώργης Κουτούλας στη θέση Παλιοχώρι και ο Τσουμάνης απέναντι, στις Λίμνες. Ο πρώτος είχε πάει στο χωριό, κι' όταν από ράχη σε ράχη, έπιασαν κουβέντα, ο δεύτερος ρώτησε: —Ορέ Γιώργο, πήγες κατά το χωριό; Σαν τι γιορτιός ήταν; Κι ο Κουτούλας απαντάει: Στο χωριό ήμαν, τις γυναίκες αλλαγμένες τις είδα με τα κόκκινα φουστάνια και τις πράσινες ποδιές... Τον άγιο δεν τον έμαθα, ο Βαγιός ήταν, ο Πασχαλιός ήταν, και γω δεν ξέρω τι ήταν...

Η κοινωνική ανάπτυξη άρχισε με τα ταξίδια περισσότερων

χτιστάδων σε διάφορες περιοχές της χώρας και στο εξωτερικό, στα τέλη του 19ου αιώνα. Τότε χτίστηκε σχολειό, ήρθε δάσκαλος, που πληρωνόταν αρχικά από τους γονείς. Αρχισαν να μαθαίνουν οι παπούδες μας λίγα γράμματα. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, στο σχολειό άρχισαν να πηγαίνουν και οι γυναίκες. Προηγούμενα λίγες γυναίκες ήξεραν να μετρούν με τα δάχτυλα... Ήταν, όμως, δύσκολη η εξασφάλιση αναγνωστικών και άλλων βιβλίων. Για γράψιμο χρησιμοποιούσαν τις γνωστές πλάκες και τα κοντύλια. Κι' όταν δεν είχαμε αγοραστά κοντύλια έγραφαν με πετρακόντυλα. Αργότερα εφοδιάστηκαν με τετράδια. Αντί για τσάντα χρησιμοποιούνταν υφαντά πολύχρωμα σακκούλια με φούντες, όπου οι μαθητές και μαθήτριες έβαζαν το Αναγνωστικό, την πλάκα με το κοντύλι, την καλαμαριά με την πένα και τη μελάνη.

Το 1930-1931 στο χωριό χτίστηκε καινούργιο σχολειό με τη βοήθεια του κράτους και με τη συμβολή των κατοίκων, οι οποίοι μετέφεραν όλα τα υλικά με τα ζώα τους.

Όταν τα αγόρια και κορίτσια τελείωναν το Δημοτικό, άρχιζαν να δουλεύουν. Τα αγόρια στα κοπάδια ή στα ταξίδια (χτιστάδες), τα κορίτσια στον αργαλειό, στο χωράφι, στο νοικοκυριό, βοηθοί των μαγιάδων τους σε όλα. Καμιά προσπάθεια για παραπέρα μόρφωση στο Γυμνάσιο, Διδασκαλείο, Πανεπιστήμια. Για να πάνε στην πόλη να σπουδάσουν χρειάζονταν χρήματα, και δεύτερα, δεν υπήρχε παράδοση. Μέχρι το 1948 ένας ΜΟΝΑΧΑ δημοδιδάσκαλος υπήρχε χωριανός, ο Θωμάς Θεοδ. Μήτσης, που από το γυμνάσιο του Τσοτυλίου γράφτηκε στο διδασκαλείο στα Γιάννινα, το τελείωσε και διορίστηκε δάσκαλος στο χωριό. Ο Θωμάς δίδαξε αρκετά χρόνια με ζήλο και ενθουσιασμό — γι' αυτό και ήταν το καμάρι του χωριού. Πρωτοδιορίστηκε, λοιπόν, το 1933 δημοδιδάσκαλος του χωριού και δίδαξε μέχρι το 1947. Έτσι αποτελεί μιά ξεχωριστή προσωπικότητα τη ΜΙΑ και ΜΟΝΑΔΙΚΗ πνευματική μορφή της προπολεμικής και ως το τέλος του εμφύλιου πόλεμου Ζέρμας. Πραγματικός παιδαγωγός, πράος, μειλίχιος συζητητής, χωρίς έπαρση, πάντα συγκεκριμένος στην ομιλία του, συμβουλάτορας και οδηγητής. Μ' ένα λόγο παράδειγμα για τη νεολαία του χωριού.

Το σχολείο του χωριού.

Πολλά χρωστάμε οι Ζερμιώτες στον αγαπητό και σεβαστό Θωμά, το δάσκαλό μας. Με τις γουθεσίες, τις πολύτιμες υπηρεσίες και τον πρωτοποριακό ρόλο του στη ζωή του χωριού βοηθούσε όλους. Αλλωστε ήταν το δεξί χέρι του Κοινοτικού Συμβουλίου για ό,τι χρειαζόνταν, ο πνευματικός καθοδηγητής μας. Γι' αυτό και είχε αποκτήσει την παγκοινοτική αγάπη, την εκτίμηση και το σεβασμό όλων.

Υπήρχε και ένας δεύτερος γραμματισμένος, ο Μαργαρίτης Γρηγορίου Παπαδημητρίου, που τελείωσε το γυμνάσιο της Βούρμπιανης και μετά είχε χειροτονηθεί παπάς.

Όπως αναφέρω και στον πρόλογο, πολύ σημαντική στη συγγραφή της παρούσας μονογραφίας, ήταν η βοήθεια του Θωμά Θεοδ. Μήτση, που μοναδική του επιθυμία ήταν η προβολή της ζωής των κατοίκων ενός ακριτικού χωριού της ταξιδομάνας Ηπείρου μας, που οι πολέμοι και τα πολυτάραχα γεγονότα της περιόδου 1940-1949, τα οποία πέρα από τις καταστροφές, ανθρωπίνες και υλικές, έφεραν ριζικές αλλαγές στην κοσμοθεωρία των κατοίκων του, στην κοινωνική ανάπτυξή τους. Θα λέγαμε,

Ο Θωμάς Μήτσης δάσκαλος

μάλιστα, πως οι αλλαγές που σημειώθηκαν μπορούν να χαρακτηριστούν σαν επανάσταση για το χωριό μας. Επανάσταση, ασφαλώς, γιατί δεν πιστεύω να υπάρχει άλλο χωριό, σε όλη την Ελλάδα, με τέτια ολόπλευρη καθυστέρηση προπολεμικά, — το λέμε αυτό με καμάρι και περηφάνεια, — που να μπορεί να συναγωνιστεί τη Ζέρμα στον αριθμό εγγράμματων, τεχνικών και επιστημόνων. Αλλά αυτό θα φανεί στην πορεία της αφήγησης με συγκεκριμένα στοιχεία.

Πριν προχωρήσω σε λεπτομέρειες, θεωρώ υποχρέωση, εκφράζοντας και τα αισθήματα της πλειοψηφίας των Πλαγιωτών, — νομίζω ότι κανείς δεν έχει αντίθετη γνώμη, — να προβώ σε μία διαπίστωση, που είναι πραγματικότητα.

Η αλλαγή που πραγματοποιήθηκε στην κοινωνική σύνθεση των κατοίκων του χωριού μας, πληρωμένη, βέβαια, με το αίμα δεκάδων παιδιών και θυγατέρων του, η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ, όπως

Παιδιά των πολιτικών προσφύγων στον παιδικό σταθμό της πόλης Σγκοζέλετς της Πολωνίας.

τη χαρακτηρίζαν όλοι οι συγχωριανοί, με τους οποίους έζησα στην αναγκαστική υπερορία, σφείλεται στην αδελφική, εντελώς ανιδιοτελή συμπαράσταση και βοήθεια των σοσιαλιστικών χωρών, που φιλοξενήθηκαν οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες συμπεριλαμβανόμενων των Ζερμιωτών και των παιδιών τους.

Ενα ΜΕΓΑΛΟ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ, λοιπόν, από όλους τους Ζερμιώτες στους λαούς των χωρών αυτών και στις κυβερνήσεις τους!

Στην περίοδο του εμφύλιου πόλεμου και συγκεκριμένα τον Απρίλη του 1948, με σκοπό να προστατευθεί η ζωή των παιδιών, ειδικές υπηρεσίες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας τα οδήγησαν στη Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας. (Το χωριό μας συχνά βομβαρδιζόταν από το πυροβολικό και την αεροπορία των κυβερνητικών ένοπλων δυνάμεων). Το 1949 μεταφέρθηκαν στις Ευρωπαϊκές χώρες των Λαϊκών Δημοκρατιών, και αργότερα, πολλά από αυτά στη Σοβιετική Ένωση, κοντά στους γονείς τους.

Λόγω του ότι δεν μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε τα στοιχεία των παιδιών που φιλοξενήθηκαν στους παιδικούς σταθμούς

των Λαϊκών Δημοκρατιών, παραθέτουμε γενικό αριθμό σε κάθε χώρα:

Λαϊκή Δημοκρατία Πολωνίας - 90. Λαϊκή Δημοκρατία Ρουμανίας - 75. Λαϊκή Δημοκρατία Ουγγαρίας - 40. Λαϊκή Δημοκρατία Γερμανίας - 3

Η μεγάλη αλλαγή στη μόρφωση

Εκεί, σε όλες τις σοσιαλιστικές χώρες τα παιδιά βρήκαν στοργική περίθαλψη, που εκφράστηκε με τη φροντισμένη ζωή τους στους θαυμάσιους παιδικούς σταθμούς και την υποδειγματική ιατρική περίθαλψη. Το ίδιο συνέβη και με τους υπερήλικες στο γηροκομείο και άλλα ιδρύματα. Ισότιμη με τα παιδιά της κάθε χώρας ήταν η συμπεριφορά προς τα παιδιά μας των υπεύθυνων υπηρεσιών, ιδιαίτερα στη μόρφωση και διαπαιδαγώγηση. Με τις προσπάθειες και των ίδιων των παιδιών, των γονέων και των οργανώσεων των πολιτικών προσφύγων κάθε χώρας έγινε το γνωστό «θαύμα». Τα Ζερμιωτόπουλα, όπως όλα τα προσφυγόπουλα, εισήχθησαν σε διάφορες μεσαιές, ανώτερες και ανώτατες σχολές και αναδείχτηκαν ειδικευμένοι, τεχνικοί και επιστήμονες, ωφέλιμοι τώρα για την πατρίδα, που με προθυμία της προσφέρουν τις γνώσεις τους. Τα ίδια, βέβαια, ισχυσαν στις χώρες αυτές και για τους γονείς τους, πρώην μαχητές του Δ.Σ.Ε. Έτσι οι Ζερμιώτες ξέφυγαν εντελώς από την καθυστέρηση, που σημειώσαμε παραπάνω, βγήκαν στη λεωφόρο της εξέλιξης, μπήκαν στα κανάλια του σύγχρονου πολιτισμού.

Στην ίδια περίοδο σπούδασαν και στη χώρα μας μερικά παιδιά, που είχαν μείνει στο χωριό με τους γονείς τους. Καθώς και παιδιά που επαναπατρίστηκαν το 1958 από την Αλβανία και άλλες χώρες. Εξαλείφτηκε, λοιπόν, η καθυστέρηση στον τομέα των γραμμάτων και της επιστήμης με ρυθμούς που δεν ήταν δυνατό να τους προβλέψει και ο πιο αισιόδοξος Ζερμιώτης. Τώρα το χωριό μας κατέχει μιά από τις πρώτες θέσεις ανάμεσα στα χωριά της Ηπείρου και της Ελλάδας, γενικότερα, στη μόρφωση, δεδομένου ότι: ενώ προπολεμικά σε 750 κατοίκους του

ήταν, όπως είπαμε, 1-2 μορφωμένοι, (2 στους 750) σήμερα η αναλογία άλλαξε ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ. (1 προς 7). Τέτια αλλαγή δεν πιστεύουμε να έχει σημειώσει άλλο αγροτικό χωριό στην πατρίδα μας. Έτσι αποδειχνεται και η αναμφισβήτητη υπεροχή του σοσιαλιστικού συστήματος απέναντι στο καπιταλιστικό, γιατί χωρίς διάκριση, εξασφαλίζει σε όλους δυνατότητες μόρφωσης και ανάπτυξης.

Αποφοίτησαν από ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα — 74 άτομα από ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα — 51 άτομα και στις μεσαίες επαγγελματικές σχολές — 36 άτομα. Συνολικά 161 άτομα, χωρίς να υπολογίζουμε τα άτομα που τέλειωσαν το γυμνάσιο ή ισότιμα σχολεία στο εξωτερικό.

Παραθέτω αναλυτική κατάσταση απόφοιτων διάφορων σχολών κατά χώρα όπου σπούδασαν και εργάστηκαν.

Α. Λαϊκή Δημοκρατία Πολωνίας
Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Αδάμου Αικατερίνα του Ιωάννου — Πανεπιστήμιο — Κοινωνιολόγος-ψυχολόγος
2. Γκατζουγιάννης Απόστολος του Κωνστ/νου — Πανεπιστήμιο — Γεωγράφος-χαρτογράφος
3. Καραγιάννης Ευάγγελος του Κωνστ/νου — Γεωργική Ακαδημία — Τεχνολόγος-δασολόγος
4. Καραγιάννης Νικόλαος του Ιωάννου — Πολυτεχνείο — Μηχανολόγος-μηχανικός
5. Κουτούλος Γεώργιος του Δημητρίου — Ιατρική Ακαδημία — Ιατρός γυναικολόγος
6. Κουτούλας Θωμάς του Δημητρίου — Πολυτεχνείο — Ηλεκτρολόγος-μηχανικός
7. Κουτούλας Μιχαήλ του Δημητρίου — Ακαδημία Καλών Τεχνών — Ζωγράφος-διακοσμητής
8. Παγούνη Μαρία του Χρήστου — Πανεπιστήμιο — Παιδαγωγός
9. Παγούνης Ευάγγελος του Χρήστου — Ιατρική Ακαδημία — Ιατρός χειρουργός

10. Παγούνης Μιχαήλ του Ηλία — Πανεπιστήμιο — Γεωλόγος
11. Παπαδημητρίου Ζήσης του Δημητρίου — Ιατρική Ακαδημία — Ιατρός-γυναικολόγος
12. Παπαθανασίου Ελένη του Αποστόλου — Ιατρική Ακαδημία — Φαρμακοποιός
13. Τζόλας Θωμάς του Σταύρου — Ανωτάτη Οικονομική — Οικονομολόγος
14. Τσάγκας Απόστολος του Παναγιώτη — Πανεπιστήμιο — Πυρινικός φυσικός
15. Τσάγκας Παντελής του Θωμά — Ανωτάτη Οικονομική — Οικονομολόγος

Ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Καραγιάννη Μαρία του Ιωάννου — Παιδαγωγική Σχολή — Νοσοκόμα
2. Καραγιάννη Μαριάνθη του Κωνσταντίνου — Οικονομική Σχολή — Λογιστής
3. Μήτσης Κωνσταντίνος του Ηλία — Σχολή Χαλυβουργίας — Τεχνολόγος
4. Μήτσης Παναγιώτης του Ευαγγέλου — Σχολή Εμπορικού Ναυτικού — Μηχανικός ναυπηγός
5. Μήτση Μαριάνθη του Ηλία — Σχολή Νοσοκόμων — Νοσοκόμα
6. Παγούνη Μαρία του Ηλία — Γεωπονική Σχολή — Τεχνολόγος γεωπόνος
7. Παγούνης Γεώργιος του Δημητρίου — Παιδαγωγική Σχολή — Παιδαγωγός
8. Παγούνης Ιωάννης του Αποστόλου — Οδοντιατρική Σχολή — Οδοντίατρος
9. Τζόλα Μαρία του Σταύρου — Παιδαγωγική Σχολή — Παιδαγωγός
10. Τσάγκα Σπυριδούλα του Φίλιππα — Σχολή Νοσοκόμων — Νοσοκόμα
11. Τσουμάνης Βασίλης του Δημητρίου — Πολυτεχνική Σχολή — Υπομηχανικός
12. Τσουμάνης Θωμάς του Δημητρίου — Γεωπονική Σχολή — Γεωπόνος

Τεχνικές και επαγγελματικές Σχολές

1. Γκατζουγιάννη Στέλλα του Κωνσταντίνου — Εμπορική Σχολή — Πωλήτρια
2. Ντέμου Σπυριδούλα του Μιχαήλ — Σχολή Υφαντουργίας — Τεχνολόγος υφαντουργός
3. Τζόλα Ευδοκία του Παναγιώτη — Επαγγελματική Σχολή
4. Τζόλας Κωνσταντίνος του Παναγιώτη — Σχολή Ναυτικών — Ναύτης
5. Τσάγκα Θεοδώρα του Φίλιππα — Σχολή Υφαντουργίας — Τεχνολόγος υφαντουργός
6. Τσουμάνη Βαΐα του Πολύκαρπου — Επαγγελματική Σχολή
7. Τσουμάνης Γεώργιος του Βασιλείου — Σχολή Οικοδόμων — Εργοδηγός οικοδόμος
8. Τσουμάνης Γεώργιος του Πολύκαρπου — Τεχνική Σχολή — Ειδικευμένος εργάτης
9. Τσουμάνης Κωνσταντίνος του Βασιλείου — Επαγγελματική Σχολή — Εργάτης
10. Τσουμάνης Κωνσταντίνος του Δημητρίου — Επαγγελματική Σχολή — Εργάτης

Β. Λαϊκή Δημοκρατία Ρουμανίας

Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Καραγιάννης Ηλίας του Ιωάννου — Ινστιτούτο Σιδηροδρομικών Συγκοινωνιών — Διπλωματούχος μηχανικός
2. Μήτση Βαρβάρα του Δημητρίου — Οικονομική Σχολή — Οικονομολόγος
3. Μήτση Δέσποινα του Ιωάννου — Ιατρική Σχολή — Οδοντίατρος
4. Μήτση Σεβαστούλα του Δημητρίου — Πολυτεχνείο — Διπλωματούχος μηχανικός
5. Μήτσης Δημήτριος του Ηλία — Πολυτεχνείο — Διπλωματούχος μηχανικός
6. Ντέμος Βασίλειος του Νικολάου — Οικονομική Σχολή — Οικονομολόγος
7. Ντέμος Γεώργιος του Νικολάου — Σχολή Αγρονομίας — Αγρονόμος

8. Παπαδημητρίου Δημήτριος του Κωνσταντίνου — Οικονομική Σχολή — Οικονομολόγος
9. Παπαδημητρίου Κωνσταντίνα του Κωνσταντίνου — Σχολή Αγρονομίας — Αγρονόμος
10. Παπανικολάου Δημήτριος του Θωμά — Πολυτεχνείο — Μηχανολόγος μηχανικός
11. Παπανικολάου Ειρήνη του Θωμά — Οικονομική Σχολή — Οικονομολόγος
12. Παπανικολάου Κωνσταντίνος του Θωμά — Πολυτεχνείο — Ηλεκτρολόγος μηχανικός
13. Παπανικολάου Μιχάλης του Θωμά — Σχολή Αγρονομίας — Αγρονόμος
14. Τσάγκα Θεοδώρα του Χρήστου — Πανεπιστήμιο — Καθηγήτρια ρώσσης γλώσσας
15. Στύλου Κωνσταντίνα του Νικολάου — Πολυτεχνείο — Μηχανολόγος μηχανικός

Ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Μήτσης Δημήτριος του Κωνσταντίνου — Σχολή Καλών Τεχνών — Καλλιτέχνης
2. Μήτσης Θωμάς του Κωνσταντίνου — Σχολή Καλών Τεχνών — Καλλιτέχνης
3. Μήτση Μαρία του Παντελή — Ιατρική Σχολή — Νοσοκόμα
4. Μήτσης Πέτρος του Ιωάννου — Ιατρική Σχολή — Οδοντίατρος
5. Μήτση Σεβαστούλα του Παναγιώτη — Σχολή Χημείας — Χημικός υπομηχανικός
6. Μήτση Σταθούλα του Κωνσταντίνου — Ιατρική Σχολή — Νοσοκόμα

Γ. Ενωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Γκατζουγιάννη Θεοδώρα του Γρηγορίου — Ινστιτούτο Ιατρικής — Ιατρός παθολόγος
2. Γκατζουγιάννης Μιχάλης του Γρηγορίου — Πολυτεχνείο — Μηχανολόγος μηχανικός

3. Γκατζουγιάννη Πανάγιω του Γρηγορίου — Πολυτεχνείο — Χημικός μηχανικός
4. Ζήνδρος Γεώργιος του Ανδρέα — Πανεπιστήμιο — Γεωλόγος
5. Ζήνδρος Γεώργιος του Κοσμά — Πολυτεχνείο — Μηχανικός άρδευσης
6. Ζήνδρος Χρήστος του Ανδρέα — Ινστιτούτο Φυσικής Αγωγής — Καθηγητής φυσικής αγωγής
7. Ζήνδρου Λαοκρατία του Σπυριδωνος — Ινστιτούτο Οικονομικών Επιστημών — Οικονομολόγος
8. Ζήνδρου Νίκη του Ανδρέα — Ινστιτούτο Ιατρικής — Ιατρός παθολόγος
9. Κουτούλα Ευαγγελία του Λευτέρη — Πανεπιστήμιο — Εδαφολόγος γεωχημικός
10. Παπαθανασίου Βασίλειος του Ιωάννου — Ινστιτούτο Ιατρικής — Ιατρός χειρουργός
11. Παπαθανασίου Μαριάνθη του Ιωάννου — Πολυτεχνείο — Μηχανολόγος μηχανικός
12. Παπανικολάου Ευανθία του Αποστόλου — Ινστιτούτο Ιατρικής — Οδοντίατρος
13. Παπανικολάου Κωνσταντίνα του Αποστόλου — Ινστιτούτο Ιατρικής — Οδοντίατρος
14. Παπανικολάου Νικόλαος του Παναγιώτου — Πολυτεχνείο — Ηλεκτρολόγος μηχανικός
15. Παπανικολάου Παναγιώτα του Αποστόλου — Πανεπιστήμιο — Εδαφολόγος γεωχημικός
16. Τζίμας Μιχάλης του Αποστόλου — Πολυτεχνείο — Μηχανολόγος μηχανικός
17. Τζίμας Παντελής του Αποστόλου — Πολυτεχνείο — Πολιτικός μηχανικός
18. Τζίμας Σωτήρης του Αποστόλου — Πολυτεχνείο — Πολιτικός μηχανικός
19. Τζόλα Δήμητρα του Σταύρου — Ινστιτούτο Ιατρικής — Ιατρός παιδίατρος
20. Τζόλας Δημήτριος του Νικολάου — Ωδείο — Καλλιτέχνης
21. Τζόλα Στάθω του Σταύρου — Ινστιτούτο Ιατρικής — Ιατρός

22. Τσάγκα Βασιλική του Γρηγορίου — Πανεπιστήμιο
23. Τσάγκας Νικόλαος του Θεόδωρου — Πανεπιστήμιο — Φιλολόγος
24. Τσάγκας Φώτης του Αθανασίου — Πανεπιστήμιο — Καθηγητής γεωπονίας
25. Τσουμάνης Θεοχάρης του Ηλία — Ινστιτούτο Φυσικής Αγωγής — Καθηγητής
26. Τσουμάνη Παναγιώτα του Ηλία — Ινστιτούτο Ιατρικής — Ιατρός παθολόγος
27. Τσώνου Ολυμπία του Χρήστου — Πανεπιστήμιο — Οικονομολόγος
28. Χάτσιος Δημήτριος του Χρήστου — Πανεπιστήμιο — Οικονομολόγος

Ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Γκατζουγιάννη Μαρία του Γρηγορίου — Μικρή Πολυτεχνική Σχολή — Υπομηχανικός υφαντουργίας
2. Κουτούλα Ειρήνη του Ελευθερίου — Σχολή Νοσοκόμων — Νοσοκόμα.
3. Παπαδημητρίου Δημήτριος του Ηλία — Σχολή Εργοδηγών — Εργοδηγός οικοδομών.
4. Παπαδημητρίου Ευσταθία του Ηλία — Σχολή Νοσοκόμων — Νοσοκόμα.
5. Παπανικολάου Κωνσταντίνος του Αποστόλου — Σχολή Εργοδηγών — Πολιτικός υπομηχανικός
6. Παπανικολάου Παναγιώτης του Νικολάου — Πολυτεχνική Σχολή — Ηλεκτρολόγος υπομηχανικός.
7. Τζίμας Δημήτριος του Αποστόλου — Πολυτεχνική Σχολή — Ηλεκτρολόγος υπομηχανικός
8. Τσάγκας Γεώργιος του Γρηγορίου — Πολυτεχνική Σχολή — Ψυκτικός υπομηχανικός.
9. Τσάγκας Ηλίας του Χρήστου — Πολυτεχνική Σχολή — Μηχανολόγος υπομηχανικός.
10. Τσάγκας Ιωάννης του Γρηγορίου — Σχολή Καλών Τεχνών — Καλλιτέχνης.
11. Τσάγκα Σοφία του Θεοδώρου — Σχολή Νοσοκόμων — Νοσοκόμα.

12. Τσουμάνη Δέσποινα του Ηλία — Πολυτεχνική Σχολή — Υπομηχανικός υφαντουργίας.

13. Τσουμάνη Ευθαλία του Ηλία — Πολυτεχνική Σχολή — Υπομηχανικός.

14. Χάτσιου Ελένη του Χρήστου — Σχολή Τηλεπικοινωνιών — Ηλεκτρονικός τηλεπικοινωνίας.

15. Χάτσιου Πολυξένη του Χρήστου — Σχολή Τηλεπικοινωνιών — Ηλεκτρονικός τηλεπικοινωνίας.

Τεχνικές και επαγγελματικές σχολές

1. Καραγιάννη Αθηνά του Παναγιώτη — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένη τορναδόρος.

2. Κουτούλας Ευάγγελος του Ελευθερίου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένος επιπλοποιός.

3. Παπαδημητρίου Αργυρώ του Γεωργίου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένη τορναδόρος.

4. Τσάγκας Δημήτριος του Θεοδώρου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένος επιπλοποιός.

5. Τσάγκας Ευάγγελος του Αθανασίου — Επαγγελματική σχολή — Ειδικευμένος επιπλοποιός.

6. Τσιώνου Αριάδνη του Βασιλείου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένος τορναδόρος.

7. Τσουμάνη Άννα του Νικολάου — Σχολή Καλών Τεχνών — Καλλιτέχνης κομμώτρια.

8. Τσουμάνη Παναγιώτα του Δημητρίου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένη τορναδόρος.

9. Τσουμάνης Ανδρέας του Νικολάου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένος εφαρμοστής.

10. Τσουμάνης Αντώνης του Νικολάου — Σχολή Καλών Τεχνών — Καλλιτέχνης κομμωτής.

11. Χάτσιος Ηλίας του Μιχαήλ —

12. Χάτσιος Νικόλαος του Γεωργίου —

Δ' Λαϊκή Δημοκρατία Ουγγαρίας

Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Γκατζουγιάννης Δημήτριος του Ανδρέα — Ιατρική Σχολή — Ιατρός γυναικολόγος.

2. Γκατζουγιάννης Παναγιώτης του Ανδρέα —

3. Γκατζουγιάννης Χρήστος του Ανδρέα — Πολυτεχνείο — Πολιτικός μηχανικός.

Ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Βλαχοπούλου Παναγιώτα του Θωμά — Σχολή Ραπτικής — Τεχνολόγος ραπτικής.

2. Μήτση Αγλαΐα του Γεωργίου — Σχολή Ραπτικής — Τεχνολόγος ραπτικής.

3. Μήτση Σπυριδούλα του Θωμά — Σχολή Υφαντουργίας — Τεχνολόγος υφαντουργός.

4. Μήτση Τριανταφυλλιά του Παναγιώτη — Σχολή Ραδιοτεχνίας — Τεχνολόγος ραδιοτεχνίτης.

5. Παγούνη Σπυριδούλα του Θωμά — Οικονομική Σχολή — Λογίστρια.

6. Παπαθανασίου Αθανάσιος του Θωμά — Σχολή Υφαντουργίας — Τεχνολόγος υφαντουργός

7. Παπαθανασίου Θεοδώρα του Θωμά — Ιατρική Σχολή — Μαμή (Μαία)

8. Τζίμμα Θεοδώρα του Δημητρίου — Σχολή Ραπτικής — Τεχνολόγος ραπτικής

9. Τσάγκα Αγγελική του Θεοδώρου — Σχολή Ραπτικής — Τεχνολόγος ραπτικής

Τεχνικές και επαγγελματικές σχολές

1. Βλαχοπούλου Σουλτάνα του Θωμά — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένος εφαρμοστής

2. Μήτση Λαμπρινή του Ιωάννου — Επαγγελματική Σχολή — Ειδικευμένος εφαρμοστής

3. Μήτση Σουλτάνα του Γεωργίου — Τεχνική Σχολή — Ζαχαροπλάστης

4. Παγούνη Μαρία του Ηλία — Τεχνική Σχολή — Ειδικευμένη εφαρμοστής

5. Τζίμα Σουλτάνα του Δημητρίου — Εμπορική Σχολή — Πωλήτρια

6. Τσάγκας Βασίλειος του Θεοδώρου — Τεχνική Σχολή — Ειδικευμένος επιπλοποιός

7. Τσάγκα Μαρία — Εμπορική Σχολή — Πωλήτρια

8. Τσάγκας Παντελής — *Τεχνική Σχολή* — *Ειδικευμένος οξυγονοκολλητής*

9. Τσάγκα Σοφία — *Σχολή Πλεκτικής* — *Ειδικευμένη πλέκτρα*

10. Τσάγκα Σπυριδούλα — *Σχολή Πλεκτικής* — *Ειδικευμένη πλέκτρα*

Ε΄ Λαϊκή Δημοκρατία Τσεχοσλοβακίας

Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

1. Ζήνδρος Περικλής του Δημητρίου — — *Πολυτεχνείο* — *Μηχανολόγος μηχανικός*

ΣΤ΄ Λαϊκή Δημοκρατία Γερμανίας

1. Ντέμος Παντελής του Νικολάου —

2. Χαλκιά Αλεξάνδρα του Κωνσταντίνου —

Ζ΄ ΕΛΛΑΔΑ

Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

1. Αδάμος Γεώργιος του Παντελή — *Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης* — *Οικονομολόγος*

2. Γκατζουγιάννης Θωμάς του Αγδρέα — *Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης* — *Νομικός*

3. Δεσποτούλης Σταύρος του Δημητρίου — *Νομική Σχολή Αθηνών* — *Νομικός*

4. Ζήνδρος Γεώργιος του Δημητρίου —

5. Ζήνδρος Γεώργιος του Νικολάου — *Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης* — *Τοπογράφος*

6. Μήτσος Ηλίας του Μιχαήλ — *Πάντειος Σχολή Αθηνών* — *Καθηγητής*

7. Παγούνη Σταυρούλα του Θωμά — *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων* — *Καθηγήτρια*

8. Παπαδημητρίου Γεώργιος του Βασιλείου — *Βιομηχανική Θεσσαλονίκης* — *Οικονομολόγος*

9. Παπαδημητρίου Κωνσταντίνος του Βασιλείου — *Βιομηχανική Θεσσαλονίκης* — *Οικονομολόγος*

10. Ράπτη Αθανασία του Γεωργίου — *Πανεπιστήμιο Πατρών*

11. Ράπτης Ζήσης του Γεωργίου — *Πανεπιστήμιο Πατρών* — *Καθηγητής μαθηματικών*

12. Τσάγκας Ιωάννης του Βασιλείου — *Ιερατική Σχολή Θεσσαλονίκης* — *Θεολόγος*

Ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα

1. Ζήνδρος Βασίλειος του Δημητρίου — *Ιεροδιδασκαλείο Βελλά* — *Δημοδιδάσκαλος*
2. Μήτσης Θεόδωρος του Θωμά — *Ιεροδιδασκαλείο Βελλά* — *Δημοδιδάσκαλος*
3. Μήτσης Θωμάς του Μιχαήλ — *ΚΑΤΕΕ Αθηνών* — *Λογιστής*
4. Τσουμάνης Ιωάννης του Χαραλάμπους — *ΚΑΤΕΕ Θεσσαλονίκης* — *Μηχανολόγος υπομηχανικός*

Τεχνικές και επαγγελματικές σχολές

1. Ζήνδρος Βασίλειος του Σπυρίδωνα — *Σχολή Ηλεκτρονικών* — *Ηλεκτρονικός*
2. Μήτσης Βασίλειος του Κύρκα — *Σχολή Εργοδηγών* — *Εργοδηγός οικοδομών*
3. Χάτσιος Αλέξανδρος του Μιχαήλ — *Σχολή εργοδηγών* — *Εργοδηγός οικοδομών*
4. Σωτήρας Πέτρος του Αχιλλέα — *Σχολή Ηλεκτρολόγων* — *Ηλεκτρολόγος*

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ
ΣΤΟΥΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥΣ
ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η συμμετοχή των Ζερμιωτών στους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες του λαού μας συναρτίζεται με την ιστορία, τους αγώνες και τα κατά καιρούς γεγονότα που διαδραματίζονταν τόσο στην περιοχή της Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας, όσο και γενικά σε ολόκληρη την Ελλάδα. Ο κάθε τόπος, το κάθε χωριό έχει τη δική του ιστορία. Και η Ζέρμα έχει το μερίδιό της στη γενική σύγχρονη ιστορία των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων του λαού μας.

Οι αγώνες των Ζερμιωτών αρχίζουν από τα χρόνια της τουρκοκρατίας, αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και συνεχίστηκαν στην περίοδο της απελευθέρωσης της Ηπείρου και της Μακεδονίας από τους Τούρκους, στη Μικρασιατική εκστρατεία, στον Ελληνο-ιταλικό πόλεμο, στην Εθνική Αντίσταση, στα χρόνια του εμφύλιου πολέμου.

ΚΑΠΕΤΑΝΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΟΑΡΜΑΤΩΛΟΙ

Το μήνυμα του ξεσηκωμού του έθνους κατά του τουρκικού ζυγού γρήγορα έφτασε και στα πιο απομακρυσμένα χωριά. Ακούστηκε και στη Ζέρμα ο ύμνος του ξεσηκωμού αυτού, και τους εμφύχωνε και τον τραγουδούσαν με κρυφή χαρά.

*Ως πότε παλληκάρια θα ζούμε στα στενά
μονάχοι σα λιοντάρια στις ράχες στα βουνά
Σπηλιές να κατοικούμε, να βλέπουμε θειριά,*

να φεύγουμε' απ' τον κόσμο για την πικρή σκλαβιά
Καλύτερα μιάς ώρας ελεύθερη ζωή
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή...

Οι νικηφόροι αγώνες του ελληνικού λαού στη Νότιο Ελλάδα, επηρέασαν σημαντικά τους Έλληνες των υποδουλωμένων περιοχών της υπόλοιπης χώρας, τους ενθάρρυναν στους αγώνες τους και τους έδιναν ελπίδα για σύντομη απελευθέρωση. Δεν αποτέλεσε εξαίρεση και η περιοχή μας, όπου σιγά-σιγά άρχισε να φουντώνει η αντίσταση κατά των Τούρκων.

Η συμμετοχή των κατοίκων της Ζέρμας σ' αυτή την αντίσταση ήταν πολύμορφη, ανάλογα με την εποχή και τις δυνατότητες που επέτρεπαν οι συνθήκες κάθε συγκεκριμένης περιόδου. Πότε αρνιόνταν να καταβάλουν τους φόρους (δοσίματα), πότε έκαναν παραστάσεις διαμαρτυρίας στις αρχές για κάποιο φανερά άδικο διάταγμα (φιρμάνι) ή για βιοπραγίες των τζοχανταραιών, πότε πάλι παραπλανούσαν τα τούρκικα αποσπάσματα από τα δρομολόγια τους, οδηγώντας τα μακριά από τους οικισμούς. Οσο φούντωνε η αντίσταση αντιστέκονταν και οι Ζερμιώτες. Αρχισαν να βγαίνουν κλέφτες στα βουνά, συγκροτώντας καπετανάτα. Σύμφωνα με τις αφηγήσεις των γεροντότερων του χωριού, ένας από τους πιο ξακουστούς κλέφτες της περιοχής ήταν ο καπετάν Γιαννούλης — Ζέρμας. Αυτός ήταν ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων στην περιοχή, γι' αυτό και οι Τούρκοι εξόρισαν τη γυναίκα του. Για την πράξη αυτή τους εκδικήθηκε, εξοντώνοντας όλη τη φρουρά τους, στο φυλάκιο Καρακόλι (Πυρσόγιαννη). Αρκετές φορές πολέμησε τους Τούρκους και τους Βούλγαρους κομιτατζήδες με τον Παύλο Μελά, με τον οποίο πάντα διατηρούσε στενές επαφές. Το ελληνικό κράτος, αναγνωρίζοντας την συνεισφορά του στους αγώνες του έθνους, του παραχώρησε ένα μεγάλο κτήμα έξω από τη Λάρισα, προς το Συκουριό, όπου και έζησε τα τελευταία του χρόνια. Και σήμερα εκεί σώζεται το μικρό χωριό Γιαννούλι.

Αξιόλογη δράση κατά των Τούρκων είχαν και οι Ζερμιώτες Τζαντίλας και Νικόλας Αδάμος. Και οι δύο σκοτώθηκαν σε μάχες πολεμώντας ηρωικά για το ξεσκλάβωμα της πατρίδας. Οι

Ζερμιώτες τίμησαν τους ήρωές τους και τραγούδησαν τα ανδραγαθήματά τους. Στ' όνομα του Νικόλα Αδάμου έλεγαν και λεν ακόμα στους γάμους, τις γιορτές και τα πανηγύρια, οι δε τσομπαναραίοι παίζουν με τις φλογέρες τους, το παρακάτω επιτραπέζιο τραγούδι.

*Μας ήρθε φέτος άνοιξη πικρή, Νικόλα Αδάμο μου
το καλοκαίρι μαύρο, Νικόλα αδελφέ μου.*

*Οι κλέφτες βγήκαν στα βουνά και οι καπεταναίοι
Και συ Νίκο δε φαίνεσαι, εκεί κατά τη Ζέρμα,
να πας να δεις τους φίλους σου κι όλους τους σπιτικούς σου.
Να δεις τώρα την κλεφτουριά, πώς πολεμάει τους Τούρκους.*

Στα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας (1910-1913) πολλοί Ζερμιώτες ζώσαν τ' άρματα και βγήκαν αντάρτες στα βουνά, μαζί με άλλους από τη γύρω περιοχή. Με την καθημερινή τολμηρή τους δράση απασχολούσαν αρκετές τούρκικες δυνάμεις μακριά από το κύριο μέτωπο που διεξάγονταν στη Νότια Ηπειρο, διευκολύνοντας το έργο του Ελληνικού Στρατού κατά των Τούρκων. Σκληρός και άνισος ήταν ο αγώνας τους. Μπροστά στους καλά εκπαιδευμένους και οπλισμένους Τούρκους είχαν να βάλουν μόνο την παλληκαριά τους. Πολλές οικογένειες θρήνησαν θύματα. Οι σημερινοί Ζερμιώτες με ευγνωμοσύνη θυμούνται και θαυμάζουν, τον ηρωισμό, την παλληκαριά και τις θυσίες των παππούδων και προπάπων τους.

Αντάρτες από τη Ζέρμα στην περίοδο της τουρκοκρατίας:

1. Γκατζουγιάννης Ιωάννης του Χριστοδούλου
2. Μήτσης Κύρκας του Ιωάννου
3. Μήτσης Παναγιώτης του Κωνσταντίνου
4. Ντέμος Ανδρέας του Σωτηρίου
5. Παγούνης Ηλίας του Ιωάννου
6. Παγούνης Θωμάς του Κωνσταντίνου
7. Παπαθανασίου Αριστείδης του Κωνσταντίνου
8. Στύλος Κωνσταντίνος του Γεωργίου
9. Τζίμας Δημήτριος του Ιωάννου
10. Τσάγκας Αθανάσιος του Μιχαήλ
11. Τσάγκας Ανδρέας του Μιχαήλ

12. Τσάγκας Αντώνιος — καπετάνιος
13. Τσάγκας Χρήστος του Νικολάου
14. Τσουμάνης Ιωάννης του Δημητρίου
15. Χασιώτης Κωνσταντίνος του Γεωργίου

Πολλοί από τους αντάρτες φύλαγαν την αντάρτικη στολή τους. Τη φουστανέλα και το φαρδυμάνικο πουκάμισο, τον κεντημένο μανδύα με τα κουμπιά και τσαρούχια με τις πλούσιες μαύρες φούντες και τα χαλέβια, τις καλτσοδέτες με τις φουντίτσες και άλλα. Τα φορούσαν στις εθνικές γιορτές και στα πανηγύρια και χόρευαν περήφανα στην πλατεία του χωριού. Οι συγχωριανοί τους καμάρωναν με περηφάνεια.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Μετά την απελευθέρωση οι Ζερμιώτες μαζί με όλους τους Έλληνες με πάθος απολάμβαναν την ελευθερία τους. Κρέμασαν στους τοίχους τ' άρματα και με ζήλο πήραν άλλος το σφυρί και άλλος το αλέτρι. Δούλευαν σκληρά κι όμως δεν ένιωθαν κούραση, γιατί ξέραν, ό,τι κι αν έκαναν, θάταν δικό τους.

Μα η ανάπαυλα δεν κράτησε και πολύ. Επτά μόλις χρόνια μετά από την απελευθέρωση και πάλι οι Έλληνες κλήθηκαν στα όπλα. Η ελληνική κυβέρνηση, παρακινούμενη από ξένες δυνάμεις κίνησε έναν άσκοπο πόλεμο ενάντια στην Τουρκία, που τόσο ακριβά πλήρωσε το ελληνικό έθνος. Σ' αυτόν τον πόλεμο πήραν μέρος και πολλοί Ζερμιώτες. Τέσσερις απ' αυτούς άφησαν τα κόκαλά τους στη Μικρά Ασία.

1. Μήτσης Αχιλλέας του Γεωργίου
2. Παπαδημητρίου Λαμπρού του Ζιώγα
3. Τσάγκας Χρήστος του Νικολάου
4. Χάτσιος Αθανάσιος του Χαρίση

Τραυματίστηκε και έμεινε ανάπηρος ο Παπαδημητρίου Νικόλαος του Δημητρίου.

Μετά το άδοξο τέλος της Μικρασιατικής καταστροφής ακολουθεί μιá περίοδος χωρίς έντονες αναμνήσεις. Αυτό κυρίως αφορά τις απομακρυσμένες περιοχές της Ελλάδας και κατά

συνέπεια και τη Ζέρμα. Κουρασμένοι ψυχικά από τον μικρασιατικό πόλεμο οι Ζερμιώτες για μιὰ μακρά περίοδο, ως το 1940, ζούνε μιὰ ήσυχη, ειρηνική ζωή, απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο, λόγω των γεωγραφικών συνθηκών, καθώς και την αδιαφορία του κράτους γι' αυτήν, την βουνοσπαρμένη περιοχή. Ο καθένας ασχολείται με τη δημιουργία του νοικοκυριού του.

Οι γεωγραφοκλιματολογικές συνθήκες τους υποχρεώνουν να δουλέψουν σκληρά για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για να ζήσουν. Οι οικογένειες, οι άνδρες των οποίων πέσαν θύματα στο βωμό της ελευθερίας, δυσκολεύονται περισσότερο. Στις δοκιμασίες τους συμπαραστέκονται οι συγχωριανοί, βοηθώντας ο καθένας με ό,τι μπορεί, άλλος προσφέροντας εργασία και άλλος προσφέροντας μέρος του εισοδήματός του. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες αναπτύσσονται ακόμα περισσότερα τα αισθήματα της αλληλοβοήθειας, της αλληλοσυμπαραράστασης και της αδελφότητας, αισθήματα που πάντα χαρακτήριζαν τους Ζερμιώτες.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τη σημαντική αύξηση της καλλιεργήσιμης γης, ξεχερσώνοντας καινούργιες εκτάσεις, και τη σημαντική αύξηση της κτηνοτροφίας. Συνέπεια αυτής της δουριάς ήταν η αύξηση της παραγωγής γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ώστε οι περισσότερες οικογένειες να εξασφαλίζουν τα έξοδα της χρονιάς.

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1940-1941)

Η Ζέρμα, ως γνωστό, βρίσκεται στα ελληνο-αλβανικά σύνορα. Στις 28 Οκτώβρη 1940 οι κάτοικοι της ξύπνησαν από τους κανονιοβολισμούς των Ιταλών, που επιτέθηκαν ύπουλα, με σκοπό να υποδουλώσουν την Ελλάδα. Το απόγευμα της ίδιας μέρας οι ελληνικές μεθοριακές δυνάμεις, αν και λίγες, χτύπησαν τον εχθρό στην Πέτρα-Μούκα, κοντά στο χωριό Λυκόραχη, του προξένησαν ζημιές και υποχώρησαν. Την άλλη μέρα μαθεύτηκε ότι δύναμη Ιταλών προχωρεί προς το χωριό μας. Οι άνδρες

κρύφτηκαν έξω από το χωριό. Οι κοπέλλες και οι νέες γυναίκες κρύφτηκαν μέσα στο χωριό. Πέρασε ένας λόχος Ιταλών, πλαγιοφυλακή της μεγάλης φάλαγγας που κινούνταν στο δρομολόγιο Λυκόραχη - Γκουστερίτσα - Γέφυρα Σαρανταπόρου - Κάντσικο - Φούρκα. Ο λόχος αυτός πήρε μερικά φορτηγά ζώα από το χωριό και συνέχισε το δρόμο του προς Κουσαρτσικό. Μόλις η εμπροσθοφυλακή τους βγήκε στη Μεγάλη Ράχη, τους έβαλε το ελληνικό πυροβολικό από τον Αη-Λιά Επταχωρίου και αναγκάστηκαν ν' αλλάξουν δρομολόγιο. Ξαναπέρασαν από το χωριό και κατευθύνθηκαν προς τα Μητσοπέβιτα. Μερικοί κατέβηκαν από τα Ξωνέρια και όλοι τράβηξαν για το Κάντσικο. Έτσι οι Ζερμιώτες ενθουσιάστηκαν με την πρώτη αντίσταση του Ελληνικού στρατού.

ΣΤΟ ΑΘΑΝΑΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

*Ποιός είδε τέτιο θαυμαστό, παράξενο μεγάλο
να κουβεντάζουν τα βουνά με τις ψηλές ραχούλες;
Γυρίζει ο Γέρο Σμόλικας κι αναρωτάει το Γράμμο:
Βουνό μου τι κατσούφιασες και στέκεις μαραμένο;
Μην άνεμος σε πολεμά, μην η βροχή σε δέρνει;
Ουδ' άνεμος με πολεμά, ουδέ βροχή με δέρνει,
μόν' με χτυπούν οι Ιταλοί με μπόμπες, με κανόνια.
Μαύρα πετούμενα περνούν στον άσπρο ουρανό μου,
Βρωμίζουνε τις ράχες μου, τ' αγέρι μαγαρίζουν.
Ρίξε βουνό τις μπόμπες σου κι αμόλα τα θεριά σου
κι' εγώ σου στέλνω τους αετούς — τσολιάδες και φαντάρους,
τα βροντερά κανόνια μου — των Ιταλών ο τρόμος,
να σπείρουνε τα πλάγια σου με εχθρικά κουφάρια.
Να τρών οι λύκοι τα κορμιά κι' αετοί τα σωθικά τους
και τα βαθιά λαγγάδια σου να τρών τα κόκκαλά τους.*

Στον πόλεμο αυτό συμμετείχαν όλοι οι νέοι Ζερμιώτες από την αρχή μέχρι τη λήξη του. Όσοι ήσαν στα φυλάκια της παραμεθόριου γραμμής αντιστάθηκαν, γιατί πίσω ήταν οι δικοί

Μάχη από τον Ελληνο-Ιταλικό πόλεμο

τους, καθώς και όλοι οι άλλοι στις αντεπιθέσεις που άρχισαν σε λίγο, και στο κυνηγητό των φρατέλων ως βαθιά μέσα στην Αλβανία. Η συμβολή τους στην ηρωική αντίσταση που πρόταξε η 8η Μεραρχία Ηπείρου τις πρώτες μέρες του πόλεμου, ως που έφτασαν ενισχύσεις από όλη τη χώρα ήταν αποφασιστική. Πολλοί διακρίθηκαν στις μάχες.

Εκτός από τα παλληκάρια που πολέμησαν στην πρώτη γραμμή, όλοι οι ικανοί για δουλιιά άντρες του χωριού, τα παιδιά 17-20 χρόνων δούλευαν στα οχυρωματικά έργα, στην κατασκευή δρόμων κλπ.

Αποφασιστική η συμμετοχή των γυναικών μας, όπως και όλων των περιοχών της Ηπείρου που διεξάγονταν ο πόλεμος. Στα βουνά της δοξασμένης Πίνδου και του αθάνατου Γράμμου, γράφτηκε μαζί με το έπος του 1940 και το έπος της Ζαλίκας των γυναικών της Πίνδου, άρα και του ηρωϊκού χωριού μας.

Οι γυναίκες μας — νέες Σουλιώτισσες, σκαρφάλωναν φορτωμένες στην πλάτη τους τα καταράχια του Σμόλικα και του Γράμμου, για να τροφοδοτήσουν τον Ελληνικό στρατό με ψωμί, πυρομαχικά στον εθνικό πόλεμο ενάντια στους Ιταλούς επιδρο-

μείς και σε συνέχεια στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης και του εμφύλιου πόλεμου. Δίπλα στους άντρες μετέφεραν τραυματίες, βοηθούσαν σε διάφορες υπηρεσίες, μη λογαριάζοντας κόπους και θυσίες, μέσα στις λάσπες, στις βροχές και τα χιόνια. Κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, πρόσφεραν τις δυνάμεις τους αγόγγυστα για την πατρίδα, με μεγάλο ενθουσιασμό, σαν πραγματικές Ελληνίδες. Οσα γράφτηκαν σε διάφορα βιβλία για τις γυναίκες της Ηπείρου είναι ελάχιστα και δεν μπορούν να δώσουν το μεγαλείο της Ηπειρώτισσας, που δεν ενοούσε να ξανασκλαβωθεί, γιατί μόλις 27 χρόνια είχαν περάσει από την αποτίναξη του ζυγού της τουρκοκρατίας.

Γυναίκες που μεταφέρουν «Ζαλίγκα» πολεμοφόδια

Να πώς τραγούδησε ο λαός τη συμβολή της γυναίκας της περιοχής μας στον αγώνα ενάντια στους Ιταλούς φασίστες επιδρομείς:

ΟΙ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Τρεις λυγερές, μελαχροινές και γαϊτανοφρυδάτες,
ψηλή κουβέντα έστησαν στον πλάτανο στη βρύση.
Ποιά είν' ψηλή. Ποιά είν' λιγνή, ποιά είναι, μαυρομάτα.
Κι' η Γιώργαινα τσ' αγνάντεψε απ' το Ερημοκλήσι.
Στέλνει χαμπέρι να τους πεί και να τις παραγγείλει:
Δεν είν' καιρός, κορίτσια μου, πιά γιά κουβεντολόϊ,
ποιά είν' ψηλή. Ποιά είν' λιγνή και ποιά είν' μαυρομάτα.
Φρατέλοι πλάκωσαν πολλοί το διάσελο διαβήκαν,
πιάσαν του Γκόλιου την κορφή, πήραν την κατηφόρα,
θέλουν να πιάσουν το χωριό, θέλουν να μας σκλαβώσουν.
Το λόγο δεν απόσωσε, το λόγο δεν απόειπε,
χτυπάν κανόνια στο χωριό, βάζουν τα πολυβόλα.
Το πανηγύρι άρχισε μουγκρίζουν οι χαράδρες.
Ελληνες είναι από δω και Ιταλοί από κείθε.
Ορμούν ευζώνοι στη φωτιά τους παίρνουν καταπόδι,
και τα κανόνια τους χτυπάν, τους έγινε λαχτάρα.
Παίρνει κι η Λένω η λυγερή τις καλοφιλενάδες
πάνε φουσέκια στο στρατό, ψωμί, νερό τους δίνουν,
στην αγκαλιά τους κουβαλούν τα λαβωμένα αδέρφια,
τα λούζουνε, τα πλένουνε, τους δένουν τις πληγές τους.
Νταϊλιάνες Ηπειρώτισσες ζωντάνεψαν το Σούλι,
των Τζαβελαίων εγγονές, δισέγγονες της Δέσπως
Ρίχνονται όλες στη φωτιά, στη βράση του πολέμου.
Πού πάτε κοκορόφτεροι, που πάτε βρέ φασίστες;
Εδώ είναι ο Σαραντάπορος, ο Σμόλικας, ο Κλέφτης,
ένας περήφανος λαός, της Πίνδου θυγατέρες.
Σκλαβιά ποτές δεν δέχτηκαν, δεν προσκυνάν φασίστες,
τους πολεμάνε με καρδιά, τη Λευτεριά να φέρουν.

Στον Ελληνο-ιταλικό πόλεμο επάνω στα βουνά της Αλβανίας στο Μαλισπάτι, πολεμώντας ηρωϊκά τους Ιταλούς φασίστες, σκοτώθηκαν δυό παλληκάρια του χωριού μας, γιά τη λευτεριά και την ανεξαρτησία της πατρίδας:

1. ΝΤΕΜΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ
2. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΩΣΤΑΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ

Τραυματίας ανάπηρος:

1. ΖΗΝΔΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΑ.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ

Τα πρώτα χρόνια της κατοχής

Αφού δεν μπόρεσε να καθυποτάξει το φιλελεύθερο Ελληνικό λαό, ο φασίστας Μουσολίνι, κάλεσε σε βοήθεια το άλλο, πιο απαίσιο, φασιστικό τέρας, το Χίτλερ, οι ορδές του οποίου στις 6 Απρίλη 1941 επέδραμαν στη ματωμένη Ελλάδα και άνοιξαν το δρόμο στους κοκοροφτερούς, που είχαν καταντροπιαστεί από τους Έλληνες φαντάρους και τσολιάδες. Εφεραν επίσης και τους Βούλγαρους ομοϊδεάτες τους. Στα χωριά μας ξανάρθαν οι Ιταλοί. Μεγάλη η συμφορά. Τα πρόσωπα των ανθρώπων μας σκυθρώπησαν. Το «Όχι, στο φασισμό» που βροντοφώναξε ο ελληνικός λαός, γιατί ήξερε από την 4η Αυγούστου 1936 τι θα πει φασισμός, καταπροδόθηκε από μερικούς γερμανόφιλους στρατηγούς. Ο κόσμος έμεινε στα χωριά. Το ίδιο και στη Ζέρμα. Πού να πήγαιναν τώρα οι χωριανοί, αφού προμηνυόταν πείνα, καταστροφή.

Επιστρέφοντας, λοιπόν, από το μέτωπο οι Ζερμιώτες πολεμιστές, ρίχτηκαν με τα μούτρα στη δουλιά γιά την εξασφάλιση του ψωμιού και άλλων τροφίμων γιά τις οικογένειές τους. Στο χωριό μας δεν εγκαταστάθηκαν Ιταλοί. Την εξουσία στην ύπαιθρο την είχε αναλάβει η Χωροφυλακή, η οποία πέρασε στην υπηρεσία των κατακτητών. Ο υπαλληλικός μηχανισμός ήταν στα χέρια της προδοτικής κυβέρνησης Τσολάκογλου. Το καλοκαίρι του 1941 ένας λόχος Ιταλών γύριζε στα χωριά της περιοχής και πιέζε τους

κατοίκους να παραδώσουν οπλισμό. Βασάνιζαν κατοίκους απάνθρωπα για να τους τρομοκρατήσουν. Μιά νύχτα του Αυγούστου ο λόχος αυτός κύκλωσε τη Ζέρμα και το πρωί απαγόρευσε την έξοδο από το χωριό. Τους άνδρες τους συγκέντρωσαν στην πλατεία του χωριού και ο διερμηνέας είπε πως «αν παραδώσουν τον οπλισμό και τα πυρομαχικά που έχουν δεν θα πάθουν τίποτε. Αλλιώς...». Παραδόθηκαν κάμποσα όπλα και πυρομαχικά και οι Ιταλοί στρατιώτες έφυγαν χωρίς να πειράξουν κανέναν. Σε λίγο κατέφθασαν караμπινιέροι (ιταλική χωροφυλακή), που είχαν έδρα τη Βούρμπιανη. Μαζί τους είχαν και έναν γύφτο για «διερμηνέα» και καταδότη. Με μία κατάσταση που είχαν, φώναξαν πολλούς να παραδώσουν όπλα, πυρομαχικά και ό,τι στρατιωτικά είδη είχαν. Βασάνισαν σκληρά το Δημήτρη Γκατζουγιάννη (τον κρέμασαν από τα χέρια, που του τα είχαν δεσει και του ζητούσαν πράγματα που δεν είχε). Αρπαξαν αρκετά τρόφιμα και σφάγια, με την πρόφαση της επίταξης, δίνοντας και ψευτοαποδείξεις για κοροϊδία.

Η πείνα

Οι φασίστες κατακτητές, με τον τρόπο που αναφέραμε παραπάνω και με άλλες μεθόδους καταλήστεψαν το λαό μας. Οι μαυραγορίτες οργιάζαν. Η πείνα άρχισε να χτυπά την πόρτα όλων, ιδιαίτερα στις πόλεις, οι κάτοικοι των οποίων πήραν τα χωριά σβάρνα και ξεπουλούσαν τα υπάρχοντά τους για ένα κομμάτι ψωμί. Τα μεσογειακά χρήματα, οι «καταράκτες», όπως τα έλεγε ο λαός έχαναν την «αξία» τους μέρα με τη μέρα και έπρεπε να τα κουβαλάς με το σακκί, όχι με το σακκούλι. Ετσι κατακτητές και έμποροι — μαυραγορίτες άρπαζαν το βιό του κόσμου και θησαύριζαν με το αίμα και τις θυσίες του λαού μας.

Οι κάτοικοι της Ζέρμας, στα χρόνια του πολέμου και της πείνας, ασχολήθηκαν κυρίως με τη γεωργία και δεν τους έλλειψε το ψωμί και τα τρόφιμα, γενικά, εκτός από ορισμένες οικογένειες, που και προπολεμικά δεν εξασφάλιζαν το ψωμί της χρονιάς και που δεν είχαν γιδοπρόβατα. Ωστόσο οι χωριανοί και συγγενείς τους συμπαραστάθηκαν. Ιδιαίτερα τους μήνες Μάη — Ιούνη

1942 ορισμένες από τις οικογένειες αυτές έτρωγαν κριθαρόψωμο ώσπου θέρισαν την καινούργια σοδειά. Αργότερα μερικοί ασχολήθηκαν με τη μεταφορά λαδιού, αλατιού από τις περιφέρειες Φιλιατών — Ηγουμενίτσας και Παραμυθιάς, τα οποία άλλαζαν με σιτηρά σε εύπορες περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας. Τα ταξίδια, όμως, αυτά ήταν επικίνδυνα κείνη την εποχή γιατί μιά και δεν υπήρχαν στην πραγματικότητα αρχές, δρούσαν συμμορίτες, οι οποίοι λήστευαν τους περαστικούς ή τους έπαιρναν και τα ζώα.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΑΜ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΑΣ

Από την κατάσταση αυτή έσωσε την περιοχή και όχι μόνο τη δική μας περιοχή, αλλά όλη την Ελλάδα, η εμφάνιση των πρώτων ομάδων του ΕΑΜ — ΕΛΑΣ, οι οποίες τιμώρησαν παραδειγματικά τους ληστές. Η κατάσταση άλλαξε ριζικά. Μπορούσε μετά να ταξιδεύεις άφοβα όπου ήθελες.

Όπως είναι γνωστό, το Σεπτέμβρη του 1941, με πρωτοβουλία του ΚΚΕ ιδρύθηκε το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ), που αγκάλιασε όλο το λαό και τον οδήγησε στην ένδοξη Εποποιία της Εθνικής Αντίστασης, η δόξα της οποίας θα μείνει αμάραντη στους αιώνες. Ο στρατός του, ο ΕΛΑΣ, η οργάνωση της Νεολαίας, η ΕΠΟΝ, η Εθνική Πολιτοφυλακή και οι άλλες οργανώσεις του πολέμησαν με συνέπεια τους κατακτητές, έσωσαν από την πείνα το λαό και εξασφάλισαν απόλυτη ησυχία και τάξη στις ελεύθερες περιοχές. Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση και η Λαϊκή Δικαιοσύνη (Λαϊκά Συμβούλια και Λαϊκά Δικαστήρια) βοήθησαν στη λύση όλων των προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο λαός των ελεύθερων περιοχών εκείνη την εποχή, διαπαιδαγώγησαν τους Έλληνες στο πνεύμα της αληθινής δημοκρατίας και ισοπολιτείας. Ποτέ δεν θα ξεχάσουμε, εμείς οι άνθρωποι της υπαίθρου, το υποδειγματικό εκείνο καθεστώς της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης. Αυτός είναι και ο λόγος που η αντίδραση, ντόπια και ξένη, δεν μπορεί να ξεριζώσει από τη συνείδηση του λαού μας το μεγαλειώδες έπος της δοξασμένης Εθνικής Αντίστασης.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΑΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΑΜ ΖΕΡΜΑΣ

Το σάλπισμα του ξεσηκωμού ενάντια στους φασίστες κατακτητές στην περιοχή μας έγινε το φθινόπωρο του 1942 με την εμφάνιση της πρώτης ανταρτοομάδας του ΕΛΑΣ με επικεφαλής το δικηγόρο — κομμουνιστή Γιώργο Γιαννούλη, από το χωριό Επταχώρι. Η ομάδα αυτή, αφού ξεκαθάρισε την περιοχή από τους προδότες — συνεργάτες των Ιταλών και τους ζωοκλέφτες, ανακήρυξε ελεύθερη την περιοχή και επέβαλε υποδειγματική ησυχία και τάξη.

Την περίοδο εκείνη ήρθαν στο χωριό μας καθοδηγητικά στελέχη του ΕΑΜ και σε συγκέντρωση των κατοίκων ανέπτυξαν τους σκοπούς και τις αρχές του ΕΑΜ, καλώντας όλους μας να οργανωθούμε και να συμβάλλουμε στο ιερό έργο της απελευθέρωσης της χώρας. Ολοι οι κάτοικοι του χωριού δέχτηκαν κατενθουσιασμένοι το μεγάλο άγγελμα και δήλωσαν ότι θα δώσουν όλες τις δυνάμεις τους για την ανεξαρτησία της χώρας. Έτσι, εκλέχτηκε διά βοής η πρώτη Εαμική Επιτροπή Ζέρμας.

Η Επιτροπή δούλεψε συλλογικά και με αίσθημα πατριωτικής ευθύνης. Κάθε ζήτημα, που αφορούσε τους κατοίκους και τον αγώνα, το χειρίζονταν με μεγάλη προσοχή και όταν επρόκειτο για σοβαρά ζητήματα και προβλήματα καλούσε γενική συνέλευση των κατοίκων του χωριού, για να ληφθούν αποφάσεις δημοκρατικά. Η οργάνωση του χωριού αγκάλιασε όλον τον πληθυσμό: άνδρες, γυναίκες και τη νεολαία του χωριού, η οποία δημιούργησε αργότερα την Επονίτικη οργάνωσή της, που βοήθουσε την Επιτροπή του ΕΑΜ, τη Λαϊκή Αυτοδιοίκηση, τον Εφεδρικό και Μόνιμο ΕΛΑΣ.

Πολλά παλικάρια του χωριού κατατάχτηκαν εθελοντικά στις γραμμές του ΕΛΑΣ.

Με τη βοήθεια του ΕΛΑΣ, η οργάνωση του ΕΑΜ συγκρότησε τον Εφεδρικό ΕΛΑΣ του χωριού από όλους τους νέους και ικανούς να φέρουν όπλο άνδρες, τους κινητοποιούσε όταν οι ανάγκες το

επέβαλαν. Μεγάλη ήταν και η οικονομική βοήθεια που πρόσφερε η Ζέρμα στα τοπικά τμήματα του ΕΛΑΣ, με τρόφιμα, μεταφορές, διάφορες υπηρεσίες, περιθαλψη τραυματιών κτλ., σε όλη την περίοδο του ανταρτοπόλεμου. Στον τομέα αυτόν συνέβαλε ειδικότερα η οργάνωση της Εθνικής Αλληλεγγύης του χωριού.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΚΕ

Στα τέλη του 1942 δημιουργήθηκε στη Ζέρμα η πρώτη οργάνωση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας. Συγκροτήθηκε ο πρώτος κομματικός πυρήνας, ο οποίος με την υποδειγματική δουλιά του δημιούργησε μεγάλη οργάνωση του ΚΚΕ με δεκάδες μέλη. Οι κομμουνιστές ήταν πάντα πρωτοπορία σε κάθε εκδήλωση, συνέβαλαν στη λύση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι του χωριού.

Η ΕΠΟΝ

Μετά την ίδρυση της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ), με τη βοήθεια της κομματικής οργάνωσης και της οργάνωσης του ΕΑΜ συγκροτήθηκε στη Ζέρμα υποδειγματική και μαχητική Επονίτικη οργάνωση. Η οργάνωση της ΕΠΟΝ με τις αγωνιστικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις της συμπεριέλαβε στις γραμμές της όλους τους νέους και πολλές κοπέλες του χωριού, οι οποίες έπαιρναν μέρος σε συνελεύσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Πολλές φορές η νεολαία του χωριού κινητοποιήθηκε για να παράσχει συνδρομή στο έργο του μόνιμου ΕΛΑΣ της περιοχής. Ιδιαίτερη ήταν η προσφορά της ΕΠΟΝ στον τομέα της σύνδεσης των τμημάτων του ΕΛΑΣ και των οργανώσεων του χωριού με τις οργανώσεις των γειτονικών χωριών. Επίσης η επονίτικη οργάνωση, μαζί με την ΕΑ και τα άλλα όργανα βοήθησε στην ενίσχυση των οικογενειών των μόνιμων ελασιτών από το χωριό μας.

ΤΟ ΛΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Το σύστημα της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, που εφαρμόστηκε με μεγάλη επιτυχία στην Ελεύθερη Ελλάδα στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης, ιδιαίτερα μετά το σχηματισμό της ΠΕΕΑ, έπιασε βαθιές ρίζες στο λαό, γιατί ήταν απόλυτα δημοκρατικό. Ο λαός συνεχίζει τις παραδόσεις εκείνες, εκλέγοντας στις πόλεις και στα χωριά γνήσιους αντιπροσώπους του για να χειρίζονται «τα του οίκου του». Τα Λαϊκά Συμβούλια του χωριού μας δούλεψαν πολύ δημιουργικά και άφησαν εποχή, που λένε. Οι γενεές της Εθνικής Αντίστασης θα θυμούνται και θα διηγούνται στους νεώτερους τη δημιουργική δουλιά του. Τονίζουμε ιδιαίτερα τη λύση που έδωσε στην παρακάτω υπόθεση: Τους Ζερμιώτες τους βασάνιζε πάντα το ότι δεν υπήρχαν γεφύρια στο Σαραντάπορο και στον παραπόταμο Κουσαρτσιότικο που να συνδέουν τη Ζέρμα με τα χωριά Φούρκα και Ζούζουλη και με την περιοχή Κουσαρτσικό. Στην περιοχή αυτή καλλιεργούνταν από τους ίδιους μεγάλη έκταση, βρισκόνταν εκεί και έβοσκαν τα κοπάδια. Με απόφαση του Λαϊκού Συμβουλίου και με γενική έγκριση των χωριανών τα γεφύρια αυτά έγιναν με προσωπική εργασία και με έξοδα που διέθεσε η Κοινότητα.

ΤΟ ΛΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Στις αρχές του 1943 στις ελεύθερες περιοχές συγκροτήθηκαν, με εκλογές από τον πληθυσμό, τα περιφέρεια Λαϊκά Δικαστήρια, που έμειναν στην ψυχή και στη συνείδηση του λαού μας. Με την άμεση συμμετοχή των λαϊκών μαζών, έδιναν την πρέπουσα λύση σε κάθε ζήτημα που προέκυπτε στη ζωή ανάμεσα στον πληθυσμό και απάλλαξαν τους αγρότες από το να τρέχουν στις πόλεις και από τα πολλαπλά έξοδα για να εκδικάσουν μία υπόθεση, με αμφίβολη απόδοση δικαιοσύνης, γιατί είναι γνωστοί οι παράγοντες που εμποδίζουν την κανονική απόδοση του δικαίου στα αστικά δικαστήρια (χρήμα, ψευδομάρτυρες, δικηγόροι, κτλ.).

Το Λαϊκό δικαστήριο του χωριού μας, εκλεγμένο από τους χωρικούς και στηριζόμενο στη λαϊκή εντολή και στον άμεσο λαϊκό έλεγχο, έπαιρνε πάντα ακριβοδίκαιες αποφάσεις, που θα τις ζήλευαν οι πιο έγκριτοι δικαστικοί της χώρας. Και έδινε λύσεις όχι μόνο σε υποθέσεις μεταξύ των χωριανών, αλλά και σε διαφορές με γειτονικά χωριά.

Παράδειγμα: Σε συνεργασία με το Λαϊκό Δικαστήριο του γειτονικού χωριού Χρυσή, και με τη συνδρομή του Τομεακού Λαϊκού Δικαστηρίου, έδωσε σωστή συμβιβαστική λύση σε ένα διαφιλονικούμενο ζήτημα, που υπήρχε ανάμεσα στα δυο χωριά. Ζήτημα με το οποίο ασχολήθηκαν χρόνια τα αστικά δικαστήρια, χωρίς να δοθεί λύση. Και είχε στοιχίσει αρκετά χρήματα και στα δυο χωριά. Πρόκειται για μία διαφιλονικούμενη τοποθεσία στα σύνορα των δυο χωριών, στο Πάτωμα. Η συμβιβαστική λύση που δόθηκε ικανοποίησε τους κατοίκους και των δυο χωριών. Γι αυτό και ο θεσμός του Λαϊκού Δικαστηρίου είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη και το σεβασμό όλων των χωριανών.

Απόλυτη ησυχία και τάξη επικρατούσε στο χωριό. Οι γεροντότεροι έλεγαν συγκεκριμένα: «Τέτια ησυχία και τάξη που έχουμε, κι' ας είν' και πόλεμος, δεν την είχαμε ποτέ».

Στον αγώνα ενάντια στους Γερμανοϊταλούς κατακτητές, πολεμώντας ηρωικά από τις γραμμές του θρυλικού ΕΛΑΣ έδωσε τη ζωή του ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ. Δύο νέοι σκοτώθηκαν από χειροβομβίδες ιταλικές, ο ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΘΩΜΑ ΖΗΝΔΡΟΥ και ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Κάτω από τα συντριπτικά χτυπήματα του Σοβιετικού Στρατού και με την προέλασή του στην Κεντρική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, οι Γερμανοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα. Ο ΕΛΑΣ τους χτύπησε ανελέητα και κατά την υποχώρησή τους, διαλύοντας ταυτόχρονα τα προδοτικά τάγματα Ασφα-

λείας και τα άλλα μισθοφορικά ένοπλα τμήματα, που συνεργάζονταν μαζί τους. Στις αρχές Νοέμβρη, η Ελλάδα απελευθερώθηκε. Ο λαός γιόρτασε τη νίκη. Όλες οι πόλεις και η πρωτεύουσα βρισκόνταν στα χέρια του ΕΛΑΣ. Μόνο τα Γιάννινα κράτησε για λίγο ο ΕΔΕΣ, μα και αυτά απελευθρώθηκαν. Και να οι «σύμμαχοι» Αγγλοι, που ο Ελληνικός λαός τους γνώριζε από παλιά, ήρθαν και επέβαλαν το καθεστώς των Σούρληδων και των Μαγγανάδων, που οδήγησε στον εμφύλιο πόλεμο και στην πρόσδεση της Ελλάδας στο άρμα του ιμπεριαλισμού. Έτσι επαναλήφθηκε ό,τι είχε συμβεί μετά την επανάσταση του 1821. Οι αγωνιστές κυνηγήθηκαν και ανακηρύχθηκαν «πατριώτες» οι συνεργάτες των γερμανών. Συγκεκριμένα, μετά τα Δεκεμβριανά και τη συμφωνία της Βάρκιζας, άρχισε άγρια τρομοκρατία σε βάρος των λαϊκών αγωνιστών, που έφτασε ως το χωριό μας, οι κάτοικοι του οποίου είχαν καθολική συμμετοχή στην Εθνική Αντίσταση. Με μανία ρίχτηκαν ενάντια στα εκλεγμένα όργανα που αναφερθήκαμε παραπάνω και ασφαλώς στους ελασίτες που με το όπλο στο χέρι υπερασπίστηκαν την τιμή και την ελευθεριά της πατρίδας μας. Το Νοέμβρη του 1945 από τη Χωροφυλακή, πιάνοντας εφτά άτομα από τους πιο δραστήριους αντιστασιακούς του χωριού, βασανίζονται απάνθρωπα στα κρατητήρια της Χωροφυλακής και τελικά κλείνονται στα υπόγεια των φυλακών. Αποφυλακίστηκαν τον Αύγουστο του 1946, με τα μέτρα αποσυμφόρησης της κυβέρνησης Σοφούλη. Μα και οι υπόλοιποι αγωνιστές καθημερινά ζούνε το φόβο της τρομοκρατίας, της σύλληψης και των λεηλασιών που έπρατταν οι τρομοκρατικές ομάδες που δρούσαν στην περιοχή.

Η ΖΕΡΜΑ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ο εμφύλιος πόλεμος (1946-1949) ήταν έργο προσχεδιασμένο από τις ντόπιες και ξένες αντιδραστικές δυνάμεις, που αποσκοπούσαν στην εξόντωση των αριστερών δυνάμεων της χώρας και κυρίως των κομμουνιστών, να συκοφαντήσουν τις προοδευτικές δυνάμεις και να μειώσουν ή και να εξαφανίσουν την επιρροή

τους στις πλατιές λαϊκές μάζες. Τίποτε άλλο δεν έσωνε τις αμαρτωλές δυνάμεις που συνεργάστηκαν με τους κατακτητές και που αρέσκονται να αυτοαποκαλούνται εθνικόφρονες, από την ένοπλη αναμέτρηση με τις δυνάμεις της προόδου και της δημοκρατίας, που με την πατριωτική τους δράση και την αυτοθυσία, είχαν κερδίσει τη συμπάθεια και την αναγνώριση του λαού. Σκοπός αυτής της αναμέτρησης ήταν η φυσική εξόντωση των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης και την επιβολή ενός καθεστώτος τρομοκρατίας, υποδούλωσης στους ξένους και της σκληρής εκμετάλλευσης.

Οι εγκληματικές αυτές ενέργειες της Δεξιάς σε βάρος των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης οδήγησε στην οργάνωση της αυτοάμυνας και στο χωριό μας, όπως είχε γίνει σε όλη την Ελλάδα. Δεν υπήρχε άλλη σανίδα σωτηρίας. Από τους αποφυλακισθέντες που προαναφέραμε και οι οποίοι ήταν και πάλι στόχος της χωροφυλακής και των συμμοριών της Δεξιάς που δρούσαν στην περιοχή, δημιουργήθηκε η Επιτροπή αυτοάμυνας για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Εκτός από τα μέτρα προφύλαξης των αγωνιστών του χωριού, η Επιτροπή πρόσφερε πολλά και στις ομάδες καταδιωκόμενων της περιοχής που βρήκαν καταφύγιο στις απάτητες βουνοκορφές και πυκνοδασομένες πλαγιές του Γράμμου και του Σμόλικα.

Η κατάσταση το 1946 χειροτερεύει και γίνεται αφόρητη. Έτσι μερικοί νέοι από το χωριό ακολουθούν εθελοντικά τις ομάδες καταδιωκόμενων, οι οποίες με το χρόνο πληθαίνουν. Με την ίδρυση του ΔΣΕ πολλοί χωριανοί κατατάσσονται στις γραμμές του. Αργότερα έγινε γενική επιστράτευση των νέων, ενώ οι κοπέλλες αρχικά χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά τραυματιών, στα μεταγωγικά και σε άλλες βοηθητικές υπηρεσίες. Αργότερα πολλές από αυτές πέρασαν στα μάχημα τμήματα του ΔΣΕ.

Μόνο μερικά άτομα της κλάσης 1945-1946 κλήθηκαν να υπηρετήσουν στον κυβερνητικό στρατό.

Από τα τέλη του 1946 μέχρι το Μάη 1947 οι αντίπαλοι άλλαζαν συχνά θέσεις. Πολλές φορές έρχονταν στο χωριό τμήματα του κυβερνητικού στρατού τα οποία τρομοκρατούσαν τις οικογένειες των ανταρτών.

Το 1947-1948 οι μάχες στην περιοχή εντείνονται. Οι συχνοί βομβαρδισμοί από ξηρά και αέρα δημιουργούν δύσκολες συνθήκες για τους κατοίκους του χωριού και ιδιαίτερα για τα παιδιά. Μια άλλη μάστιγα ήταν η έλλειψη ορισμένων τροφίμων, λόγω της αποκοπής από τα κέντρα και κυρίως αλατιού, λαδιού και σαπουνιού.

Παρόλες τις ελλείψεις και δυσκολίες, οι Ζερμιώτες βοήθησαν σημαντικά το ΔΣΕ με τρόφιμα και στον τομέα των μεταφορών, ακόμα και φορτωμένοι στην πλάτη, όταν το καλούσαν οι ανάγκες. Η πιο βαριά, ωστόσο προσφορά ήταν η θυσία δεκάδων παλληκαριών που έπεσαν στα πεδία των μαχών στον αδελφοκτόνο πόλεμο που μας επέβαλαν οι αγγλοαμερικάνοι ιμπεριαλιστές για να κρατούν τη χώρα μας προγεφύρωμά τους. Συνολικά στις μάχες, από βομβαρδισμούς και από νάρκες σκοτώθηκαν πάνω από εβδομήντα Ζερμιώτες, τραυματίστηκαν και έμειναν ανάπηροι επτά άτομα.

Θα θρηνούσαμε περισσότερα θύματα ανάμεσα στον άμαχο πληθυσμό, από τους βομβαρδισμούς αν το 1948 με απόφαση της διοίκησης του ΔΣΕ δεν απομακρύνονταν τα γυναικόπεδα στην Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας. Έτσι τον Αύγουστο του 1948 το χωριό έμεινε έρημο.

Αυτά με λίγα λόγια για την ιστορία και την προσφορά της Ζέρμας στον εμφύλιο πόλεμο.

Η πολυκόμαντη εξέλιξη, τα μικρά και μεγάλα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην περιοχή του χωριού από το 1940 και μετά έχουν ιδιαίτερη σημασία στην ιστορία της Ζέρμας.

Η λεπτομερής αναφορά στα γεγονότα 1940-1948 με συγκεκριμένα στοιχεία, καθώς και λεπτομέρειες από τη ζωή των Ζερμιωτών μετά το 1948 στο ίδιο το χωριό και στις σοσιαλιστικές χώρες που κατέφυγαν, θα μπορούσε, και έχω την γνώμη ότι πρέπει να αποτελέσει υλικό για ένα καινούργιο βιβλίο.

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Παραθέτουμε γενικές ονομαστικές καταστάσεις των θυμάτων και τραυματίων - αναπήρων του χωριού στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου.

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΘΥΜΑΤΩΝ

1. ΑΔΑΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
2. ΑΔΑΜΟΣ ΣΠΥΡΟΣ του ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
3. ΑΔΑΜΟΣ ΗΛΙΑΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
4. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΘΩΜΑΣ του ΓΕΩΡΓΙΟΥ
5. ΓΚΟΨΙΝΑ ΧΡΥΣΑΥΓΗ του ΙΩΑΝΝΟΥ
6. ΔΕΣΠΟΤΟΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
7. ΖΗΝΔΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
8. ΖΗΝΔΡΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ του ΚΟΣΜΑ
9. ΖΗΝΔΡΟΣ ΗΛΙΑΣ του ΚΟΣΜΑ
10. ΖΗΝΔΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ
11. ΖΗΝΔΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
12. ΖΗΝΔΡΟΥ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ του ΙΩΑΝΝΟΥ
13. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ του ΘΩΜΑ
14. ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ του ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
15. ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του ΑΝΔΡΕΑ
16. ΜΗΤΣΗΣ ΖΗΣΗΣ του ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
17. ΜΗΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΧΡΗΣΤΟΥ
18. ΜΗΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του ΚΥΡΚΑ
19. ΜΗΤΣΗ ΓΕΩΡΓΙΑ του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
20. ΜΗΤΣΗ ΑΓΟΡΩ του ΘΩΜΑ
21. ΝΤΕΜΟΣ ΜΙΧΑΛΗΣ του ΗΛΙΑ
22. ΝΤΕΜΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ του ΑΝΔΡΕΑ
23. ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΗΛΙΑΣ του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
24. ΠΑΓΟΥΝΗ ΣΟΥΛΤΑΝΑ του ΘΩΜΑ
25. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ
26. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ του ΓΕΩΡΓΙΟΥ
27. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ του ΓΕΩΡΓΙΟΥ
28. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

29. ΙΕΡΕΑΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ του ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
30. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
31. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΘΩΜΑΣ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ
32. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΠΥΡΟΣ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ
33. ΣΤΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
34. ΣΤΥΛΟΣ ΘΩΜΑΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
35. ΣΤΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
36. ΤΖΙΜΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
37. ΤΖΙΜΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ του ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
38. ΤΖΟΛΑ ΕΥΘΑΛΙΑ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ
39. ΤΣΑΓΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
40. ΤΣΑΓΚΑΣ ΗΛΙΑΣ του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
41. ΤΣΑΓΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ του ΑΝΤΩΝΙΟΥ
42. ΙΕΡΕΑΣ ΤΣΑΓΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ του ΣΤΕΦΑΝΟΥ
43. ΤΣΑΓΚΑΣ ΜΙΧΑΛΗΣ του ΑΝΔΡΕΑ
44. ΤΣΑΓΚΑΣ ΜΙΧΑΛΗΣ του ΓΕΩΡΓΙΟΥ
45. ΤΣΑΓΚΑΣ ΣΠΥΡΟΣ του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
46. ΤΣΑΓΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
47. ΤΣΟΥΜΑΝΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ του ΠΑΥΛΟΥ
48. ΤΣΟΥΜΑΝΗ ΑΣΠΑΣΙΑ του ΝΙΚΟΛΑΟΥ
49. ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
50. ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ του ΑΝΤΩΝΙΟΥ
51. ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΘΩΜΑΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
52. ΧΑΛΚΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
53. ΧΑΤΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του ΜΙΧΑΗΛ

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΡΑΥΜΑΤΙΩΝ - ΑΝΑΠΗΡΩΝ

1. ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΗΛΙΑΣ του ΙΩΑΝΝΟΥ
2. ΜΗΤΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
3. ΜΗΤΣΗΣ ΜΙΧΑΗΛ του ΗΛΙΑ
4. ΜΗΤΣΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ του ΗΛΙΑ
5. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΩΤΗΡΗΣ του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
6. ΤΣΑΓΚΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ του ΘΕΟΔΩΡΟΥ
7. ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ του ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

**Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΖΕΡΜΙΩΤΩΝ ΣΤΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ
ΧΩΡΕΣ**

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Η ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΡΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Ο Ζερμιώτες, Ζερμιώτισσες και τα παιδιά τους, που κατέφυγαν στην περίοδο του εμφύλιου πόλεμου στις σοσιαλιστικές χώρες: Αλβανία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Σοβιετική Ένωση, έζησαν μια ζωή πολύ ενδιαφέρουσα, που δεν μπορεί να περιγραφεί μέσα σε λίγες σελίδες. Σημειώνουμε τα κυριώτερα:

—Στις χώρες αυτές αντάμωσαν πρώτα-πρώτα οι γονείς με τα παιδιά τους και σε συνέχεια όλα τα μέλη των οικογενειών, που ήταν σκορπισμένα, ακόμα και ανδρόγυνα, σε διάφορες χώρες. Αρχισαν να ζουν οικογενειακή ζωή σε καινούργιες συνθήκες.

—Βρήκαν αδελφική στοργή και συμπαράσταση από τα Κομμουνιστικά Κόμματα, τις κυβερνήσεις και τους λαούς των χωρών αυτών. Εξασφαλίστηκε εργασία σε όλους άνδρες και γυναίκες.

—Μορφώθηκαν όλα τα παιδιά και οι γονείς τους απέκτησαν τεχνική ειδίκευση, πήραν κοινωνική ανάπτυξη.

Αναλυτικότερα:

Οι κάτοικοι της Ζέρμας ήταν γεωργοί, κτηνοτρόφοι, οικοδόμοι. Γιά πρώτη φορά γνωρίστηκαν στις χώρες αυτές με τη βιομηχανία. Η προσαρμογή στην αρχή ήταν δύσκολη, όμως

γρήγορα, με τη βοήθεια των αδελφών λαών και, αφού έμαθαν κάπως τη γλώσσα τους μπήκαν στα «μυστικά» της δουλιάς και της ζωής. Στο σοσιαλιστικό καθεστώς το κύριο είναι ο άνθρωπος. Η βοήθεια στον απλό άνθρωπο είναι συστατικό στοιχείο του σοσιαλισμού. Έτσι, οι γέροι, οι γρηές εξασφαλίστηκαν με συντάξεις. Πολλοί υποβλήθηκαν σε συστηματική θεραπεία από τραύματα, χρόνιες αρρώστιες κλπ.

Οι πιο πολλοί Ζερμιώτες βρέθηκαν στη Σοβιετική Ένωση. Εργάστηκαν σε εργοστάσια και οικοδομικές επιχειρήσεις. Αρκετοί συνδύασαν τη δουλιά με τη μόρφωση. Όλοι αναδείχτηκαν καλοί τεχνίτες, ικανά παραγωγικά στελέχη.

Αξέχαστη θα είναι η βοήθεια των σοσιαλιστικών χωρών προς τους πολιτικούς πρόσφυγες και τις οικογένειές τους. Οι Ζερμιώτες, με την ενεργητικότητα που τους διακρίνει χρησιμοποίησαν, για την ολόπλευρη ανάπτυξή τους, τη βοήθεια αυτή και πέτυχαν θαυμάσια αποτελέσματα. Καθένας οργάνωσε υποδειγματικά την οικογενειακή ζωή του και σίγουρα όλοι για την πρόοδο

Ζερμιώτες το 1950 στην Τασκέντη Ε.Σ.Σ.Δ.

Ζερμιώτικος γάμος στην Τασκέντη

των παιδιών τους στα σχολεία, όπου διδάχτηκαν και τη μητρική γλώσσα από Έλληνες δασκάλους, πρόσφεραν με τη σειρά τους, μεγάλη βοήθεια στη σοσιαλιστική παραγωγή. Διατήρησαν την ψυχική σύνδεση μεταξύ τους, όπως και στην πατρίδα, μετέδωσαν στα παιδιά και εγγόνια τους όλα τα ήθη και έθιμα του χωριού. Για όσους έζησαν στη Σοβιετική Ένωση τους βοηθούσε σ' αυτό και το γεγονός ότι βρίσκονταν όλοι σε μιά πόλη και ανταμώνονταν συχνά. Οι γάμοι, παραδειγματος χάρη, γίνονταν σχεδόν όπως στο χωριό, με οργανοπαιχτες (κλαρίνο, βιολί, μαντολίνο, ντέφι). Ο γαμπρός πήγαινε στη νύφη με αυτοκίνητο, βέβαια, αλλά με τραγούδια Αλά Ζέρμα. Η υποδοχή της νύφης στο σπίτι, το ίδιο όπως στο χωριό, τα έθιμα του κουμπάρου κτλ. Πολύ άρεσαν στους φίλους λαούς, που μας φιλοξένησαν, τα έθιμά μας και παρακολουθούσαν με ενδιαφέρον τις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις μας.

Και κάτι άλλο: οι Ζερμιώτες, όπως όλοι οι Έλληνες πολιτικοί

πρόσφυγες, παρακολουθούσαν σε όλη την περίοδο της αναγκαστικής υπερορίας την εξέλιξη των πολιτικών γεγονότων της χώρας μας και παγκόσμια. Οι σημερινοί Ζερμιώτες, παλιοί και νεώτεροι, είναι άνθρωποι αναπτυγμένοι ολόπλευρα και η συμβολή τους στην κοινωνική πρόοδο θα είναι θετική.

Απο τους Ζερμιώτες που έζησαν τη μακρόχρονη αναγκαστική υπερορία, σαν πολιτικοί πρόσφυγες στις σοσιαλιστικές χώρες, ένας αριθμός απο αυτούς έμειναν για πάντα στην ξενητεία, χωρίς να μπορέσουν να εκπληρώσουν το μεγάλο πόθο τους, να γυρίσουν στην αγαπημένη τους πατρίδα.

Προς τιμή και εκδήλωση σεβασμού παραθέτουμε τη φωτογραφία του αείμνηστου Γέρο-Δημήτρη Γκατζουγιάννη του Χ., που ήταν ο γεροντότερος απο το χωριό στην υπερορία, μαζί με τη νεκρολογία, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «ΝΕΟΣ ΔΡΟΜΟΣ».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Χ.
ΓΚΑΤΖΟΓΙΑΝΝΗΣ

Στις 11 του Γενάρη 1971 πέθανε σε ηλικία 92 χρονών ο σεβάσμιος γέροντας Δημήτρης Γκατζουγιάννης κάτοικος της 4ης πολιτείας.

Γεννήθηκε ο Δημήτρης Γκατζουγιάννης το 1879 στο χωριό Ζέρμα Κονίτσης.

Από μικρό παιδί γνώρισε τη φτώχεια γι' αυτό και ρίχτηκε από μικρός στη βιοπάλη.

Στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης, παρά τα 65 του σχεδόν χρόνια, πήρε δραστήριο μέρος. Με όλες του τις δυνάμεις βοήθησε και τα τμήματα του ΔΣΕ που πέρασαν από το χωριό του.

Ο πόθος του γυρισμού στην πατρίδα δεν τον είχε εγκαταλείψει όλα αυτά τα χρόνια, όπως και κάθε πολιτικό πρόσφυγα.

Οι κάτοικοι της 4-ης πολιτείας γνώρισαν τον παπού Δημήτρη σαν τίμιο άνθρωπο και καλό αγωνιστή.

Τον σεβάσμιο γέροντα συνόδευσαν μέχρι την τελευταία του κατοικία η οικογένειά του, οι συγγενείς του, οι χωριανοί του, οι κάτοικοι της 4ης πολιτείας.

ΟΜΑΔΑ ΣΥΓΧΩΡΙΑΝΩΝ ΤΟΥ

Σε συνέχεια ακολουθεί κατάσταση αυτών που πέθαναν σε κάθε χώρα.

ΠΕΘΑΝΑΝ ΣΤΗΝ ΞΕΝΗΤΕΙΑ

ΑΛΒΑΝΙΑ

1. ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
2. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
3. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
4. ΔΕΣΠΩ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑ
5. ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
6. ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΛΑ

ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

1. ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΑΤΣΙΟΣ
2. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
3. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
4. ΧΑΪΔΩ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΗΝΔΡΟΥ
5. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ

6. ΧΡΗΣΤΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
7. ΔΕΣΠΩ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑ
8. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
9. ΦΩΤΕΙΝΗ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗ
10. ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΤΖΟΛΑΣ
11. ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΘΩΜΑ ΤΣΑΓΚΑ

ΠΟΛΩΝΙΑ

1. ΑΝΤΩΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΤΣΑΓΚΑ
3. ΕΥΑΝΘΙΑ ΗΛΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
4. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΗΤΣΗ
5. ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
6. ΗΛΙΑΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
8. ΑΓΟΡΩ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
9. ΕΥΑΝΘΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗ
10. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
11. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΥΛΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ

ΡΟΥΜΑΝΙΑ

1. ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
2. ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΛΚΙΑΣ
3. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΗΛΙΑ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗ
4. ΕΥΑΝΘΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΛΑ
5. ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
6. ΑΓΟΡΩ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΗΤΣΗ
7. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΝΤΕΜΟΣ
8. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΑΡΙΣΗ ΧΑΤΣΙΟΣ
9. ΝΙΤΣΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΑΤΣΙΟΥ
10. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΣΤΑ ΧΑΤΣΙΟΥ

11. ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗ
12. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
13. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗ
14. ΘΕΟΔΩΡΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
15. ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
16. ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΗΤΣΗ
17. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
18. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΗΛΙΑ ΜΗΤΣΗ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Πολλά ήταν τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι Ζερμιώτες, όπως άλλωστε και όλοι οι Έλληνες στην 5η δεκαετία του αιώνα μας (1940-1949) — αγώνες, θυσίες με πολλά ανθρώπινα θύματα, καταστροφές περιουσιών με όλες τις συνέπειες, εκπατρισμός των περισσότερων και ερήμωση σχεδόν του χωριού για λίγα χρόνια. Ενα, όμως, ΚΑΥΤΟ ΘΕΜΑ αποτέλεσε το μεγάλο πρόβλημα, το πρόβλημα της επιστροφής στην Ελλάδα, ανεξάρτητα αν στις χώρες που φιλοξενήθηκαν — Ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κράτη και Σοβιετική Ένωση, — αναπτύχθηκαν ολόπλευρα αυτοί και τα παιδιά τους. Διατηρώντας τον αγνό πατριωτισμό, που χαρακτηρίζει τους Έλληνες από αρχαιοτάτων χρόνων, ένας ήταν ο πόθος τους, μιά η νοσταλγία τους: πότε θα 'ρχόταν για τον καθένα η ώρα του γυρισμού στην αγαπημένη Πατρίδα.

Να πώς ο ποιητής της ξενιτιάς τραγούδησε το μεγάλο αυτό πόθο:

ΠΟΘΩ ΤΗΝ ΟΜΟΡΦΗ ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ

*Μακριά απ' τη γή μου έζησα τριάντα τώρα χρόνια,
άσπρισαν τα μαλλάκια μου γεμάτα είναι χιόνια,
και μέρα - νύχτα νοσταλγώ, αχ, πότε να γυρίσω.
στην όμορφη Πατρίδα μου, πάλι να ξαναζήσω!
Το ποθητό να δω χωριό, με τ' ασπρα του σπιτάκια,
που μοιάζουνε σαν πρόβατα, κρυμμένα στα δενδράκια,
να σμιξω με τη μάνα μου, το γέρο μου πατέρα,*

τις αδερφές, τ' αδέρφια μου, που με προσμένουν χρόνια!

Μέσα στο σπίτι μου να μπώ, με όλους να μιλήσω,
για τη φιλόξενη την ΕΣΣΔ, σ' αυτούς να ιστορήσω.
Να πιώ νερό κρυστάλλινο απο την κρύα βρύση
πούνε στη μέση του χωριού, η δίψα μου να σβήσει.

Σε πανηγύρι να βρεθώ, της Παναγιάς τη μέρα,
να παίζουνε τα όργανα, να κελαϊδεί η φλογέρα.
Να πάω στην ακρογιαλιά, να ξαπλωθώ στην άμμο,
να κολυπώ στη θάλασσα, γερό κορμί να κάνω.

Να ταξιδεύω στα νησιά, κοσμήματα αιώνια,
ν' ανέβω στην Ακρόπολη, να δω τον Παρθενώνα.
Τις Καρυάτιδες να δώ, τις μαρμαρένιες κόρες,
που στάθηκαν ατράνταχτες στις πιό μεγάλες πόρες.

Να δω τη γη μου λεύτερη, να βασιλεύει Ειρήνη,
Να φύγουν οι Αμερικανοί και πόδι να μη μείνει.
Να μην ακούω τουφεκιές, κανόνια να βροντάνε,
ν' ακούω τραγούδια και βιολιά, χαρά για να σκορπάνε.

Και προς την κατεύθυνση αυτή, μαζί με τις δεκάδες χιλιάδες πολιτικών προσφύγων, έκαναν ό,τι ήταν μπορετό για να εκπληρωθεί η επιθυμία τους αυτή. Στα γράμματά τους σε συγγενείς και φίλους, που παρέμειναν στην Πατρίδα, οι εκπατρισμένοι έκφραζαν πάντα την επιθυμία της επιστροφής. Απευθύνθηκαν σε τοπικούς και κυβερνητικούς παράγοντες, σε βουλευτές, πολιτικά κόμματα, ελληνικές και διεθνείς οργανώσεις για το αίτημα του εκπατρισμού.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Το 1958 επέστρεψαν στην Πατρίδα όσοι βρισκονταν στη Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας, οικογενειακώς με τα ζώα τους, που είχαν διατηρήσει εκεί, εκτός του Κώστα Δημητρίου Γκατζουγιάννη, του οποίου η τότε Ελληνική κυβέρνηση δεν επέτρε-

ψε τον επαναπατρισμό. Η οικογένειά του επαναπατρίστηκε το 1962, ενώ ο ίδιος άφησε τα κόκκαλά του στην Αλβανία, (απεβίωσε τον Οχτώβρη του 1961).

Την ίδια χρονιά (1958) επαναπατρίστηκαν και απο τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες — Ρουμανία, Ουγγαρία, Πολωνία — όλες οι γυναίκες που οι άνδρες τους βρίσκονταν στην Ελλάδα και μερικές άλλες οικογένειες. Απο το 1958 ως το 1974, που πραγματοποιήθηκε η γνωστή αλλαγή, με το πέσιμο της αντεθνικής εφτάχρονης τυραννίας των μαύρων συνταγματαρχών, απο τη Σοβιετική Ένωση επαναπατρίστηκαν μονάχα δυό-τρεις οικογένειες. Από το 1974 ως το 1980, που γράφτηκε η παρούσα Μονογραφία, απ' όλες τις σοσιαλιστικές χώρες, επαναπατρίστηκε σχεδόν το 80% των Ζερμιωτιών οικογενειών. Παρέμειναν όσοι είχαν προβλήματα συνταξιοδότησης, σπουδών παιδιών τους κτλ.

Όσοι γύρισαν στην Πατρίδα, ακολουθώντας το «ρεύμα» της εποχής, εγκαταστάθηκαν όχι στο χωριό, αλλά σε διάφορα κέντρα της χώρας, γιατί συνήθισαν στη ζωή των πόλεων και τα παιδιά τους μόνο σε κέντρα μπορούσαν να εξασφαλίσουν εργασία με τα διπλώματά τους και τις διάφορες ειδικότητες, που απέκτησαν

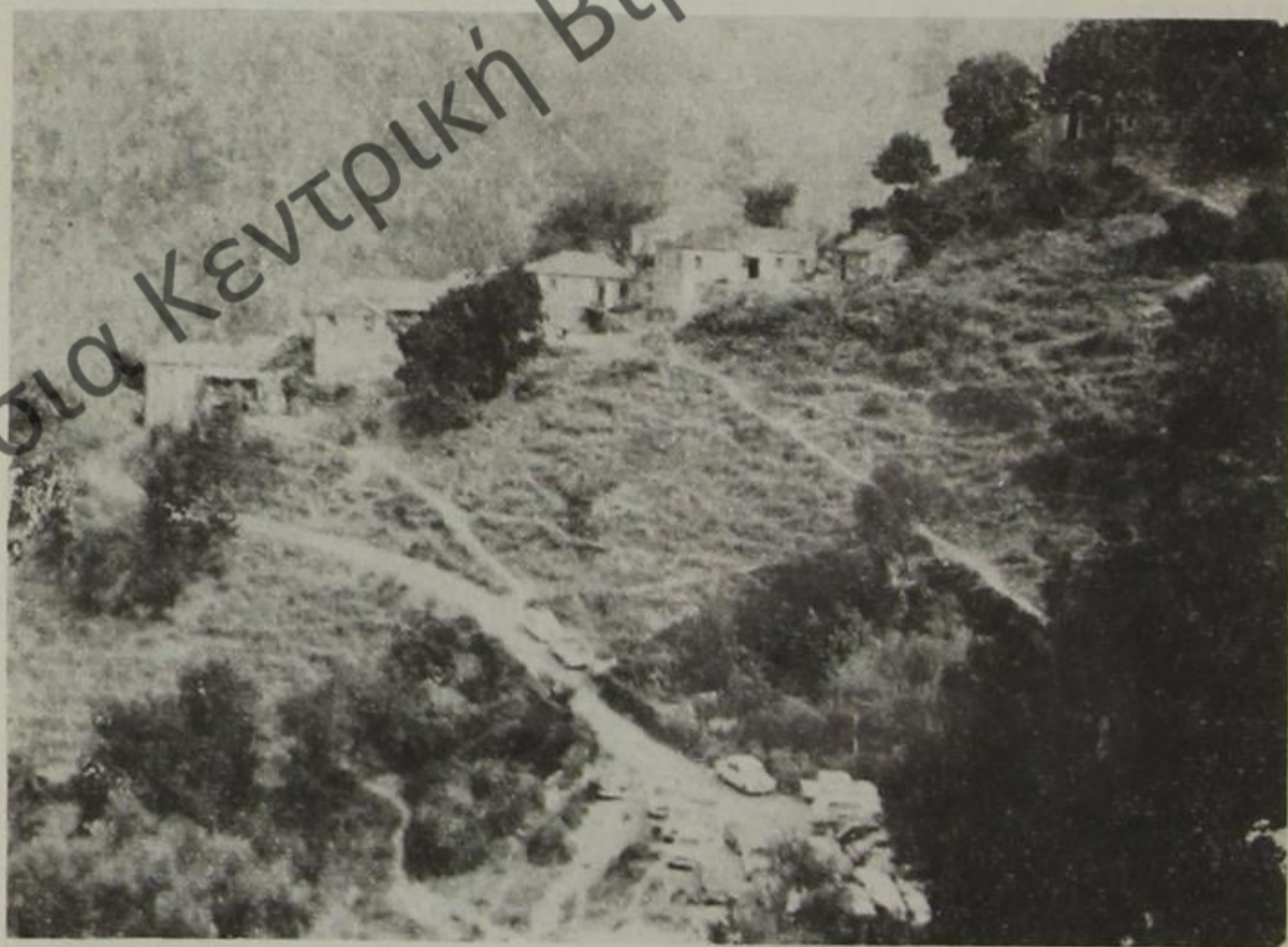
Ξεπροβόδισμα στο Σιδηροδρομικό σταθμό Τασκένδης

στις χώρες του σοσιαλισμού. Στο χωριό, όπως και οι άλλοι, «αποδημήσαντες» που μετανάστευσαν ή που δεν είχαν καταφύγει στο εξωτερικό, το επισκέφτονται σαν «τουρίστες», για να γνωριστούν απλώς με τη γενέτειρα των γονιών τους είτε για να εξασφαλίσουν κάποιο πιστοποιητικό και ό,τι άλλο χρειάζεται από τις τοπικές αρχές για την τακτοποίηση τους στα μέρη που ζουν. Η υποδοχή που τους γίνεται στο χωριό από τους λίγους μόνιμους τώρα κατοίκους του είναι πάντα εγκάρδια και συγκινητική.

Τη Ζέρμα κανείς δεν την ξέχασε. Τη θυμούνται ΟΛΟΙ, μα οι συνθήκες άλλαξαν, τους νέους τους «τραβάει» η ζωή της πόλης, φαινόμενο, που παρατηρείται γενικά στη χώρα μας στη μεταπολεμική ιδιαίτερα περίοδο.

Τα φαινόμενα της μετανάστευσης και της αστυφιλίας, που σημειώσαμε παραπάνω, είχαν σαν αποτέλεσμα την αραιώση του πληθυσμού όλων των ορεινών περιοχών και σε μεγαλύτερο βαθμό της Ηπείρου. Στην επαρχία Κόνιτσας πήρε μεγάλη έκταση. Η ζωή φθίνει χρόνο με το χρόνο, όσο οι λίγοι γέροι και γριές, που

Η μικρή πλατεία όπου σταθμεύουν τα αυτοκίνητα (πούλμαν και ΙΧ).

αποτελούν την «πλειοψηφία» των κατοίκων των χωριών, εγκαταλείπουν, φυσιολογικά, τα «εγκόσμια» και μένουν ελάχιστοι συνεχιστές της παράδοσης στην ύπαιθρο. Έτσι στην πρώην Ζέρμα από τις 120 οικογένειες του 1948 έμειναν μόνο 40 οικογένειες (σχεδόν το 1/3) και ασχολούνται βασικά με την κτηνοτροφία. Πολλοί είναι περασμένης ηλικίας. Οι μετανάστες, που επέστρεψαν στην Πατρίδα και οι πολιτικοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κυρίως στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και σε άλλα κέντρα. Ωστόσο όλοι αυτοί δεν διαγράφηκαν ως τώρα (1980) από το Μητρώο της Κοινότητας, αλλά θεωρούνται μέλη της. Επισκέπτονται τα χωριά κατά περιόδους σε γιορτές και πανηγύρια, ιδιαίτερα το Δεκαπενταύγουστο, που γίνεται το πανηγύρι στο Μοναστήρι. Πηγαίνουν ομαδικά με πούλμαν και με ιδιωτικά αυτοκίνητα. Δηλαδή, στα «χαρτιά» οι κάτοικοι της Πλαγιάς είναι εκατοντάδες, — θετικό κι' αυτό ότι δεν ξεχνούν τη γενέτειρα — στην πραγματικότητα, όμως, ο τόπος ρήμαξε. Αρκετοί κρατούν τα σπίτια τους για παραθέριση. Βασικό ρόλο στη διατήρηση της λατρείας προς τη Ζέρμα των πατέρων και των παπούδων μας, με τη λαμπρή της ιστορίας, την οποία προσπάθησα να δώσω όσο μου επέτρεπαν οι δυνατότητες που διέθετα, από πολύ μακριά, μάλιστα, κατά πόσο ανταποκρίθηκα στο σκοπό αυτό θα το κρίνουν οι αναγνώστες. Προς την τωρινή Πλαγιά έπαιξε και παίζει μεγάλο ρόλο ο Εξωραϊστικός Σύλλογος Πλαγιωτών, που εδρεύει στην Αθήνα. Ο Σύλλογος, με την πατριωτική φιλοπρόοδο δράση του, κρατάει αδιάρρηκτους τους δεσμούς των Πλαγιωτών με το χωριό τους, που πρέπει να συνεχίσουν και οι επερχόμενες γενιές, ανεξάρτητα από τόπο και χρόνο, που τις χωρίζουν και θα τις χωρίζουν στο μέλλον. Έργο, λοιπόν, του Συλλόγου είναι η καλλιέργεια στους νεούς και τις νέες μας της αγάπης προς τη γενέτειρα των γονιών και των παπούδων τους, η εκλαϊκευση της λαμπρής ιστορίας της. Στο ιερό αυτό έργο, η παρούσα Μονογραφία, αν κριθεί σκόπιμο, ας ληφθεί σαν ελάχιστη προσφορά, όπως αναφέρεται και στον πρόλογό της.

Κλείνοντας το πόνημα αυτό, προϊόν της ασίγαστης αγάπης και λατρείας προς ό,τι έχει σχέση με τη Ζέρμα (Πλαγιά) και τους κατοίκους της, παλιούς και νεώτερους, ανεξάρτητα από το πού διαβιούν σήμερα, αγάπη και λατρεία, που μόνο στην ξενητεία

μπορεί να νιώσει κανείς με ξεχωριστή δύναμη, γιατί ζει μακριά από τα προσφιλή του πρόσωπα, παραθέτω στοιχεία (καταστάσεις) των σημερινών μόνιμων οικογενειών του χωριού και όλων των οικογενειών και ξεχωριστών ατόμων, που ζουν στο εσωτερικό της χώρας και στο εξωτερικό.

ΚΑΤΟΙΚΟΥΝ ΜΟΝΙΜΑ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

1. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
(πέθανε -μένει η σύζυγός του)
2. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
3. ΘΩΜΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
4. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
5. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
6. ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΔΑΜΟΣ
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
8. ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΔΑΜΟΣ
9. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
10. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΖΟΛΑΣ
11. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΘΩΜΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
12. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
13. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ
14. ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΤΣΑΓΚΑ
15. ΓΡΑΜΜΑΤΩ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ
16. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
17. ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
18. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
19. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
20. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
21. ΗΛΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
22. ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
23. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΣΩΝΟΣ
24. ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩΑΝΝΗ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ

25. ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΝΔΡΕΑ ΤΣΑΓΚΑΣ
26. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΔΑΜΟΣ
27. ΣΤΕΦΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΤΣΑΓΚΑΣ
28. ΖΗΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
29. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΧΑΛΗ ΜΗΤΣΗ
30. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤ-ΣΤΕΑΦΑΝΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
31. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
32. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΙΧΑΛΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
33. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑ ΤΣΑΓΚΑΣ
34. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
35. ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΛΚΙΑΣ
36. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
37. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
38. ΘΩΜΑΣ ΗΛΙΑ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
39. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
40. ΡΙΖΟΣ ΘΩΜΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ
41. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
42. ΜΙΧΑΛΗΣ ΗΛΙΑ ΜΗΤΣΗΣ
43.

ΑΘΗΝΑ

1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΥΡΚΑ ΜΗΤΣΗΣ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
3. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
4. ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
5. ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΛΕΚΟΥ ΧΑΤΣΙΟΥ
6. ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
7. ΗΛΙΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΧΑΤΣΙΟΣ
8. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΗΛΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
9. ΘΩΜΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
10. ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
11. ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ

12. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
13. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
14. ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
15. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
16. ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤΥΛΟΣ
17. ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΣΩΝΟΣ
18. ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΣΙΟΣ
19. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΣΙΟΣ
20. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
21. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
22. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
23. ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
24. ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
25. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
26. ΘΩΜΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
27. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΚΑΣ
28. ΗΛΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
29. ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΗΛΙΑ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
30. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΑΜΠΡΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
31. ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
32. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
33. ΘΩΜΑΣ ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΖΟΛΑΣ
34. ΘΩΜΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ
35. ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ
36. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
37. ΜΙΧΑΛΗΣ ΗΛΙΑ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
38. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
39. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
40. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΔΑΜΟΣ
41. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
42. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΖΗΝΔΡΟΣ
43. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
44. ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
45. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΗΤΣΗΣ
46. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΩΜΑ ΜΗΤΣΗΣ
47. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

48. ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΜΗΤΣΗΣ
49. ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΑΓΚΑ
50. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
51. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
52. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ
53. ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΓΚΑ
54. ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
55. ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
56. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
57. ΘΩΜΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
58.
59.
60.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
2. ΠΕΤΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
3. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΗΛΙΑ ΜΗΤΣΗΣ
4. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
5. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΕΜΟΣ
6. ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΔΑΜΟΣ
7. ΣΤΑΥΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΖΗΝΔΡΟΣ
8. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΗΛΙΑ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
9. ΗΛΙΑΣ ΑΓΓΕΛΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
10. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΖΟΛΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

1. ΘΩΜΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

3. ΘΩΜΑΣ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
4. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
5. ΗΛΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
6. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
7. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΕΜΟΣ
8. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΗΣΗ ΡΑΠΤΗΣ
9. ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΖΙΜΑΣ

ΚΑΣΤΟΡΙΑ

1. ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΡΣΑΜΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
2. ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
3. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
4. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
5. ΠΕΤΡΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑ ΣΩΤΗΡΑΣ
6. ΕΛΕΝΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
7. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΘΩΜΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
8. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
9. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΣΤΕΥΡΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΕΙΒΑΔΙΑ

1. ΑΝΤΩΝΗΣ ΦΙΛΙΠΠΑ ΤΣΑΓΚΑΣ
2. ΦΙΛΙΠΠΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
3. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ
4. ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΛΑΜΙΑ

1. ΗΛΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΗΛΙΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΚΑΤΕΡΙΝΗ

1. ΓΕΩΡΓΙΟΣ
2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΣΙΟΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ

1. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΕΜΟΣ

ΚΑΒΑΛΑ

1. ΖΗΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΓΟΥΝΗΣ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΩΜΑ ΤΣΑΓΚΑΣ
3. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΩΜΑ ΤΣΑΓΚΑΣ

ΝΕΣΤΟΡΙΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
2. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣΤΣΑΓΚΑΣ

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

1. ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
2. ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
3. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
4. ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
5. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ
6. ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ
7. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ

ΑΜΕΡΙΚΗ (ΗΠΑ)

1. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΩΜΑ ΖΗΝΔΡΟΣ
2. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΘΩΜΑ ΖΗΝΔΡΟΣ

ΣΤΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

1. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
2. ΦΩΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
3. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
4. ΗΛΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΖΙΜΑΣ
5. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
6. ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΗΝΔΡΟΣ
7. ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
8. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑ ΚΟΥΤΟΥΜΑΣ
9. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ

ΠΟΛΩΝΙΑ

1. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
2. ΗΛΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
3. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
4. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΗΛΙΑ ΜΗΤΣΗΣ
5. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΗΤΣΗΣ
6. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
8. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
9. ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΖΟΛΑΣ
10. ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
11. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
12. ΗΛΙΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
13. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΣΑΓΚΑΣ
14. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΩΜΑ ΤΣΑΓΚΑΣ
15. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΛΚΙΑΣ

ΟΥΓΓΑΡΙΑ

1. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑ ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ
2. ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
3. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
4. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΤΣΑΓΚΑΣ

ΡΟΥΜΑΝΙΑ

1. ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤΥΛΟΣ
2. ΖΗΣΗΣ ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΤΥΛΟΣ
3. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
4. ΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΣΑΓΚΑΣ
5. ΚΩΣΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ
6. ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΛΗ ΜΗΤΣΗΣ
7. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΗΛΙΑ ΜΗΤΣΗΣ
8. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΗΤΣΗΣ

ΛΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

1. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΤΕΜΟΣ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΛΚΙΑΣ

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όταν πήρα την απόφαση να συγκεντρώσω τα απαραίτητα υλικά για να γραφτεί η ιστορία του χωριού, δεν πρόβλεψα ότι το έργο αυτό θα έπαιρνε μεγάλο μάκρος και ότι χρειαζότανε πολλή δουλιά για τη συγκέντρωση βασικά των στοιχείων στις συνθήκες της ξενητειάς που βρίσκομαι και ιδιαίτερα λόγω μακρινών αποστάσεων που μας χωρίζουν από την Πατρίδα και από τις άλλες χώρες που βρίσκονταν πολλοί χωριανοί.

Αυτή είναι η αιτία που η μονογραφία μου παρουσιάζει παραλείψεις.

Πολλά θα μπορούσαν να προστεθούν ακόμα, αν με το έργο αυτό καταπιανόμασταν πριν από 30-35 χρόνια. Τότε ζούσαν γερόντοι του χωριού που θα μας βοηθούσαν πολύ με τις αναμνήσεις τους. Θα είχαμε στοιχεία για τους οικισμούς Καρυές, Παλαιοχώρι, Λίμνες για τα γένη που ζούσαν σε κάθε οικισμό και για τη ζωή των κατοίκων τους, που δεν αναφέρουμε καθόλου στη Μονογραφία μας. Ακόμα υπήρχε το αρχείο του Μοναστηριού στο οποίο βρίσκονταν πολύτιμα γραφτά στοιχεία, που θα μας έδιναν ακριβείς χρονολογίες για τη δημιουργία και την ανάπτυξη του χωριού.

Πρωτού κλείσουμε τις σελίδες του βιβλίου αγαπητέ αναγνώστη, θεωρήσαμε σωστό να δώσουμε παρακάτω την τωρινή εικόνα του χωριού, για να αποτελέσει γέφυρα ανάμεσα στην κρίσιμη καμπή της ζωής της Ζέρμας του 1948 και της σημερινής Πλαγιάς.

Το νέο χωριό που χτίζεται στα Κρούσιανα.

Το νέο χωριό, που χτίζεται σήμερα σε άλλο μέρος της περιοχής με την έγκριση των κρατικών υπηρεσιών και με την συγκατάθεση των κατοίκων, στην τοποθεσία Κρούσιανα, στους πρόποδες του Γράμμου σε υψόμετρο (980 μ.), θα είναι ένας όμορφος και σύγχρονος οικισμός που οι κάτοικοί του θα έχουν όλες τις ανέσεις. Μαζί με όλα τα άλλα η θέα που ξανοίγεται γύρω του. Τέτια θέα λίγα χωριά μπορούν να έχουν!

Ετσι θα προσέλκυει αυτούς που ζουν στα κέντρα, να πηγαίνουν να ξεκουράζονται και να ησυχάζουν για λίγο το καλοκαίρι στην καθαρή ατμόσφαιρα και στην Παρθένα φύση. Γιατί η ζωή στην τωρινή εποχή έχει αλλάξει:(χωριό)

Η πυκνωση των μεγάλων κέντρων, των παραθαλάσσιων περιοχών από ντόπιους και ξένους, τους θερινούς ιδιαίτερα μήνες, η ρύπανση του περιβάλλοντος και οι εκνευριστικοί θόρυβοι, θα στρέψουν τους ανθρώπους, που ζουν στα κέντρα προς το βουνό.

Με το πέρασμα του χρόνου το χωριό θα γίνεται περιζήτητο και χρήσιμο από τις γενιές που ακολουθούν, με τη βεβαιότητα, ότι κάποτε οι μακρινοί απόγονοί μας θα μας ευγνωμονούν γιατί θα έρχονται να ξεκουραστούν στο χωριό, στην καθαρή του ατμόσφαιρα, στην ησυχία, τη χαρά, στα δέντρα, στα πουλιά και στα λουλούδια της φύσης, γράφουμε αυτές τις γραμμές.

Όνοματεπώνυμα μελών οικογενειών

Α/Α Σπίτων	Α/Α Οικογέν.	Όνοματεπώνυμο	Όνομα πατρός	Όνομα συζύγου	το γένος	Τέκνα
1	2	3	4	5	6	7
1	1	ΑΔΑΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Δημήτρης	Ελένη	Τσάγκα Νικολάου	Δημήτρης, Ηλίας, Κατερίνα, Σπυρίδων
2	2	ΑΔΑΜΟΣ ΜΙΧΑΗΛ	Απόστολος	Χαϊδώ	Τσουμάνη Γεωργίου	Αντώνης, Ξανθούλα, Αναστασία
	3	ΑΔΑΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Απόστολος	Βιργινάδα	Ντέμου Νικολάου	Αποστόλης, Δημήτρης
	4	ΑΔΑΜΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ (1948)	Απόστολος	Ελένη	Γκατζουγιάννη Δημητρίου	
3	5	ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΘΩΜΑΣ	Γεώργιος	Ευανθία	Από Κυψέλη Καστοριάς	Ρίζος, Παναγιώτα Σουλτάνα
4	6	ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Γεώργιος	Ασπασία	Τσάγκα Γεωργίου	Κωνσταντίνος, Ζωΐτσα, Μαρία, Αθηνά, Παναγιώτα, Γεώργιος

1	2	3	4	5	6	7
5	7	ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	Γεώργιος	Βαρβάρα	Παπαθανασίου Δημητρίου	Βασίλειος, Βαΐα, Μαρία
6	8	ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Χρυστόδουλος	Παναγιώτα	Αντωνίου Χρήστου	Κωνσταντίνος, Ευανθία, Γρηγόρης, Ελένη.
7	9	ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ	Δημήτριος	Ευανθία	Μήτση Πέτρου	Μιχάλης, Θεοδώρα, Παναγιώτης, Μαρία, Παναγιώτα
8	10	ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Δημήτριος	Αγόρω	Τσάγκα Γεωργίου	Νικόλαος, Τριανταουλιά, Γεώργιος, Απόστολος, Στέλλα, (Σπυριδούλα)
	11	ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Χρυστόδουλος	Σταυρούλα	Τσάγκα Νικολάου	Ανδρέας, Μαρία, Ηλίας.
	12	ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	Ιωάννης	Βαΐα	Παπαθανασίου Νικολάου	Δημήτριος, Παναγιώτης, Χρήστος, (Θωμάς)
	13	ΓΚΑΤΖΟΥΓΙΑΝΝΗΣ ΗΛΙΑΣ	Ιωάννης	Βασιλική (1949) Γεωργία	Τσουμάνη Πολυκαρπού Τσουμάνη Κων/νου Δ.	Αικατερίνη (Γεώργιος, Κωνσταντίνος).

1	2	3	4	5	6	7
9	14	ΔΕΣΠΟΤΟΥΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1938)	Σωτήριος	Αγλαΐα	Καραγιάννη Γεωργίου	Δημήτριος, Γεώργιος, Μαρίνα, Αννα.
10	15	ΖΗΝΔΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Γεώργιος	Θυμανή Χρυσάνθη	Από το Επταχώρι Από την Οξυά	Παντελ., Μαγδαλ., Γεώργ. (1923-25) Νίτσα, Παναγ., Σπυριδούλα, Γεώργ.
11	16	ΖΗΝΔΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1933)	Χρήστος	Χαΐδω	Τσάγκα Νικολάου	Ανδρέας, Αγλαΐα (1939)
	17	ΖΗΝΔΡΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	Γεώργιος	Στεριανή	Παπαδημητρίου Γρηγόριου	Χρήστος, Γεώργιος, Νίκη
12	18	ΖΗΝΔΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Δημήτριος	Μυγδαλινή(1948) Μαριάνθη	Ζήνδρου Νικολάου Από το Πεύκο	Μηλιά, Γεώργιος Ελένη, Βασιλική.
13	19	ΖΗΝΔΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Κοσμάς	Πατρούλα	Χάτσιου Μιχαήλ	Απόστολος, Κοσμάς, (Σπυριδούλα, Αννα.)
14	20	ΖΗΝΔΡΟΣ ΘΩΜΑΣ (1942)	Θεοδώσης	Βασιλική	Τσουμάνη Δημητρίου	Γεώργιος, Θοοάνης, Κατερίνα, Παναγιώτης.

1	2	3	4	5	6	7
	21	ΖΗΝΔΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Θωμάς	Χρυσανγή	Ντέμου Ανδρέα	Μαριάνθη, Θωμάς.
15	22	ΖΗΝΔΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Δημήτριος	Σοφία Αγόρω	Παπαδημητρίου Νικόλαου Από την Κυψέλη	Ευθύμιος Σταύρος, Γεώργιος
	23	ΖΗΝΔΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Απόστολος	Αγαθούλα	Μήτση Θεόδωρου	Μαρία
16	24	ΖΗΝΔΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ (1940)	Γεώργιος	Αγόρω	Παπαδημητρίου Γεώργη	Δημήτριος, Σπυρίδων, Βαΐα, Γιαννούλα.
	25	ΖΗΝΔΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Βασίλειος	Αναστασία Σταματούλα(1968)	Από την Δυκόραχη Από την Οξυά	Περικλής, Γεώργιος, Αλεξάνδρα, Θωμάς, Βασίλειος
	26	ΖΗΝΔΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	Βασίλειος	Ευαγγελή	Καραγιάννη Μιχαήλ	(Λαοκρατία, Βασίλειος)
17	27	ΖΗΝΔΡΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ	Απόστολος	Αλεξάνδρα	Από τη Λαγκάδα	Γεώργιος, Κωνσταντίνος, Αριάνδη, Ευαγγελή

1	2	3	4	5	6	7
18	28	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Θωμάς	Γραμμάτω	Μήτση Χρήστου	Νικόλος, Ηλίας, Αγόρω, Μαρία
19	29	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ (1949)	Θωμάς	Αλεξάνδρα	Ντέμου Νικόλαου	
20	30	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	Θωμάς	Κονδύλα	Κουτούλα Κωνσταντίνου	Κωνσταντίνος, Σπυριδούλα, Θεοδώρα (Αργύρω, Δημήτρης)
	31	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ (1944)	Γεώργιος	Ελένη	Μήτση Δήμου	Αθανασία, Ανδρέας, Αντώνης, Ευαγγελή, Ευγενία
	32	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	Μιχαήλ	Μαρία	Παπανικολάου Κωνσταντίνου	
	33	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ	Μιχαήλ	Ελένη	Παπαδημητρίου Γεωργίου	Μιχάλης, (Μαρία, Κωνσταντίνος)
21	34	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1946)	Γεώργιος	Ευδοκία Πατρούλα	Ράπτη Βασιλείου Από την Οξυά	Ευγενία, Μαριάνθη, Γεώργιος, Γλυκερία Στάθω, Τριαντάφυλλος, Ευάγγελος

1	2	3	4	5	6	7
21	35	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Μαρία	Τζίμα Δημητρίου	Δημήτριος (Κωνσταντίνος)
22	36	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Σωτήρης	άγνωστος		
23	37	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Δημήτριος	Αλεξάνδρα	Στύλου Κωνσταντίνου	Μαρία, Απόστολος, Αθηνά, (Σουλτάνα)
24	38	ΚΑΤΣΙΩΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Αθανάσιος	Βασιλική	Χρυση Κατετοριανή	Αγνούλα
25	39	ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	Γεώργιος	Διαμάντω	Μήτση Χρήστου	Ρήνα, Παναγιώτης, Θεοδώρα
26	40	ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Ευγενία	Ζήνδρου Δημήτριου	Ευάγγελος, Αγόρω, Σταύρος, Ηλίας, Κωνσταντίνος, (Δημήτριος)
26	41	ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Ανδρέας	Μαρία	Από την Λυκόραχη	Θωμάς, Γεώργιος, Μιχάλης

1	2	3	4	5	6	7
26	42	ΚΟΥΤΟΥΛΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	Ανδρέας	Ευανθία	Τσάγκα	Ευάγγελος, Ευαγγελή, Αικατερίνα
27	43	ΜΗΤΣΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Κωνσταντίνος	Βασιλική	Στύλου Νικόλαου	Αικατερίνη, Παρασκευή, Ζήσης, Τριανταφυλλιά
28	44	ΜΗΤΣΗΣ ΖΗΣΗΣ	Παναγιώτης	Στάθω	Καραγιάννη Κωνταντίνου	
	45	ΜΗΤΣΗΣ ΗΛΙΑΣ	Μιχαήλ	Αλεξάνδρα	Παγούνη Κωνσταντίνου	Δημήτριος, Μιχαήλ, Μαριάνθη, Παναγιώτης, Ερμιόνη
29	46	ΜΗΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Ηλίας	Θεοδώρα	Στύλου Ιωάννου	Βαρβάρα, Σεβαστούλα
	47	ΜΗΤΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Μιχαήλ	Ευδοξία	Από τη Λυκόραχη	Γεωργία, Θωμάς, Ηλίας
30	48	ΜΗΤΣΗΣ ΚΥΡΚΑΣ	Ιωάννης	Αικατερίνη	Τσάγκα Δημητρίου	Δημήτριος (1947), Βασίλειος

1	2	3	4	5	6	7
30	49	ΜΗΤΣΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	Κύρκας	Γλυκερία Γεωργία	Καραγιάννη Κων/νου Ψυχογιού	
31	50	ΜΗΤΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	Ιωάννης	Φιέτσα	Χάτσιου Γεωργίου	Ιωάννης (υιοθετημένος, υιός του Αντώνιους Δήμου Μήτση)
32	51	ΜΗΤΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Σπυρίδων	Ελένη	Αδάμου Απόστολου	Αργύρω, Λαμπρινή, Μαρία
33	52	ΜΗΤΣΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	Ιωάννης	Μαγδαλινή	Από τη Χρυσή Από τη Καστάνιανη	Θωμάς, Μαρία, Ελένη, Αγαθούλα, Αγαθούλα, Ευανθία, Αλεξάνδρα, Βαϊά
34	53	ΜΗΤΣΗΣ ΘΩΜΑΣ	θεόδωρος	Αγόρω (1948) Βασιλική	Τσώνου Στέργιου Από το Κεράσοβο	Σπυριδούλα, Αικατερίνη, Αριστέα, Νίκη, Θεόδωρος, Κωνσταντίνος
35	54	ΜΗΤΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1946)	Πέτρος	Χαρικλεια	Σδούκου Από τη Λυκόραχη	Δημήτριος, Δέσποινα, Πέτρος, Πολυξένη
35	55	ΜΗΤΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ (1918)	Δημήτριος	Αλεξάνδρα	Γκατζουγιάννη Χρυστόδουλου	Κωνσταντίνια, Σταύρος, Δημήτρης, Ευάγγελος, Κωνσταντίνος

1	2	3	4	5	6	7
35	56	ΜΗΤΣΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	Αντώνιος	Αναστασία	Παπανικολάου Κωνσταντίνου	Αντώνης, Παναγιώτης
	57	ΜΗΤΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Αντώνιος	Μαρία	Τσουμάνη Χαράλαμπου	Θεοδώρα, Γεωργία, Θωμάς, Στάθω, Δημήτρης, Νίκη
36	58	ΜΗΤΣΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ	Χρήστος	Γιαννούλα	Από την Κυψέλη	Ευαγγελία, Ηλίας, Ευανθία, Μαρία, Γεωργία, Ιωάννης
37	59	ΜΗΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Χρήστος	Αγόρω	Τζίμα Δημήτριου	Αγλαΐα, Σουλτάνα, Χρήστος, Γεωργία
49	60	ΜΗΤΣΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	Αχιλλέας	Βασιλική	Τσουμάνη Αυτώνου	Αχιλλέας, Αγόρω, Βαΐα
38	61	ΝΤΕΜΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Σωτήρης	Μαρία	Από το Κάντισκο Ζήνδρου Γεωργίου	Τριαντ., Βιργιν., Αλεξάν., Δημήτ., Βασίλειος, Παντελής, Γεώργιος
39	62	ΝΤΕΜΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	Σωτήρης	Ολυμπία (1938)	Από την Κυψέλη	Βαΐα, Χρυσουγή, Ελένη, Σπυριδούλα

1	2	3	4	5	6	7
39	63	ΝΤΕΜΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ (1948)	Ανδρέας	Σοφία	Μήτηρ	Χρήστος, Πέτρος
23	64	ΝΤΕΜΟΣ ΗΛΙΑΣ	Σωτήρης	Αγνούλα	Κατσιώτα Γεώργιου	Μιχαήλ
	65	ΝΤΕΜΟΣ ΜΙΧΑΗΛ	Ηλίας	Αργύρω	Τσάγκα Περικλή	Χρήστος, Βασιλική
40	66	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΗΛΙΑΣ	Ιωάννης	Πολυξένη	Κοτούλα Κωνσταντίνου	Θωμάς, Γιαννούλα, Παναγιώτα
41	67	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Γεώργιος	Μαρία Φωτεινή	Από την Κοτύλη Νούτσου (Λυκόραχη)	Ζήσης Γεώργιος, Θεοδώρα
42	68	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΖΗΣΗΣ	Νικόλαος	Ευαγγελή	Τσάγκα Δημήτριου	Βασιλική, Παλαγία, Στάθω, Θωμάς
43	69	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΗΛΙΑΣ	Κωνσταντίνου	Ευμορφία	Παπαδημητρίου Δημήτρη	Θωμάς, Μιχαήλ, Μαρία, Κων/νος, Παναγιώτης, Ευαγγελή, Αλεξάνδρα

1	2	3	4	5	6	7
44	70	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Δέσποινα	Από τη Λυκόραχη	Αργύρω, Απόστολος, Γεώργιος, Ιωάννης, Ζωΐτσα
45	71	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	Κωνσταντίνος	Χαρίκλεια	Από τη Λυκόραχη Φρειδερίκη, Απόστολος	Ευάγγελος, Μαρία, Σπυριδούλα,
46	72	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Δημήτριος	Σουλτάνα Ολγα	Από την Κυψέλη Από τη Λαγκάδα	Γεωργία, Ηλίας, Βασίλης, Βαΐα, Δημήτρης
47	73	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ	Δημήτριος	Βαρβάρα	Καραγιάννη Αθανάσιος	Βασιλική, Αγόρω, Αριστεά Παναγιώτα, Δημήτρης
48	74	ΠΑΓΟΥΝΗΣ ΘΩΜΑΣ	Δημήτριος	Ευανθία	Από την Χρυσή	Σουλτάνα, Απόστολος Σπυριδούλα
49	75	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Δημήτριος	Φροσύνη	Από την Λυκόραχη	Μιχαήλ (υιός της Φροσύνης από τον πρώτο σύζυγο Μήτηση Αχιλλέα)
50	76	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Δημήτριος	Ζωή	Παγούνη Δημήτριου	Ιωάννης

1	2	3	4	5	6	7
51	77	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (1934)	Ιωάννης	Κυράτσω	Από το Κάντσικο	Απόστολος, Κωνσταντίνος, Νικόλαος Ζήσης, Θωμάς, Μόρφω
	78	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΗΣΗΣ	Δημήτριος	Παράσκειη	Μήτση Παναγιώτη	
52	79	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1936)	Δημήτριος	Βιργινάδα	Παπανικολάου Ζήση	Ελευθερία, Κωνσταντίνια, Δημήτριος
53	80	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1934)	Αντώνης	Μαρία	Τσάγκα Δημήτριου	Ελένη, Βασιλική, Κωνσταντίνος
54	81	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΗΛΙΑΣ	Αντώνης	Αικατερίνη Βασιλική	Από τη Θεοτόκου Από τη Λαγκάδα	Σταυρούλα, Δημήτριος, Αγγελική, Ευανθία, Μαριάνθη, Στάθω
55	82	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ	Αντώνης	Γλυκερία	Μήτση Δημήτριου	Απόστολος, Ελευθερία, Σπυριδούλα, Διαμάντω, Χρήστος, Βαΐα
56	83	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Δημήτριος	Μαρία (1936)	Τσάγκα Στέφανου	Γεώργιος, Ηλίας, Αλεξάνδρα

1	2	3	4	5	6	7
56	84	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Ευδοκία (1945)	Παπανικολάου Κωνσταντίνου	Νικόλαος, Μάρθα, Αργύρω, Μαρία, Κωνσταντίνος, Δημήτριος
57	85	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Γρηγόριος	Διαμάντω	Τσουμάνη Χαράλαμπρου	Δημήτριος, Θεοδώρα, Μαρία Κατερίνα, Βασίλης, Σταυρούλα
58	86	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	Δημήτριος	Σουλτάνα	Παγούνη Ιωάννη	Βασίλειος, Απόστολος Μαργαρίτης, Στεριανή
59	87	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	Γρηγόριος	Βασιλική	Τσάγκα Κωνσταντίνου	Χαράλαμπος, (Γεώργιος, Κωνσταντίνος)
60	88	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Νικόλαος	Αγόρω	Καραγιάννη Αθανασίου	Ζήσης Απόστολο
61	89	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ (1947)	Γρηγόρης	Ελένη	Από το Κοτύλι Καστοριάς	Ιωάννης Χρήστος
61	90	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Σουλτάνα	Τσάγκα Χαράλαμπτου	Χρήστος, Ιωάννης Βαρβάρα, Σωτήρης

1	2	3	4	5	6	7
61	91	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ	Δημήτριος	Κυράτσω Αγία	Ζήνδρου Κοσμά	Μαριάνθη Βασίλειος
62	92	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΩΤΗΡΗΣ	Δημήτριος	Αγία	Τσάγκα Θωμά	Σουλτάνα Νικόλαος
63	93	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ	Δημήτριος	Αγόρω	Τσάγκα Παντελή	Ηλίας, Γεώργιος Θανάσης, Σοφία
64	94	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	Κωνσταντίνος	Πολυξένη	Κάτσιου Χαρίση	Κώστας υιοθετημένος) γιός του Νικόλα Κ. Παπαθανασίου
65	95	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1940)	Αριστείδης	Θεοδώρα	Τσουμάνη Κωνσταντίνου	Σεβαστούλα
65	96	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Κωνσταντίνος	Ελένη	Ντέμου Σωτηρίω	Κωνσταντίνος, Σπυρίδων, Δημήτρης Βαΐα, Θωμάς, Απόστολος
	97	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΘΩΜΑΣ	Νικόλαος	Σταυρούλα	Κουτούλα Κωνσταντίνου	Βαρβάρα, Αθανάσιος Αγόριο, Κωνσταντίνος

1	2	3	4	5	6	7
98	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Νικόλαος	Αθανασία (1962) Ευμορφία	Καραγιάννης Τσάγκα θεοδώρου	Μαρία, Παναγιώτα, Ελένη, Παντελής, Ηλίας, (Νικόλαος)	
99	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΡΣΑΜΗΣ	Κωνσταντίνος	Ζωή	Από το Επταχώρι	Ανδρέας	
100	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Κωνσταντίνος	Βαία	Ζήνδρου Βασιλείου	Αλεξάνδρα, Παναγιώτης, Μαρία, Βασιλική	
101	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΗΛΙΑΣ	Κωνσταντίνος	Αναστασία Ολγα	(19)Από την Κυψέλη Από την Στριάτσανη	Γεώργιος, Αικατερίνη, Γλυκερία, Ελευθερία	
102	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Κωνσταντίνος	Ελευθερία	Στύλου Κωνσταντίνου	Κωνσταντίνος, Κωνσταντίνια Ευανθία, Παναγιώτα, Στάθω, (Βασίλης)	
103	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Μιχαήλ	Φραιδούλα	Τζόλα Νικόλαου		
104	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΘΩΜΑΣ	Μιχαήλ	Βαία	Καραγιάννη Θωμά	Μιχαήλ, Δημήτριος, Κωνσταντίνος, Μαρία, Αικατερίνη	

1	2	3	4	5	6	7
105	ΣΤΥΛΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	Κωνσταντίνος	Βασιλική (1946) Φωτεινή	Μήτση Πέτρου Από την Πυρσόγιαννη	Ελένη, Βικτώρια, Ζήσης, Κωνσταντίνος)	
106	ΣΤΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Νικόλαος	Βασιλική	Καραγιάννη Γεωργίου	Θεοδώρα, Νικόλαος, Θωμάς, Παναγιώτης	
107	ΣΤΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Ιωάννης	Βασιλική	Παπανικολάου Βασιλική	Κωνσταντίνα	
108	ΣΤΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1930)	Γεώργιος	Βασιλική	Γσάγκα Νικόλαου	Μιχαήλ	
109	ΤΖΙΜΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Ιωάννης	Βασιλική	Παγούνη Κωνσταντίνου	Ιωάννης, Θεοδώρα, Ηλίας, Σουλτάνα, Αγόρω	
110	ΤΖΙΜΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Ιωάννης	Παναγιώτα	Παπαδημητρίου Ιωάννη	Τριανταφυλιά, Απόστολος	
111	ΤΖΙΜΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Γεώργιος	Δέσποινα	Τσώνου Στέργιου	Παναγιώτα, Παντέλης, Σωτήρης, Δημήτριος, Μιχαήλ	

1	2	3	4	5	6	7
112	ΤΖΟΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ	Κωνσταντίνος	Τριανταφυλλιά	Τριανταφυλλιά	Τσάγκα Μιχαήλ	υιοθέτησε το Σταύρο Αντωνίου Μήτση
113	ΤΖΟΛΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ	Μιχαήλ	Τριανταφυλλιά	Τριανταφυλλιά	Παγούνη Κωνσταντίνου	Μαρία, Θωμάς Δήμητρα, Στάθω
114	ΤΖΟΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Νικόλαος	Γραμμάτος	Γραμμάτος	Αδάμου Απόστολου	Ευδοκία, Αλεξάνδρα Κωνσταντίνος
115	ΤΖΟΛΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Κωνσταντίνος	Ευδοκία Ουρανία (1948)	Ευδοκία Ουρανία (1948)	Από την Καστάνιανη	Παναγιώτης Φρυδούλω Δημήτρης
116	ΤΣΑΓΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1947)	Στεφανής	Χρυσουγή	Χρυσουγή	Γκατζουγιάννη Χριστοδούλου	Βασιλική, Δημήτριος Στέφανος, Σουλτάνα
117	ΤΣΑΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Βαγγελή	Βαγγελή	Παγούνη Ηλία	(Κωνσταντίνος, Γεώργιος Χρυσουγή)
118	ΤΣΑΓΚΑΣ ΜΙΧΑΗΛ	Γεώργιος	Βασιλική	Βασιλική	Τσάγκα Χρήστου	Ανδρομάχη, Βασίλης Χρήστος, Απόστολος

1	2	3	4	5	6	7
119	ΤΣΑΓΚΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	Γεώργιος	Βασιλική 194 Μαγδαληνή	Από την Κυψέλη Από το Πλυκάκι	Πηνελόπη, Ευάγγελος, Φώτης Νικόλαος, (Γεώργιος, Παντελής)	
120	ΤΣΑΓΚΑΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	Γεώργιος	Κωνσταντίνια	Μήτηρ Αντώνη	Αργύρω	
121	ΤΣΑΓΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	Δημήτριος	Ευανθία (1945) Βαΐα	Γκατζουγιάννη Δημήτριου Από το Κάντισκο	Δημήτρης, Θεοδώρα Ηλίας, Απόστολος	
122	ΤΣΑΓΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Δημήτριος	Γραμμάτω	Τσουμάνη Αντώνη	(Δημήτριος)	
123	ΤΣΑΓΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Αγγελής	Αικατερίνη	Κουτούλα Βασίλη	Ευμορφία	
124	ΤΣΑΓΚΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	Δημήτριος	Αγαθή	Από την Κοτύλη	Παναγιώτα, Αγόρω Αγγελική, Βασίλειος	
125	ΤΣΑΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Χαράλαμπος	Βασιλική (1934)		Παναγιώτης	

1	2	3	4	5	6	7
87	126	ΤΣΑΓΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Δημήτριος	Βασιλική	Από το Κοτύλι	Αμαλία, Βαΐα, Απόστολος Λάμπρος, Ελευθερία, Δημητρούλα
88	127	ΤΣΑΓΚΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	Μιχαήλ	Δέσποινα	Από την Λαγκάδα	Υιοθετημένος Σπύρος Νικόλαου Παπαθανασίου
89	128	ΤΣΑΓΚΑΣ ΣΠΥΡΟΣ	Αθανάσιος	Αφροδίτη	Από την Λαγκάδα	Ευάγγελος
89	129	ΤΣΑΓΚΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (1945)	Νικόλαος	Βασιλική Δέσποινα	Στεργίου (Από την Κοτύλι) Παπαδημητρίου Νικόλαου	Γρηγόρης Χρήστος, Θωμάς, Νικόλαος Δημήτρης, Σοφία
90	130	ΤΣΑΓΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	Θεόδωρος	Γλυκερία	Παπανικολάου Ηλίας	(Θεόδωρος, Ηλίας
90	131	ΤΣΑΓΚΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	Θεόδωρος	Σουλτάνα	Χάτσου Γεωργίου	(Ιωάννης, Γεώργιος, Βασιλική
91	132	ΤΣΑΓΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1949)	Αντώνιος	Παναγιώτα	Από την Χρυσή	Ηλίας, Γραμμάτω Παναγιώτης, Γεώργιος

1	2	3	4	5	6	7
92	133	ΤΣΑΓΚΑΣ ΘΩΜΑΣ	Αντώνιος	Χαΐδω	Παγούνη Γεώργιου	Αγλαΐα, Γεώργιος Δημήτριος
93	134	ΤΣΑΓΚΑΣ ΦΙΛΙΠΠΑΣ	Αντώνιος	Αργύρω	Από την Κυψέλη	Ευανθία, Αντώνης Θεοδώρα, Σπυριδούλα
94	135	ΤΣΑΓΚΑΣ ΗΛΙΑΣ	Νικόλαος	Ευθαλία	Χάτσιου Μιχαήλ	Σοφία
95	136	ΤΣΑΓΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Δημήτριος	Χρυσάνθη (1942)	Τσάγκα Δημητρίου Στεφανή	
96	137	ΤΣΑΓΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ (1922)	Νικόλαος	Κυράτσω	Από το Κοτύλι	Βασιλική, Ευανθία (Εσώγαμπρος ο Ελευθέριος Α Κουτούλας)
97	138	ΤΣΑΓΚΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	Μιχαήλ	Ελένη (1937)	Παπαθανασίου Κωνστ/ίνου Βλάχα	Βασίλειος, Παναγιώτης Μιχαήλ, Στέφανος
	139	ΤΣΑΓΚΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	Ανδρέας	Ελένη	Μήτση Θεόδωρου	Ιωάννης, Αγόρω, Ελευθερία, Μαρία, (Σταυρούλα, Δημήτριος)

1	2	3	4	5	6	7
	140	ΤΣΑΓΚΑΣ ΜΙΧΑΗΛ (1948)	Ανδρέας	Ευμορφία	Θεοδώρου Ι. Τσάγκα	Ελένη, Νία
	141	ΤΣΑΓΚΑΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ	Ανδρέας	Πηνελόπη	Βλάχα	(Ηλίας)
	142	ΤΣΑΓΚΑΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ	Μιχαήλ	Ευαγγελία (1939)	Παπανικολάου Κωνσταντίνου	Ευάγγελος, Γεώργιος Αργύρω, Θωμάς
	143	ΤΣΑΓΚΑΣ ΘΩΜΑΣ	Περικλής	Σταυρούλα	Παπαδημητρίου Ηλίας	Αικατερίνη Τριανταφυλιά
	144	ΤΣΑΓΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	Περικλής	Αικατερίνη	Καραγιάννη Θωμά	Σπύρος (1949), Παναγιώτης, Βασίλης Βασιλική, Ευαθία, Χαρίκλεια
	145	ΤΣΑΓΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Περικλής	Κασσιανή	Μήτηρ Χρήστου	Απόστολος, Χρήστος, Ηλίας Ευθυμία, (Ρίκη)
	146	ΤΣΑΓΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Μιχαήλ	Αγόρω (1938)	Ζήνδρου Θεοδόση	Κωνσταντίνος Θεόδωρος

1	2	3	4	5	6	7
	147	ΤΣΑΓΚΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	Ιωάννης	Ουρανία	Μήτση Δημήτριου	Γεώργιος, Βασίλειος Ευμορφία, Ζαχαρούλα
	148	ΤΣΑΓΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Θεόδωρος	Ευανθία	Μήτση Θεόδωρου	
	149	ΤΣΑΓΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Ιωάννης	Θυμιανή Ελένη	Από την Κοτύλη Από την Πυρσόγιαννη	Αγόρω
	150	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	Γεώργιος	Ευανθία	Από την Οξυά	Γεώργιος, Κωνσταντίνος, Βασίλική, Χρυσούλα, Νίτσα (1944)
	151	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	Νικόλαος	Παναγιώτα (1926)	Δημού Μήτση	Μαγδαληνή, Δημήτριος, Ηλίας Νικόλαος, Γραμμάτω, Βασίλική Απόστολος
	152	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Αντώνιος	Μαρία	Καραγιάννη Παναγιώτη	Μαγδαληνή (1949)
	153	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Αντώνιος	Αγόρω	Από την Κυψέλη	Στεργιανή, Παναγιώτα, Θωμάς Μαρία, Βασίλης, Κωνσταντίνος

1	2	3	4	5	6	7
154	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΗΛΙΑΣ	Αντώνης	Τριανταφυλλιά	Στύλου Δημήτρη	Θεοχάρης, Δέσποινα Ευθαλία, Παναγιώτα	
155	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Αντώνης	Παναγιώτα	Θεοδώρου Δ. Τσάγκα	Ανδρέας, Αντώνης Αννα	
156	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	Νικόλαος	Αικατερίνη	Τζίμα Ιωάννου	Πολύκαρπος, Νικόλαος Διαμάντω, Μαρία	
157	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ	Χαράλαμπος	Ευαγγελή	Παπαδημητρίου Αντώνη	Βασιλική, Γεώργιος Βαΐα	
158	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Χαράλαμπος	Ευγενία	Καραγιάννη Μιχαήλ	Σπυριδούλα, Δημήτριος, Γαρουφαλιά Θωμάς, Αικατερίνη (Ελένη, Χαράλαμπος)	
159	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Δημήτριος	Μαρία	Μήτση Μιχαήλ Χ.	Γρηγόρης, Παναγιώτης, Χαράλαμπος Νικόλαος, Θεοδώρα, Γεωργία	
160	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	Κωνσταντίνος	Αγόρω	Τσάγκα Κωνσταντίνου Ι.	Αθανάσιος Παντελής	

1	2	3	4	5	6	7
	161	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Κωνσταντίνος	Γιαννούλα	Ζήνδρου Βασίλη	(Σοφία, Κωνσταντίνος)
	162	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	Κωνσταντίνος	Χαίδη	Γκουψίνα Γεωργίου	Μαρία
	163	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Δημήτριος	Σουλτάνα	Από την Κυψέλη	Κωνσταντίνος, Ασπασία, Απόστολος Δημήτριος, Βαΐα
	164	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	Δημήτριος	Τριανταφυλλιά	Τζίμα Γεωργίου	Ανδρέας, Γεώργιος Δημήτριος, Μαρία
	165	ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ	Δημήτριος	Ανδρομάχη	Από τη Βεύρμπιανη	Αικατερίνη, Σπύρος Κωνσταντίνος, Θωμάς
	166	ΤΣΩΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	Δημήτριος	Σουλτάνα	Παπανικολάου Κωνσταντίνου Α.	Χρήστος, Δημήτριος, Σπύρος (1935) Βαΐα, Αφροδίτη, Αριάδνη
	167	ΤΣΩΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Βασίλειος	Αλεξάνδρα (1959) Νίκη	Παπαδημητρίου Κωνστ. Ζούνη (Από τη Θεοτόκου)	Στεριανή (Βασίλειος) (Αννα, Μαρία)

1	2	3	4	5	6	7
	168	ΤΣΩΝΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	Βασίλειος	Βαΐα	Ντέμου Ανδρέα	Ιοιγένεια Ολυμπία
	169	ΧΑΤΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ	Γεώργιος	Γραμμάτω	Από την Κυψέλη	Γεώργιος, Ηλίας, Ελπινίκη Πατρούλα, Αλέκος
	170	ΧΑΤΣΙΟΣ ΑΛΕΚΟΣ	Μιχαήλ	Γεωργία	Παγούνη Απόστολου	(Αικατερίνη, Σπυριδούλα Αλεξάνδρα)
	171	ΧΑΤΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Χαρίσης	Πολυξένη	Τσάγκα Νικολάου	Χρήστος, Μαρία, Κωνσταντίνος Σουλτάνα, Νικόλαος
	172	ΧΑΤΣΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	Γεώργιος	Αλεξάνδρα	Τσάγκα Γεωργίου	Ευθυμία, Πολυξένη Δημήτρης, Ελένη
	173	ΧΑΤΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	Χαρίσης	Νίτσα	Μήτση Κωνσταντίνου	Κωνσταντίνος
	174	ΧΑΛΚΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	—		Από τη Στριάτσανη	Κούκης, Θωμάς, Πέτρος, Καλύνω Μιχαήλ, Δημήτριος, Βασίλης

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
----------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γεωγραφική θέση-Εκταση-Υψόμετρο-Τοπωνυμίες	11
--	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΖΕΡΜΑΣ

Η παλαιά Ζέρμα. Το Μοναστήρι.	18
Το νέο χωριό Ζέρμα, προέλευση των κατοίκων.	23
Η οδός Εγνατίας.	24
Γένη που έχτισαν το χωριό, μετοίκησαν στη Ζέρμα αργότερα και γένη οικογένειες που μετοίκησαν σε άλλα μέρη.	26
Η ζωή στο χωριό.	29

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Γεωργία: Πώς γινόταν η καλλιέργεια των χωραφιών	35
Η σπορά των δημητριακών, ο θέρους, τα αλώνια.	37
Κτηνοτροφία: Φύλαξη και συντήρηση οικιακών ζώων-κοπαδιών.	40
Ο Γένος, οι στρούγκες, το γαλοτομέτρημα.	42
Τσοπαναράιοι επαγγελματίες	45
Χτιστάδες (Μαστόροι-Κουδαράιοι) και τα ταξίδια τους - συγκρότηση και σύνθεση μπουλουκιών.	51
Η ζωή στην ξενιτιά, τα έσοδα των μαστόρων και η διανομή τους. Η επιστροφή στο χωριό, τα κουδαρίτικα.	54
Κατάσταση Ζερμιωτών που κατείχαν την τέχνη της χτιστικής και εργαζόνταν από τα παλαιά χρόνια μέχρι το 1946	61
Οικονομική κατάσταση. Δουλιές των γυναικών	64
Ιερείς, Δάσκαλοι, Πρόεδροι, Γραμματείς, Μυλωνάδες και Ραφτάδες του χωριού.	67

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΗΘΗ, ΕΘΙΜΑ, ΓΙΟΡΤΕΣ, ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Η φροντίδα για τον άνθρωπο, οι βαπτίσεις.	73
Τα αρραβωνιάσματα.	75
Ο γάμος	77
Η ενδυμασία των κατοίκων.	95
Κηδείες.	97

Γιορτές και Πανηγύρια.	98
Προλήψεις, Παραμύθια, σοφές κουβέντες.	108

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

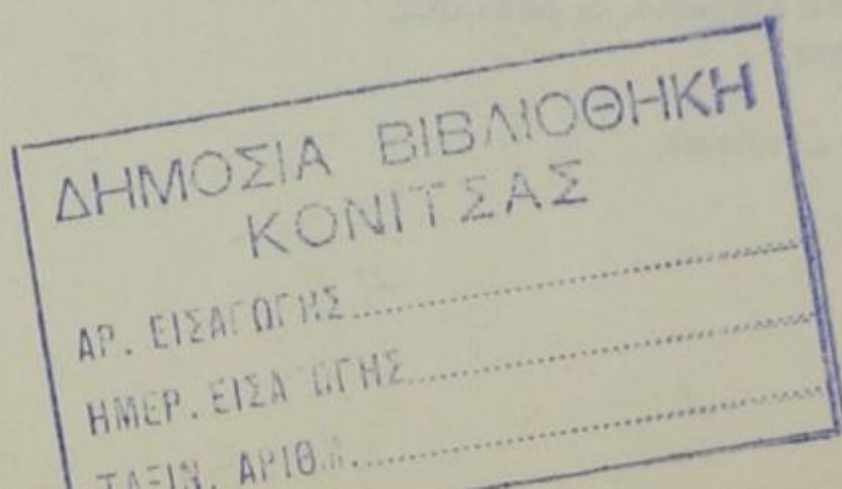
Η μόρφωση των κατοίκων.	117
Η μεγάλη αλλαγή στη μόρφωση, μεταπολεμικά.7	122
Κατάσταση με τα ονόματα αυτών που σπούδασαν στις σοσιαλιστικές χώρες και στην πατρίδα	123

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟΥΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΚΟΥ ΛΑΟΥ

Καπετανάτα - κλεφτοαρματωλοί και αντάρτες από τη Ζέρμα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας	135
Μικρασιατικός και Ελληνοϊταλικός πόλεμος	138
Οι θυγατέρες της Πίνδου (ποίημα)	143
Γερμανική εισβολή, τα πρώτα χρόνια της κατοχής και η πείνα	144
Η νοσταλγία τους για το γυρισμό στην πατρίδα	157
Πέθαναν στην ξενητιά	161
Η επιστροφή στην πατρίδα	164
Κατοικούν μόνιμα στο χωριό	168
Επίλογος	177
Ονοματεπώνυμα μελών οικογενειών	179

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Ελληνική Δημοκρατία
Παράρτημα Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

30930

KON